

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

TOPLUMSAL HAREKETLER VE SOSYAL MEDYA: KAZAKİSTAN'DA

#TOPRAKSATILMASIN ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Arailym BERDİKUL HAN

Ankara, 2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

TOPLUMSAL HAREKETLER VE SOSYAL MEDYA: KAZAKİSTAN'DA
#TOPRAKSATILMASIN ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Arailym BERDİKUL HAN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Nurcan TÖRENLİ

Ankara, 2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

TOPLUMSAL HAREKETLER VE SOSYAL MEDYA: KAZAKİSTAN'DA
#TOPRAKSATILMASIN ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Arailym BERDİKUL HAN

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Nurcan TÖRENLİ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı:

1. Prof.Dr. Nurcan TÖRENLİ
2. Doç.Dr. Çağla KUBİLAY
3. Doç.Dr. Burcu ŞİMŞEK

Tez Sınavı Tarihi:

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../2019)

Arailym Berdikul Han

TEŞEKKÜR

Öncellikle alıŐma konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın hazırlanma sürecinin her aşamasında bilgisini, tecrübelerini ve değerli zamanını esirgemeyerek bana her fırsatta yardımcı olan değerli danışman hocam Sayın Prof. Dr. Nurcan TÖRENLİ'ye teşekkürü bir borç bilirim.

Türkiye'deki Yüksek Lisans eğitimimin her aşamasında bana yardım eden, bu zorlu tez sürecinde benimle tecrübelerini ve bilgilerini paylaşan, araştırmanın başından sonuna kadar görüş alışverişinde bulunduğum sevgili eşim Meircan HAN'a teşekkürlerimi sunarım.

Beni sevgiyle büyütüp bu günlere getiren, desteğini bir an olsa bile esirgemeyen ve tüm eğitim hayatım boyunca beni motive eden değerliannem Kazyna BERDİKUL'a ve babam Murat BERDİKUL'a sonsuz teşekkür ve minnetimi belirtmek istiyorum.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
GRAFİKLER.....	iv
FOTOĞRAFLAR.....	v
TABLolar.....	v
GİRİŞ.....	1
Araştırma Konusunun Güncelliği.....	1
Konunun Bilimsel Olarak Çalışılması.....	3
Tezin Araştırma Hedefi.....	5
Tezin Metodolojik Temeli.....	5
Çalışmanın Bilimsel Yenilikçiliği.....	5
Tezin Planlaması.....	6
1. BÖLÜM YENİ MEDYA BAĞLAMINDA İNTERNET VE SOSYAL MEDYA.....	9
1.1. Yeni Medya.....	9
1.1.1. Yeni Medya Kavramı ve Özellikleri.....	10
1.1.2. İnternet ve Sosyal Medya.....	12
1.2. Demokrasi, Kamusal Alan ve Toplumsal Hareketler.....	16
1.2.1. Demokrasi Kavramı ve Temsili Demokrasi.....	18
1.2.2. Müzakereci Demokrasi.....	19
1.2.3. Kamusal Alan.....	22
1.2.4. Toplumsal Hareketler.....	27
2. BÖLÜM: KAZAKİSTAN'DA MEDYANIN TARİHSEL GELİŞİMİ VE İNTERNET/SOSYAL MEDYA KULLANIMI.....	33
2.1. Tarihsel Gelişim Süreci.....	33
2.1.1. Hanlık ve Rus İmparatorluğu Dönemi.....	33
2.1.2. Rus İmparatorluğu Sonrası Dönem.....	36
2.1.3. 20.Yüzyılın Başında Kazakistan'da Demokratik Basın.....	38
2.1.4. İç Savaş ve Ekim Devrimi Yılları.....	39
2.1.5. Sovyetler Birliği Dönemi: Kolektivizasyon ve Sanayileşme Yılları.....	41
2.1.6. II. Dünya Savaşı Öncesi ve Sonrası.....	41
2.1.7. Kazakistan'da Radyo ve Televizyon Yayınının Oluşumu.....	43
2.1.8. Perestroyka Dönemi.....	44
2.1.9. Bağımsızlık Sonrası Kazakistan Medyası.....	46

2.2. Kazakistan’da İnternet ve Sosyal Medya.....	53
2.2.1. İnternet Kullanımı.....	53
2.2.2. Sosyal Medya Kullanımı.....	59
3. BÖLÜM: KAZAKİSTAN’DA TOPRAK REFORMU.....	66
3.1. Mevcut Toprak Kanunu.....	66
3.2. Kanunda Yapılması Teklif Edilen Reformlar.....	70
3.3. Toprak Reformuna Verilen Tepkiler.....	74
3.3.1. Tepkilerin Sosyo-Ekonomik Boyutu.....	74
3.3.2. Tepkilerin Siyasi Boyutu.....	78
3.4. Protesto ve Mitingler - Sosyal Medya’nın Rolü ve Etkisi.....	80
3.4.1. Sosyal Medyanın Harekete Geçirme/Yönlendirme Rolü.....	82
3.4.2. Sosyal Medyanın Karar Alıcıları Etkileme Yönü.....	92
SONUÇ.....	100
KAYNAKÇA.....	106
ÖZET.....	125
ABSTRACT.....	126

KISALTMALAR

4G	The Fourth Generation of Broadband Cellular Network Technology
BBC	The British Broadcasting Corporation
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
CD	Compact Disc
DVD	Digital Video Disc
GPRS	General Packet Radio Service
GSM	Global System for Mobile Communications
KBPS	Kilobits per Second
KDV	Katma Değer Vergisi
OK	Odnoklassniki
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği
VCD	Video Compact Disk
WAP	Wireless Application Protocol

GRAFİKLER

Grafik 1: Kazakistan'da yıllara göre medya kuruluşlarının sayısı, 2018	48
Grafik 2: Kazakistan'da medya organlarının yüzdesel dağılımı, 2019	49
Grafik 3: Kazakistan'da süreli yayınların dağılımı, 2019	50
Grafik 4: Online medya kuruluşlarının 2016-2017 dönemindeki gelişimi	51
Grafik 5: Online medya kuruluşlarının yayın yaptığı diller	52
Grafik 6: Twitter üzerinden devlet medya kuruluşlarının artan takipçi sayısı	53
Grafik 7: İnternet erişebilirliği, Orta Asya ülkeleri, Ocak 2018	54
Grafik 8: Uluslararası internet bant genişliği analizi, internet kullanıcısı başına Kbps, Orta Asya ülkeleri, 2017	55
Grafik 9: Kazakistan'da internet kullanıcılarının yaş dağılımı, 2015	57
Grafik 10: İnternet kullanıcıların mesleği, 2015	57
Grafik 11: İnternet kullanıcıların şehir yoğunluklarına göre dağılımı	58
Grafik 12: Sosyal medya mecralarının kullanım dağılımı, 2017	61
Grafik 13: Kazakistan Arazi Dağılımları	70
Grafik 14: Tarımsal Arazilerin Dağılımı	71
Grafik 15: Rezerv Arazilerin Dağılımı	73

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: “Kazak” gazetesi, 1914, Sayı: 50	39
Fotoğraf 2: Twitter üzerinden protesto yapanları eleştiren bir karikatür	88
Fotoğraf 3: Atyrau şehrinde gerçekleştirilen "Arazi Satışına Karşı" mitinginden, 24 Nisan 2016	90
Fotoğraf 4: İsatay-Mahambet meydanında toplanan protesto katılımcıları, Atyrau, 24 Nisan 2016	91

TABLolar

Tablo 1: En yoğun olarak kullanılan ilk üç sosyal medya platform kullanıcılarının demografik kırılımı, 2017	61
Tablo 2: İnsanların sosyal medyayı kullanma amaçları, Almatı, 2018	62
Tablo 3: Sosyal ağlarda en çok ilgi gören sayfa türleri, Almatı, 2018	64
Tablo 4: Farklı sosyal medya ağlarında konuyla ilgili popüler olan etiketler	86

GİRİŞ

Araştırma Konusunun Güncelliği

Günümüz dünyasında gerek bilim alanında, gerek siyasetçiler, diplomatlar ve gazeteciler arasında sosyal medya ve gelişmiş internet teknolojileri konuları üzerine çok fazla tartışmalar ve araştırmalar yapılmaktadır. Artık sosyal medya ve internetin sadece küresel medya ortamının dönüşümünde değil, aynı zamanda sosyo-politik süreçlerin de dönüşümünde yer alması söz konusudur. McLuhan'ın *Küresel Köy*¹ olarak adlandırdığı yeni dünyada siyasal, sosyal ve kültürel içerikler zaman ve mekana bağlı kalmaksızın, çift yönlü ve anlık olarak paylaşılmakta, bu durum bireyin merkezde olduğu bir iletişim çağında toplumsal sonuçları da beraberinde getirmektedir. İnternet kavramının sosyal medya ile özdeşleşen etkisi; kitleleri birbirlerini tanımasa dahi çeşitli seviyelerde gruplar oluşturmasına olanak tanıyarak, her zamankinden daha fazla çevrelemekte (Zappavigna, 2011; 801), karşılıklı etkileşimle daha fazla sanal bir ortaklığa dönüştürmektedir (Rheingold, 1993; 4-5). Ancak bu sanal gerçeklik aynı zamanda toplumun her kesimine yayılarak sosyolojik bir olgu olarak karar alıcıların karşısına çıkmaktadır. Bu durumda sosyal medya karar alıcıları ve kullanıcıları karşılıklı olarak etkilemek amacıyla manipülatif ve provokatif amaçlarla da kullanılabilir. Toplumsal hareket olarak adlandırılan girişimlerde kitlesel iletişimi daha da ileriye taşıyan sosyal medyanın etkisinin incelenmesi bu tezin ve teze bağlı araştırma konusunun temelini oluşturmaktadır.

Sosyal medya yeni medyanın tanımlayıcı parçasıdır. Sosyal medyanın evrimi ve gelişimi, ayrıca sosyo-politik süreçlere dâhil edilmesi en hızlı ilerleyen süreçlerden ve

¹ Küresel Köy kavramını ilk kez ortaya atan Marshall McLuhan, savunduğu görüşlerle iletişim çalışmalarına yön vermiş önemli iletişim kuramcılarındandır. İletişim teknolojisinin hızla gelişmesiyle insanların yaşamlarının da değiştiğini savunan yazar, insanların davranışlarının benzerlik göstermeye başladığını, iletişimin anlık ve hızlı olmasından dolayı dünyayı insanların her şeyi aynı anda öğrendiği büyük bir köy olarak tanımladığını belirtmektedir. Nitekim internet ve sosyal medyanın günümüzde üstlendiği rol McLuhan'ın savunduğu görüşü açıkça ortaya koymaktadır. Detaylı bilgi için; McLuhan, M. ve Powers, B. R. (2001), *Global Köy*, Scala Yayıncılık.

aynı zamanda modern dünyanın en büyük fenomenlerden biridir. Sosyal medyanın sınırsız bilgi kaynağı olma potansiyeli, profesyonel bir medya ortamı için çok büyük önem taşımaktadır ve son derece ilgi çekicidir. Aynı zamanda, rekreasyon ve kullanıcıların aktif katılımı gibi temel işlevleri yerine getiren sosyal medya, günümüzde genellikle çeşitli siyasi hareket biçimleri için bir araçtır. Modern politik alandaki sosyal medya hem devlet kurumları, hem de sistemler ve sistem dışı muhalefet yapıları tarafından kullanılmaktadır. Sosyal medya aynı zamanda siyasi aktörlerin kendi hedeflerine ulaşmak, sivil toplum yapılarını, baskılanan grupları, dış etkenler tarafından hem sosyal, hem de politik durumu istikrara kavuşturmak ve hatta istikrarsızlaştırmak için kullanılmaktadır.² Sosyal medyanın “manipülatif” potansiyelinin gerçekleştiği birçok siyasi olay hala yaşanmakta ve etkileri hissedilmektedir. Alanla ilgili yapılan sayısız çalışmalara bakıldığında Ortadoğu’da Arap Baharı, Ukrayna’da Turuncu Devrim veya modern çağda gerçekleşen her türlü siyasi olayın sosyal medyaya etkisi, sosyal medyanın da bu olayların gerçekleşmesinde payı olduğu söylenebilir. Bölgelerin ve devletlerin iktidarındaki, siyasi ve anayasal durumların değişiminde sosyal medyanın yıkıcı dinamikleri dahi barındırabilen potansiyeli bu çalışmanın güncelliğini doğrulamaktadır. Nitekim sosyal medya içeriklerinin kullanıcılar tarafından üretiliyor olması, haber niteliği taşıyabilen her türlü paylaşımın kaynağının sübjektif olması, kısacası hak ve özgürlükler açısından sosyal medyanın agresif yapısı sosyal medya eleştirisini kuvvetlendirebilecek özelliklerdendir. Bu haliyle sosyal medyanın kamuoyunu etkileme ve kamusal alanda kullanımı konusunda her zaman iyimser çıkarımlar yapmak mümkün değildir. Araştırmanın güncelliği açısından sosyal medya eleştirisi de son derece kapsamlı içerik sunmaktadır.

² Özellikle son dönemlerde yaşanan toplumsal olaylarda siyasal iletişim aracı olarak sosyal medyanın gücü birçok önemli sonuçlar doğurarak siyasi ve toplumsal etkiler yaratmıştır. Arap Baharı, Barack Obama’nın Başkanlık kampanyası, Gezi olayları bunlara verilebilecek örneklerdendir. Detaylı bilgi için; Bostancı, M. (2014), Siyasal İletişim 2.0, Erciyes İletişim Dergisi, s.86. ve Aziz, A. (2014), Siyasal İletişim, Nobel Yayıncılık, s.3.

Konunun Bilimsel Olarak Çalışılması

İnternet teknolojilerinin ve sosyal medyanın sayesinde ortaya çıkan gelişmeler sadece dijital alanı değil, aynı zamanda akademik alanı da etkilemektedir. Günümüzde insanlar arasındaki çeşitli iletişim türleriyle ilgili çok sayıda bilimsel çalışmalar yapılmaktadır ve bu çalışmaların bir bölümü sosyal medyanın dünya toplumunun en çeşitli katmanları arasında artan popülaritesinin yarattığı iletişim özelliklerine odaklanmaktadır. 1990'ların ikinci yarısından itibaren yeni bilgi ve iletişim teknolojileri ile internet aktif olarak çeşitli sosyal faaliyet alanlarına girmiş durumdadır. Örneğin iletişim teknolojisinin gazeteciliğe etkisi³, e-gazetecilik ve haber portalları⁴ gibi gelişmekte olan teknolojiye vurgu yapan akademik tezler bulunmakta, yeni medyanın artan önemini öne çıkaran yüksek lisans ve doktora tezleri de akademi dünyasına kazandırılmaktadır.⁵ Yeni iletişim araçlarının kültürel, sosyo-ekonomik ve politik dönüşümler sürecinde etki yaratabilme imkanı sosyologların, siyaset bilimcilerin, filozofların, hukukçuların, ekonomistlerin ilgisini çekmektedir. Bilimsel araştırmanın temelini oluşturan teorik altyapının kurgulanması göz önünde bulundurulduğunda, iletişim kuramının temel ilkeleri göz önünde bulundurulmadan, sosyal medya olgusunu araştırmak mümkün değildir. Gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerinin vermiş olduğu yeni imkanların kullanımıyla ilgili kapsamlı çalışmalarda iletişim kuramlarına da ağırlık verilmektedir. Medya ekonomisi, modern medya sistemleri, yeni medyanın tanımı ve buna bağlı sosyal iletişiminin özellikleri akademik araştırmaların merkezinde olan konulardan bazılarıdır. Aynı zamanda tüm bunlara bağlı olarak farklı sosyal bilimler disiplinlerinin de medya çalışmalarına yadsınamaz ilgisi olduğu söylenebilir.

³Örnek olarak; Gezmen, B. (2002), İletişim Teknolojisinin Gazeteciliğe Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Genel Gazetecilik Bilim Dalı.

⁴Örnek olarak; Dilmen, N. E., (2003), Bilişim Çağı'nın Gelişim Sürecinde E-Gazetecilik Olgusu ve İnternet Gazeteleri ve Haber Portalları Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁵ Örnek vermek gerekirse; Gürkan, P.S., (2002), İnternet Gazeteciliğinin Geleneksel Medya Yapısı Üzerine Etkileri, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi ve Dolgunyürek, D.Ö. (2018), Gazeteciliğin Yeni Bir Boyutu: İnternet Gazeteciliği, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Sosyal medya özelinde ise kavramı, özellikleri ve etkilerini ele alan makaleler bulunmaktadır. Modern sosyal medya araştırmalarında sosyal medyanın işleyişinin ve bilgi yönelimlerinin özelliklerinin de irdelendiği bu çalışmaların yanı sıra, sosyal medya faaliyetlerinin yasal düzenlemeleri de akademisyenlerin ilgi alanlarını oluşturmaktadır.

Sosyal medyanın sosyal ve siyasi hayata katılımı, sosyal medyayı kendini ifade etme amacıyla kullanılan etkin araç haline dönüştürmektedir.⁶ Bununla beraber sosyal medya bir siyasi aktivite platformu haline dönüşmüş durumdadır. Vatandaşların ve kamu kuruluşlarının internet ve sosyal medya kaynaklarını kullanarak siyasi katılımını “etkinleştirme” ve “geliştirme” süreci de bilimsel alanın oldukça ilgisini çekmektedir.⁷

Bu bağlamda, bu araştırmanın temeli, sosyal medyanın şu anki gelişim durumunun yalnızca insanlar arasında hızlı bir iletişim türü olmadığını öngörmektedir. Aynı zamanda siyasette rolü giderek artan (aktif) toplumun siyasi çıkarlar için de sosyal medyayı bir araç olarak kullandığını esas almaktadır. Sosyal medyanın kamusal alana etkisi, kitleleri yönlendirme ve etkileme gücü, siyasal katılım, toplumsal hareketlerle karar alıcıların sosyal medyaya yaklaşımı araştırmanın diğer tartışılacak bölümleridir. Bu yüksek lisans tezinin konusu ise Kazakistan’da yapılacak olan toprak reformu örneği üzerinden sosyal medyanın sosyo-politik nitelikteki sorunlara olan etkisinin incelenmesidir. Bunu yaparken, aynı zamanda bu tez sosyal medyanın tetikleyici rol oynadığı toplumsal hareketleri de genel kapsamı ile ele almakta, protestoya konu olan ve #topraksatılmasın etiketi ile geniş çevrelere ulaşan hareketin neden ve sonuç ilişkisi içerisinde kamusal alan olarak sosyal medya faktörünü irdelemektedir.

⁶ Özellikle anlık paylaşım ve etkileşimlerin öneminin arttığı dönemde bu alanda yapılan ve hedef grup olarak üniversite öğrencilerini seçen farklı çalışmalar da vardır. Mesela, İçirgin, Ö. (2018), Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları ve Motivasyonları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁷ Sosyal medyanın bilinen etkilerinin yanı sıra, zamanla siyasal süreçlere de dahil olduğu, bununla birlikte kamuoyu oluşturma alanında da önemli bir araç olduğunu tartışan akademik çalışmalara örnek vermek gerekirse: Kılıç, . (2015), Gündem Belirleme Kuramı erevesinde Siyasal Karar Verme Sürecine Sosyal Medya Etkisinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü; Göksu, V. (2015), Sosyal Medyanın Kamuoyu Oluşturma ve Siyasal Katılma Üzerine Etkileri: Kuramsal ve Ampirik Bir Analiz, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tezin Araştırma Hedefi

Tezin araştırma hedefi sosyal medyanın güncel sosyo-politik sorunları çözme sürecindeki işleyişini, etkisini ve rolünü analiz etmek ve eleştirel bakış açısı ile sonuçları değerlendirmektir. Hedefe dayanarak, tez “sosyal medya” kavramının kapsamlı bir tanımını yapmak, temel özelliklerini tanımlamak, bir siyasi sorundaki rolünü araştırmak, topluma etki mekanizmalarını kamusal alana atıfta bulunarak incelemek gibi çeşitli konuları kapsamayı amaçlamaktadır. Bunların yanı sıra, birbirine bağlı olarak ilerleyebilen sosyal medya, kamusal alan ve toplumsal hareket konularını temsili demokrasiden müzakereci demokrasiye geçiş tartışmaları çerçevesinde ele almayı hedeflemektedir. Bu teorik tartışmaların somut örneğini ise Kazakistan’da toprak reformuna karşı oluşan toplum tabanlı protestolar oluşturmaktadır.

Tezin Metodolojik Temeli

Sosyal medya olgusunun tutarlı bir şekilde değerlendirilmesi için genel bilimsel araştırma yöntemleri grafiksel gösterimlerle desteklenerek kullanılmıştır. Sosyal ağların temel özelliklerinin ve bunların modern zamanlardaki işlevlerinin incelenmesinde paylaşımlar dikkate alınmıştır. Toplumsal hareketleri tetikleyen ve en sık kullanılan #topraksatılmasın etiketi ile sosyal medyada paylaşılan içeriklerin sayısal analizi ve metinsel incelemeleri gerçekleştirilmiştir. Sosyal medya içeriği Instagram, Facebook, Twitter, VKontakte (Rus sosyal ağı), OK (Odnoklassniki – Rus sosyal ağı) gibi mecralar temel alınarak incelenmiştir. Sosyal medya, kamusal alan, toplumsal hareket gibi alanlarda sosyoloji, felsefe, siyaset bilimi ve iletişim bilimlerinin çıktularından faydalanılarak disiplinlerarası bir yaklaşım oluşturulması hedeflenmiştir.

Çalışmanın Bilimsel Yenilikçiliği

Sosyal medya ve internet kullanımının en üst düzeye çıktığı günümüzde, teknolojik gelişmelerle birlikte iletişim tanımının kapsam ve içeriğinin değişmesi kaçınılmaz olmuştur. Buna bağlı olarak ilgili alanda yapılan akademik çalışmalar yeni

medya olarak tanımlanabilecek literatüre katkı sağlamış, geleneksel medyada yaşanan evrimin karşılaştırmalı olarak anlatıldığı birçok makale ve tez literatürde hak ettiği yeri almıştır. İletişim perspektifinden ele alınan sosyal medya ve internet olgusu zaman içerisinde kitleleri etkileyecek boyuta ulaşmış, sonucunda sosyolojik ve kültürel değişimleri de beraberinde getirmiştir. Bu durum iletişim disiplini içerisinde ele alınırken, artık disiplinler arası çalışmaların da önünü açmıştır. Bu teze konu olan toplumsal hareketler ve sosyal medya bağlantısı da ilgili alana katkı yapması amacıyla ortaya çıkmış, görece sınırlı kalan çalışmaların geliştirilmesi için bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Böylece iletişim perspektifi ile konunun farklı disiplinlerce tartışılması hedeflenmekte, toplumsal bir boyut kazanan kitlesel hareketlerin oluşum ve gelişiminde yeni medya olarak internet ve sosyal medyanın öneminin ve etkisinin araştırılması öngörülmektedir.

İletişim literatüründe konunun teknik, teorik ve tarihsel gelişimleri ele alınmakta, bunun yanı sıra sonuç olarak ortaya çıkan siyasi, sosyolojik ve kültürel değerlerle ilgili çalışmalar iletişim literatürünü daha geniş perspektiften tartışılmasına olanak tanımaktadır. Bu tezin nihai amacı bu alana katkı sağlayacak çıkarımların ve akademik literatürün daha da zenginleştirilmesinin sağlanmasıdır.

Sosyal medyanın gelişmesindeki ana eğilimler göz önünde bulundurarak, sosyal medyanın mevcut sosyo-politik olayların üzerindeki etkisinin analizi ve sonuçları siyasetçiler, siyaset bilimciler, kanaat önderleri ve gazetecilerin görüşleri ile desteklenmiştir.

Tezin Planlaması

Bu tez sosyal medyayı merkeze koyarak toplumsal olayları, kamusal alan ile ilişkilendirerek incelemeyi hedefler. Tezin birinci bölümünde sosyal medyanın gelişim süreci geleneksel medyaya atıfta bulunarak yeni medya kavramı üzerinden ele

alınmıştır. Yeni medya kavramından ne anlaşıldığı, nasıl geliştiği, yeni medyayı temellendiren kitle iletişim araçlarının rolü, işlevi, siyaset zemininde kullanımı, yeni medyaya geçiş sürecinde dolaylı ve doğrudan temsiliyetin kamusal alan perspektifinden incelenmesi, yeni kamusal alan tartışması ve elbette sosyal medyanın tüm bu kapsamda nerede olduğu tartışılmaktadır. Tartışmanın odağı ise günümüz medya düzeninin geleneksel yapıdan yeni medya sistemine dönüşmesinde kamusal alan, toplumsal hareket ve sosyal medya bağıntısını açıklamaktır. Demokrasilerde temsiliyet sorununa alternatif çözüm üretmeyi hedefleyen müzakereci demokrasiye atıfta bulunularak, sosyal medya aracılığıyla müzakere etme, akıl yürütme, düşünceleri ifade etme, ortak hareket etme gibi söylemlerin yer bulduğu kamusal alanın da tekilden çoğula doğru evrilen yapısı ile geliştiği öngörülmektedir. Ancak bu gelişime rağmen bu çalışma aynı zamanda sosyal medya özelinde tartışmaları ele alırken eleştirel görüşleri de göz önünde bulundurmaya amaçlamaktadır.

Tezin ikinci bölümü ise bir önceki kısımda tartışılan hususların Kazakistan özelinde nasıl yankı bulduğunu anlatmaya ayrılmıştır. Kazakistan'da geleneksel medyadan yeni medyaya geçiş ve internetle sosyal medyanın kullanımı nicel ve nitel veriler ışığında ele alınmakta, bağımsızlık öncesi ve sonrası dönemler göz önünde bulundurularak, siyasetteki dönüşümlerle ilişkisi irdelenmektedir. Başka bir deyişle kapalı bir yapıya sahip olan Sovyetler Birliği zamanındaki devlet-medya ilişkisinin, bağımsızlıkla birlikte ve siyasal iktidarda yaşanan gelişmelerle nasıl değiştiği bu bölümde incelenmektedir.

Tezin son kısmı araştırma bölümüne ayrılmıştır ve daha önce incelenen, savunulan yargıların bir olay üzerinden değerlendirilmesini amaçlamıştır. Araştırma yöntemine kısaca değinildikten sonra, Kazakistan'da son dönemde yaşanan toprak reformuna ilişkin toplumsal hareketin sosyal medya ile bağlantısı araştırma bulguları ile birlikte tartışılmaktadır. Toprak reformuna ilişkin düzenlemelerin bir anlamda sosyal

medyadan başlayarak toplumsal bir tepkiye dönüşmesi ve buna bağlı oluşan toplumsal hareketler nedenleri ile birlikte ele alınmaktadır. Toplumun belli kesimlerince kabul görmeyen reformun gündeme gelme sebepleri bir yana, insanların reaksiyonlarının sosyolojik, ekonomik, etnik ve siyasi boyutu büyük önem arz etmektedir. Toprak reformunun toplum ve devlet anlayışı yönünden incelendiğinde farklılıklar gösterdiği, ortaya çıkış ve süreç içerisindeki ilerleyişi bakımından toplumsal harekete dönüşen protestolarda sosyal medyanın yadsınamaz etkisinin olduğu görülmektedir. Bu etki karar alıcı mekanizma tarafından da dikkate alınarak, sosyal medyanın devlet tarafından da bir araç olarak kullanımının özellikleri tartışılmaktadır. Sosyal medya üzerinden yapılan söylemlerin, verilen mesajların toplumsallık profili ile bağdaşan ve toplumsal hassasiyet yaratacak nitelikte olması bu konunun araştırma bölümünde rastlantısal değil, özellikle seçildiğinin en önemli göstergesidir. Bu haliyle sosyal medya üzerinden toplumsal hareket ve kamusal alan konusunun Kazakistan özelinde ele alınması ve eleştirel kuramların çıkarımlarına atıfta bulunarak konunun araştırılması çalışmanın özgünlüğünü ortaya koymaktadır.

1. BÖLÜM YENİ MEDYA BAĞLAMINDA İNTERNET VE SOSYAL MEDYA

1.1. Yeni Medya

Kitle iletişim araçlarının günümüz dünyasında artan çeşitliliği ve çok düzeyli fonksiyonları sayesinde McLuhan'ın deyimiyle koca dünya artık küresel bir köy haline gelmiş, özellikle internet gibi zaman ve mekân kavramını ortadan kaldıran araçlar, modernleşme ve kitle iletişim arasındaki bağın daha dikkatle incelenmesine yol açmıştır. Artık ne Harold Innis'in⁸ ileri sürdüğü zamansallık ve mekân şartları ön plandadır (1951), ne de geleneksel iletişim araçlarının etkisi eskisi gibi aktiftir. Giderek birbirine yakınlaşan toplumların ve mekânların varlığı, Nick Stevenson'un savunduğu gibi bir bütün halindeki toplumsal zamanı ortaya koymuştur (Stevenson, 2008). Tüm bu tartışmaların odak noktası ise teknolojinin gelişmesi ile birlikte modernleşme kavramı olmuştur.

Modern toplumların oluşumunda teknolojinin ve onun etkisiyle endüstrinin gelişmesi hayati öneme sahiptir. Fakat modernleşme sürecini bununla kısıtlamak yeterli değildir. Özellikle kitle iletişim araçlarının modernleşme sürecine olan katkısı yadsınamaz derecede önemlidir. Kişilerin ve toplumların davranışlarını ve düşüncelerini etkileyen bir güce sahip olan bu araçlar yeni medya olarak adlandırılan dönemle birlikte etkisini her alanda artırmıştır. Bir diğer ifadeyle, yeni kitle iletişimiyle, halkı yeni davranış biçimlerine özendiren yeni düşüncelerin, yeni haberlerin yayılışı ile çağdaşlaşma süreci başlamıştır (Türkoğlu, 2004).

Bu gelişmelere bağlı olarak yeni kavramlar ortaya çıkmakta, geçmişteki gelişmeler "eski" olarak nitelendirilirken, gelişen ve gün yüzüne çıkan konular "yeni" olarak adlandırılmaktadır. Özellikle medya alanında yaşanan baş döndürücü gelişmeler modernite ile toplumsal gelişmeleri doğrudan etkileyen en önemli konuları

⁸ Harold Innis teknik iletişim araçlarının kültürün toplumsal örgütlenmesine mutlak etkisi olduğunu savunmuş, zaman ve mekân eğimli iletişim araçlarının bunda etkili olduğunu ileri sürmüştür.

kapsamaktadır. Bu sebeple medyanın teknolojik gelişmelere bağılı olarak geçirdiğı dönüşümler kısaca ele alınacaktır.

1.1.1. Yeni Medya Kavramı ve Özellikleri

Medya kavramının olduğı yerde eski ve yeni ifadeleri iç içe geçmiş durumdadır. Yeni denilen ifade eskiyi de kapsayan daha geniş bir kavramdır. Bunun belirleyicisi ise teknolojik gelişmelerdir. Yani teknolojik yeniliklerle eski olan biçim değiştirmekte ve yeni olarak ifade edilmektedir (Yengin, 2012; 6). Törenli'ye göre medyayı eski ya da yeni şeklinde yapay bir bölünmüşlük içerisinde değerlendirmek doğru değildir çünkü her ikisinin sistem içerisinde birbirlerine eklenerek bir bütün oluşturduğu, birbirlerini destekleyen yapılar olduğı görülmektedir (2005; 16).

Yeni medya kavramı çok geniş çerçevede değerlendirilebileceğı için farklı tanımlamalardan bahsetmek mümkündür. Ancak özellikle geleneksel medyadan ayrılan alanların belirtilmesi yeni medya kavramının özgünlüğünü daha ön plana çıkartmaya imkân tanıyacaktır. Lev Manovich *Yeni Medyanın Dili* isimli kitabında yeni medyayı tanımlarken bilgisayarın önemine dikkat çekmekte, bilgisayar aracılığıyla yapılan üretim, dağıtım ve paylaşımların olduğı ortamları yeni medya kapsamına almaktadır (2001; 19). Sayısal veriye geçişle beraber ses, görüntü, bilgi ve veri dolaşımı ile geleneksel medya biçimlerinin tamamının bütünleştiğı, erişimin hızlandığı ortadadır. Artık yaşamın her alanı yeni iletişim araçları ile şekillenmekte, yönlendirilmekte ve bu da yaşamsal nitelikleri değiştirir hale gelmektedir (Kırık, 2017; 233). Yeni medyanın etkileşim yönünü ön plana çıkaran Williams'a göre ise teknolojinin gelişmesi ile keskin sınırlar ortadan kalkmış, yeni medyanın eş zamanlı olarak paylaşımlara olanak tanıdığını belirtmiştir. Bu sayede farklı görüş ve düşünceler de kitle iletişim araçlarında yer bulmaya başlamıştır (Kırık, 2017; 233).

Laughey'e göre yeni medya, toplumsal paylaşım ağları, mesajlaşma ortamları, bloglar ve diğer kullanıcı türevli içerik forumları ile dünyanın farklı

bölgelerinde, birbirinden bütünüyle farklı deneyimlere sahip insan topluluklarının hızlı iletişim kurmalarına olanak tanımakta, başka bir ifadeyle, internet teknolojisinin öncesinde ya da yaygınlaşmadığı dönemlerde hayal dahi edilemeyen bir büyüklük ve açıklık düzleminde, milyonlarca insanın haberleşebilmesini ve her tür iletiyi paylaşabilmesini olanaklı hale getirmektedir (Erdoğan, 2013; 255-256).

Teknoloji ve sayısal olma özelliklerini barındıran ve sayısal ağlara bağlanabilme özelliği ile çoklu ortam niteliklerini kullanıcılara sunabilen sayısal televizyon, GSM, WAP, GPRS, CD, VCD, DVD ve benzeri teknolojiler de yeni medyanın bir parçasıdır (Törenli, 2005; 87). Ancak bilişim alanındaki gelişmeler bu araçların yerine çoklu ortam ve etkileşim sunan daha teknolojik araçların ortaya çıkmasına yol açmış durumdadır. Bilgisayar, internet, cep telefonları, oyun konsolları, İpod, avuçiçi veri bankası kayıtlayıcıları ve iletişimcileri gibi dijital teknolojiler yeni medya başlığı altında toplanabilmektedir (Binark, 2007; 21). Bu araçlar teknolojinin sunduğu farklı imkanlarla çeşitlenebilmekte, bunla beraber yeni medyanın kapsama alanı genişleyebilmektedir.

Rogers yeni medyayı geleneksel medyadan ayıran özellikleri sıralarken; iletişim sürecindeki alıcı ve vericinin eş zamanlı olarak alışverişinde bulunmasının *etkileşim* niteliğini ön plana çıkarttığını belirtmektedir. Ayrıca büyük gruplar halinde bulunan kullanıcılar içerisinde her grubun üyesine bireysel özel ileti aktarımı yapılabilmesi ile yeni medyanın *kitlesizleştirdiği* görülmektedir. Bireylerin kendilerine uygun zamanda ileti almaları veya göndermeleri geleneksel medyadaki aynı anda ileti alışverişinin gerekliliğini *eşzamansız* olarak değiştirmektedir (Geray, 2003; 18-19).

Lister ise yeni medyayı geleneksel medyadan ayırırken; tüm verilerin sayısal kodlarla temsil edildiği ve çevrimiçi kaynaklarda saklanabildiği *dijitallik*; dijital ortamda bireyin bağımsız şekilde bilgiye erişebildiği ve kendi tercihlerine göre katılımcı olarak aktif şekilde verilere etkide bulunduğu *etkileşimlilik*; verilerden oluşan metinlerin

farklı dijital yapı sistemleri içinde kullanılarak sınırsız kullanım alanı tanınan ve veri toplama, paylaşma ve bunları güncelleme olanaklarının olduğu *hipermetinsellik*; mesajların ve kaynakların çokluğundan dolayı hedef kitlenin kendi mesajlarını seçme eğilimi gösterdiği, tüketici ile üretici arasındaki ayrımın bulanıklaştığı, açık ve dinamik bir sistemi tanımlayan *ağ bağlantılılık*; verilerin, dijital kodlama sonrasında yazılım içindeki sembollere dönüşmesinden dolayı medya kullanıcısının sanal ortamda olma hissini veren *sanallık* ve buna bağlı olarak betimleme ve taklit ile dijital bir ilişki kuran simülasyon özelliklerine vurgu yapmaktadır (2009; 13-43).

Teknolojik gelişmeler ve mobil cihazların artan kullanımı ile yeni medyayı tanımlayan farklı özellikler de akademik çalışmalara konu olmaktadır. Ancak bunlar genellikle internet ve sosyal medya temelinde ele alınan konulardır.

1.1.2. İnternet ve Sosyal Medya

Yeni medyanın teknolojik gelişmelere bağlı olarak en çok kullanıcıya eriştiği kitle iletişim araçlarından birisi internettir. Bilgisayarlardan sonra özellikle telefon ve televizyon gibi diğer iletişim araçları ile birlikte erişim imkânının artması, internetin dünya çapında bir ağ sunarak kullanıcılarının etkilerini çoğaltmasına yol açmıştır. Sosyal ağlar üzerinden video ve fotoğraf gibi materyallerin paylaşıldığı platformların giderek popülerleşerek sayısının artması bunun bir örneğini göstermektedir. Bireysel katılımın en üst seviyeye ulaştığı bu türdeki sosyal paylaşım ilişkilerin sayısının artması ile yeni medya sosyal medya olarak anılmaya başlamıştır. Bunla ilgili olarak Laughey izleyicinin geleneksel medyanın kitlelere yöneten ve yönlendiren yapısına bağlı kalmaksızın artık tüketici olmadığını, üretici konuma geçtiğini de belirtmiştir. Bu sayede etkileşim ve paylaşımın artmasıyla, fiziksel, sosyolojik, psikolojik ve ekonomik sınırlar değişmiş, yerellik ve küresellik kavramlarının aynı anda var olabildiği yeni bir yapı oluşmuştur (Ünür, 2016).

Mayfield ise sosyal medyayı beş başlıkta tanımlamaktadır (2008):

- a. *Katılım*: Sosyal medya herkesin katkı yaptığı ve geri dönüş verebildiği bir ortamdır ve bu haliyle medya ile izleyici arasındaki sınırı belirsizleştirmiştir.
- b. *Açıklık*: Çoğu sosyal medya mecraları seçme, yorum yapma ve bilgi paylaşma özellikleri ile geri dönüş verme ve katılım sağlamaya teşvik eder. Nadiren de olsa erişim sağlama ve içeriği kullanma ile ilgili engeller olabilmektedir.
- c. *Konuşma*: Geleneksel medya dinleyiciye bilgi veya içerik aktarımı yönünden tek yönlü iletişim kurarken, sosyal medya çift yönlü iletişim imkânı sunmaktadır.
- d. *Topluluk*: Sosyal medya hızlıca toplulukların oluşmasına olanak tanır ve etkili iletişim kurmalarını sağlar. Topluluklar ortak ilgi alanlarını (fotoğrafçılık, siyasi bir konu veya televizyon programı gibi) paylaşır.
- e. *Bağlantılılık*: Sosyal medya diğer sitelerin linklerine, kaynaklara ve insanlara erişim imkânı sunması bakımından zengin bağlantı kurma seçeneği sunar.

Bunun yanı sıra hız ve ana bağlı olarak erişim, erişebilirlik, kullanılabilirlik, yenilik ve kalıcılık gibi yeni medyaya atfedilen farklı roller de bulunmaktadır (Artantaş ve Sipahi, 2017; 601). Genel anlamda bu özelliklerin temelinde bireylerin anlık içeriklere erişebildiği ve katılım sağlayabildiği, geniş kitlelere ulaşabildiği ve yeri geldiğinde sanal topluluklar kurabildiği, uzmanlık gerektirmeden kullanılabilirliği, en yeniye hızlı şekilde ulaşılabilirliği, içeriklerin hızlı şekilde oluşturulup değiştirilebilirliği ve bağlantıların çok çeşitli olabildiği bir ortam bulunmaktadır.

Sosyal medya sayesinde insanlar arasındaki farklılıklar göz ardı edilmekte, gerçek hayatta eğitim, meslek, gelir seviyesi gibi yargılar önemini kaybetmektedir. Bunun yanı sıra, öğrenen, yargılayan ve aktif olan kullanıcılar görüş ve önerilerini paylaşabilmektedir. Her düşünceden kişilerin rahatlıkla fikir ve önerilerini aktarabilmesi bakımından demokratik bir tartışma ortamı yaratılmış durumdadır. Bilgiye erişimin

hızlı, kolay ve ucuz olmasının yanı sıra, kendine has bir iletişim olanağı sunduğu için bireyleri birleştirme ve kaynaştırma konusunda da önemli bir araçtır (Öztürk, 2013; 29).

Sosyal medyanın faydaları şu şekilde sıralanabilir (Çıldan ve diğerleri, 2012):

- Organize olmayı kolaylaştırması.
- Gerçekleri kolaylıkla öğrenebilme imkânı sağlaması.
- Bireyler arasında iletişimi arttırması.
- Fikirlerin hızlıca yayılması.

• Organizasyon ve iletişim maliyetini düşürmesi

• Daha çok sayıda insanın siyasi veya sosyal olaylara daha kısa sürede reaksiyon gösterebilmesi. Ancak sosyal medyanın halk hareketlerini tetikleyici etkisi bulunmamakta, genellikle organize olma ve hareketi başlatma açısından düşük maliyetli ve hızlı olması vurgulanmaktadır.

Sosyal medyanın siyasal iletişim üzerindeki etkisi de yadsınamayacak derecede önemlidir. Etkileşimli iletişim kurulabilmesi, siyasetçinin kısa sürede daha geniş kitleye hitap edebilmesi ve onların tepkisini daha rahat ölçebilmesi, ek olarak politikacıların daha etkin ve kolay sorgulanabilmesi sosyal medyayı güçlü bir politik araç haline getiren sebeplerdir. Ayrıca geleneksel medya araçlarına kolay sansür koyulabilmesi, sosyal medyayı daha tarafsız bir ortam olmasına imkân vermektedir (Çıldan ve diğerleri, 2012).

Geleneksel medyanın teknolojik gelişmelerle beraber evrilmesi ve yeni medya olarak adlandırılan internet ve sosyal medya gibi araçların ortaya çıkması ile birlikte eskinin aksine iktidar sahiplerinin kitle iletişim araçları üzerindeki hegemonyası ve kontrol etme gücü zayıflamış görünmektedir. Önceleri teknolojinin bireyleri

yönlendirmesine ilişkin birçok eleştirel yaklaşım ortaya konmuş, Innis, McLuhan, Ong, Adorno, Habermas, Marcuse ve Postman gibi kuramcılar teknoloji ve onun aygıtlarının siyasal iktidarlar tarafından yönetildiği ve kitlelere bu şekilde kendi düşüncelerini dayatmasını eleştirmiştir. Totaliter bir rejimin kontrollü altında bulunan medya ile kamusal alanda tek boyutlu bireylerin üretildiği belirtilmiştir (Yengin, 2012; 50). Medya gücünü elinde bulunduran üst grubun, ayrıca istediği şekilde gündem oluşturma veya değiştirme, toplumu bilgisizleştirme, kendi aleyhlerine karşı bir durumu normalleştirme, toplumu bir konuda razı etmek için umut kırma veya geliştirme, üst sınıfa karşı toplumu alternatifsiz bırakma gibi güçleri de bulunmaktadır (İnceoğlu, 2006).

Bu eleştiriler günümüz yeni medya araçlarının sansürlenmesi, manipüle edilmesi, erişimin kısıtlanması veya engellenmesi gibi farklı şekillerde kısmen görülebilmektedir. Bunların yanı sıra, yukarıda bahsedilen sebeplerden ötürü internet ve sosyal medya toplumların hayatına etki etmekte, buna bağlı olarak eleştirel görüşlerin arttığı da söylenebilmektedir. Her şeyden önce internet ve sosyal medyaya erişim için teknolojik alt yapının yeterli olması önem arz etmektedir. Özellikle siyasal katılım amacıyla kullanılan internete erişimin genel itibarıyla daha çok gelire sahip ve eğitim seviyesi yüksek olan, siyasete ilgi duyan kişilerin daha kolay olduğu varsayılmaktadır (Göksu, 2016; 64). Her ne kadar erişim imkânlarının artması ve maliyetinin ucuzlaması bir artı değer olarak kabul edilse de toplumdaki ekonomik, sosyal ve kültürel eşitsizliklerin internet ve sosyal medyaya katılımı kısıtladığı, bu gruba mensup kişilerin dışlandığı, dolayısıyla kamusal alanda yer almaya engel teşkil ettiği tartışılabilir konulardandır. Bu eşitsizliklerin göz ardı edilerek yok sayılması, katılım eşitliğini sekteye uğratan bir durum olarak kabul görmektedir. Bu durum toplumdaki hâkim grubun yararına işlerken, bağımlı grubun da zararına işlemektedir (Fraser, 2004; 114). İnternet ve sosyal medyaya erişim için fırsat eşitliğinin olmaması

ve bunun da devam eden bir durum olması, eleştirel bakışın temelinde yer alan görüşü yansıtmaktadır.

Kısacası özellikle yeni medya araçlarının kullanımının ucuzlaması ve altyapının geliştirilmesi ile her kesime ulaşılabilir hale gelen internet ve sosyal medya, zaman içerisinde sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi hayatın bir parçası olmaya başlamıştır. Özellikle toplumu etkileyen gelişmeler artık her bireyin fikrini ortaya koyabildiği, marjinal görüşlerin de paylaşılabilirdiği, bu sayede ortak tavır ve zaman zaman çatışmaların da yaşanabildiği yeni bir iletişim ortamı doğmuştur. Hatta ana akım medyada sosyal medyada oluşturulan içeriklerin sıkça yer alması bu değişimin bir örneğidir. Bu iletişim ortamının siyasal iletişimi de doğrudan etkilediği söylenebilir.

Siyasi aktörler ve seçmenlerin sosyal medya ortamlarını kullanarak iletişim kurmaları artış göstermiştir. İnternet sitesi, elektronik posta, chat gibi araçlar yerine artık Facebook, Twitter gibi sosyal medya ortamları kullanılmaya başlanmış, paylaşım, yorum, beğeni, tweet, retweet gibi kavramlar popüler hale gelmiştir. Siyasiler gündeme dair düşüncelerini onları seçmene en hızlı şekilde ulaştıracak olan sosyal medyayı tercih ederek paylaşmaktadır. Artık vatandaşla olan iletişimini medya üzerinden sürdüren siyasetçilerin yerini, sosyal medya üzerinden birbirleriyle ve vatandaşla iletişim kurmaya çalışan siyasetçiler almaktadır. Öfkeler, tartışmalar, karşıt görüşler veya hemfikir olunan konular sosyal medyada daha geniş yer bulmaktadır. Medya karşısında olduğundan emin olunan seçmenler, özellikle genç seçmenler artık sosyal medyadadır (Bostancı, 2014; 88).

1.2. Demokrasi, Kamusal Alan ve Toplumsal Hareketler

Kazakistan'ın demokratik yönetim sistemine geçişi, Sovyetler Birliği'nden ayrılarak bağımsızlığını kazandığı dönemle birlikte başlamıştır. Pazar ekonomisine

yönelme, liberal politikalar ve yönetim sisteminin totaliter yapıdan demokratik düzene geçişi amacıyla bir dizi hamleler yapılarak, Komünist bloğun ağırlaşan ekonomik, siyasi ve sosyal yapısının geride bırakılması hedeflenmiştir. Bu amaçla Başkanlık sistemine dayalı parlamenter yapının benimsenmesi, ilk anayasal düzenlemelerin yapılması ve özellikle diğer ülkelerle ikili ve çok uluslu ilişkilerin geliştirilmesi bakımından Kazakistan birçok atılımlar gerçekleştirmiştir. Kazak topraklarında ilk kez modern demokratik bir devletin kurulması, bunun belirtisi olarak bağımsızlık, tartışmasız belirlenen ulusal sınırlar, kamu hizmetleri, düzenli ordu ve vergi sisteminin oluşturulması gibi tüm süreçler Kazakistan için yeni gelişmeler olmuştur.

Yeni dönemle birlikte Kazakistan, Sovyetler Birliği zamanındaki politikalarından arınarak, daha küresel sisteme entegre bir yapıya doğru yöneleceğini belli etmiştir. Bunun en önemli göstergesi olarak Kazakistan Cumhuriyeti demokrasiye önem atfetmiş, demokrasinin gerekliliklerini yerine getirmeyi amaç edinmiştir. Temel hak ve özgürlükler, seçimler, hukukun üstünlüğü, güçler ayrılığı, parlamenter sistem, demokratik çoğulculuk, hükümet ve muhalefet, kamuoyu ve basın özgürlüğü (Becker ve Raveloson, 2008) olarak tanımlanabilecek demokrasinin prensipleri zaman zaman ülke genelinde tartışılan, ancak çeşitli anayasal ve kurumsal düzenlemelere tabi olan konulardır.

Demokrasinin genel olarak temelini ve tanımını oluşturan halk iktidarı veya iktidarın halka ait olması söylemi birçok kez seçimler aracılığıyla tecrübe edilmiş, cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimleri ile halkın kendisini temsil etmesini istediği kişi veya kişiler belirlenmiştir. Bu haliyle temsile dayalı demokratik bir sistemin varlığı Kazakistan için en önemli gelişmelerden biri olmuştur.

Yakın tarih içerisinde Kazakistan ve diğer bölge devletlerinin deneyimlemiş olduğu demokrasi kavramı; temsiliyet, kamusal alan ve toplumsal hareketler gibi alt başlıkları ile ele alınacaktır.

1.2.1. Demokrasi Kavramı ve Temsili Demokrasi

Teorik olarak bakıldığında temsili demokrasi ile halka verilen rol; siyasete katılım konusunda oy vermekle sınırlıdır çünkü halkın kendisi için gerekli olan bilgelik, tecrübe ve eğitimin yoksun olduğu düşünülmektedir (Heywood, 2013:105). Bunun için halkın oylarıyla kendisini temsil edecek bir kişiyi veya partiyi seçmesi ve siyasi iktidarı belirlemesi ile sürece katılımı bir sonraki seçime kadar durmaktadır. Başka bir deyişle, halk kamusal kararların içinde doğrudan yer almak yerine, kendisini temsil etmesi ve karar alması için belirli dönemlerde temsilcilerini seçmektedir.

Ancak temsili demokrasinin bu uygulanış yapısıyla sorun teşkil edebildiği, bunun da sebebinin çoğulcu demokrasinin etkin katılımının kısıtlı gerçekleştiği yöneltelen eleştirilerden sadece birisidir. Nihayetinde sadece temsil görevinin verilmesi ile birlikte karar alıcı mekanizmanın hukukun üstünlüğü, güçler ayrılığı ve demokratik çoğunluk gibi ilkelere göre hareket etmesini kontrol etmede zorluklar yaşanabilecektir.

Sivil toplum içindeki sürekli hareketlenmeler, birleşmeler, örgütlenmeler ne kadar çeşitli ve ne kadar çoğulcu bir yapı arz ediyorsa, modern devletin despotik potansiyelini realize etmesi de o kadar imkânsızlaşacaktır... Modern devleti modern devlet yapan süreçte aslında yerleşmiş olması gereken hukukun üstünlüğüne dayalı bir liberal demokratik temsili sistemin, kendi oluşumuyla birlikte çoğulculuğa dayalı bir kamusal alan oluşturmuş olması gerektiğidir. Bu oluşmamışsa o zaman liberal demokratik temsili sistemin işleyişinde de zaten bu oluşmamışlığın veya kamusal alan ve sivil toplum yokluğunun izleri rahatlıkla görülebilir (Köker, 2004).

Yukarıda bahsi geçen despotik devlet potansiyeli genel itibariyle halkın karar süreçlerine doğrudan katılmak yerine, temsilcilere yetki devretmesi ve bu yetkiye dayanarak karar alıcıların temsil sistemini kendi tekelinde bulundurması ile ortaya çıkabilmektedir. Böylece katılım imkanı zaten kısıtlı olan seçmen tabanının daha da sistemden dışlanmasına, kısıtlanmasına ve sonunda siyasal katılım alanında pasifleşmesine neden olabilmektedir (Sitembölükbaşı, 2005; 140).

Levent Köker Habermas'ın görüşleri temelinde tartışmayı daha ileriye götürerek, liberal demokratik temsili sisteminin temelini oluşturan bireysel hak ve özgürlükler ile işleyiş olarak ulus-devlet anlayışının birbirleri arasında çelişkili bir gerilim oluşturduğunu belirtmektedir. Köker'e göre liberal demokrasideki meşruluğu oluşturan ortak toplumsal rızadaki "toplumsallık" kelimesinin ulus ile özdeşleştirildiği, bunun da "bireysel özgürlük" ilkesine ters düştüğü görülmektedir. Bireyin doğrudan veya dolaylı olarak karar alma sürecine katılımı ortak rızayı oluştursa da, bunun "ulus" ile bağdaştırılmasından dolayı siyasal meşruluğun temelini oluşturan toplum, ekonomik, kültürel, ideolojik ve farklı yaşamların, bireysel çeşitliliğin sınırlandırıldığı belirtilmektedir. Siyasi katılımcılık ve çoğulculuk ilkeleri ise sadece sosyo-ekonomik farklılıkları önde tutan siyasal partiler ve baskı/çıkar grupları tarafından zedelenmektedir (Köker, 2004; 310-312).

1.2.2. Müzakereci Demokrasi

Demokraside temsil sorununun çözümü için çeşitli görüşler ortaya konmakla birlikte, bu konuyla ilgili sistematik yaklaşım geliştiren müzakereci demokrasi kuramı; ilgili kişilerin karara varmadan önce konuyla ilgili karşılıklı olarak uzunca ve derinlemesine istişare sürecini, vatandaşların çözüm üretilme aşamasında hem düşünce olarak, hem de eylemsel olarak katılmasını savunmaktadır (Göksu, 2016; 31-32).

Liberal demokrasilerdeki sınırlı temsiliyet ve siyasal katılımın yerine, daha ahlaki ve adil bir katılım düzeninin kurulması, toplumun her kesiminin kendilerini etkileyecek her türlü karar süreçlerinde aktif olarak katılımlarına dayanmaktadır. Halkın yönetimi olarak ortaya çıkan liberal demokrasiye alternatif olarak ileri sürülen müzakereci demokrasi, esasında vatandaşların kendi düşünce ve deneyimlerini dışarıdaki siyasi hayata aktarmasını, bu süreçte birbirini anlamaya odaklanmayı, çıkabilecek olası ihtilafların ise müzakereler ile çözülebileceğini savunmaktadır. Mantık çerçevesinde bir çözüm bulunması halinde kolektif olarak hareket etmeyi de ön planda tutan kuram, özellikle iktidarın veya güç sahibi aktörlerin tekelinde olan gazete ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarının aracılık ettiği siyasi ortamdan bağımsız olarak, yüz yüze etkilemiş önemsemektedir. Müzakerenin kendisi bile ihtilaflar olmasına rağmen kolektif bir kararın meşruiyeti için yeterli görünmektedir. Bu durumda kişilerin karşılıklı saygı çerçevesinde birbirini tanıma ve ortak faydayı keşfetmesine olanak tanır. Bu durum da ortak tavrı ve toplumsal hareketin temelini oluşturur (Sitembölükbaşı, 2005; 147-152). Ancak uygulama açısından müzakereci bir demokrasinin nasıl kurgulanacağı önem kazanmaktadır.

...burada söz konusu olan liberal demokratik kurumlara benzer alternatif kurumların kurulması değil, aksine mevcut kurumların müzakereci demokratik süreçlere uygun olarak dönüştürülmesidir. Bu kurumsal dönüşümü gerçekleştirecek politik ivme ve güç ancak ve ancak kamu alanları olarak niteleyeceğimiz alanlarda, müzakereci demokratik sürecin gerektirdiği koşullara uygun olarak bir araya gelen yurttaşların müzakereleri sonucunda gerçekleştirilebilecektir. İşte internet de gelişen teknoloji ile birlikte hem böylesi bir kurumsal dönüşümün gerçekleştirilmesine katkı sağlayacak hem de insanların doğrudan katılım ile müzakereci demokratik süreçlerde yer alabileceği alternatif bir kamu alanı olarak ortaya çıkmaktadır (Çebi ve Akıllı, 2011; 204).

İnternet ve sosyal medya kullanımının yaygınlaşması demokrasinin aktörleri olan seçmenler ile siyasal aktörlerin birbirleri ile olan iletişimlerini artırırken, kullanıcıların kendi görüşlerini aktarabilmesi, siyasal aktörlere erişebilmesi ve söylediklerinin değerlendirmeye tutulması, karar alma süreçlerini etkileyebilmesi, demokrasinin dijitalleşmesi ile olmaktadır. Bu durum da siyasi karar alma süreçlerinin meşru hale gelmesine katkı sağlayacak potansiyel bir durum olarak görülmektedir (Meriç, 2013; 104). Zaman ve mekan kavramının önemini yitirdiği mevcut dijital dönemde her türlü siyasal bilgi herkesin erişimine açılmış, dijital vatandaş, netdaş, gibi bireyi tanımlayan terimler oluşmaya başlamıştır. Tüm bunlar demokrasinin dijital olarak nicelleşmesine katkıda bulunmuştur (Topbaş, 2016; 135). E-demokrasi olarak da adlandırılan bu dönemin tersine, temsili demokrasinin en büyük krizi temsil edenle temsil edilen arasındaki etkileşim sorunuyken, bu sorun sosyal ağ ile ortadan kalkmaktadır. Şirketler müşterileriyle, politikacılar seçmenlerle, kamu kurumları vatandaşla sosyal medya aracılığıyla rahatça iletişim kurabilmekte, böylece geleneksel temsil mekanizmaları önemini kaybederken, katılımcı demokrasi görünürlük kazanmaktadır (Hoppyar, 2016; 72). Daha geniş çerçeveden bakıldığında ise dijitalleşme ile erişim konusunda ortadan kalkan engeller ve artan imkânlar sayesinde katılımcı müzakereci demokrasinin güçlendiği, bu sayede kamusal alan kavramının da geliştiği söylenebilir.

Kamusal alanda yapılan tartışmalar veya fikir alış verişi vatandaşlar, sivil toplum ve devlet arasındaki etkileşimdir. Bu etkileşim sayesinde de istikrar ve sosyal değişim arasındaki denge korunmuş olur. Vatandaşlar, sivil toplum veya devlet bu etkileşimin taleplerini yerine getirmezse veya sürecin kilit unsurlarından ikisi veya daha fazlası arasındaki iletişim kanalları engellenirse, tüm temsil ve karar alma sistemi bir çıkmaz haline gelir (Castells, 2008; 79-80). Temsiliyetin yaşadığı bu kriz durumuna karşılık müzakereci demokrasi kamusal alanın önemine vurgu yapmaktadır.

1.2.3. Kamusal Alan

Müzakereci demokrasiye göre yukarıda bahsedilen aşamaların gerçekleştirilebilmesi ve temsiliyet krizinin önlenmesi için en önemli koşul kamusal alanın varlığıdır. Kamusal konuların konuşulup tartışılması için özgür bir kamuoyu ortamının oluşturulması gerekmektedir. Jürgen Habermas kamusal alanı; “Vatandaş olarak tanımladığımız bireylerin ancak ve ancak toplumsal çevrelerinde herhangi bir sınırlama olmaksızın -diğer bir deyişle, kendi düşüncelerini özgürce açıklayıp yayımlama hakkı ve özerk grup örgütlenmeleri kurma hakkının garantisini altında- hemen herkesi ilgilendiren sorunlar hakkında birbirleriyle etkileşimde bulunabildiklerinde bir alan olarak” tanımlamaktadır (1995). Tanımdan da anlaşılacağı üzere söylemsel kamusal alanda herhangi bir sınırlamanın olmaması ve alana katılımın herkese açık olması şarttır. Bunun yanı sıra, herkesin eşit ve özgür bir şekilde fikirlerini beyan edebilmesi, bunu çekinmeden aleni şekilde ifade etmesi, varsa engellerin yok edilerek bu beyan özgürlüğünün garanti altına alınması elzemdir. Bireysel perspektiften ziyade genelin yararına temas edecek konuların olması kamusal alanla ilgili en önemli koşullardandır (Yükselbaba, 2011; 2). Kamusal alan her ne kadar tüm katılımcılara açık olsa da kamunun yürütücüsü olan devlet, bu alanın bir parçası değildir. Bu sebeple “kamuoyu” ifadesi, yurttaşların oluşturduğu kamusal gövdenin devlet biçiminde örgütlenmiş egemen yapıya karşı, enformel olarak (ve tabii seçim dönemlerinde de formel olarak) yürüttüğü eleştiri yapma ve onu kontrol edebilme görevlerine işaret eder.” (Habermas, 2004; 95-96). Başka bir deyişle, kamusal alan müzakere yöntemiyle devletten ayrı ve devlete yönelik eleştirilerin de yapılabildiği bir yer (Göksu, 2016; 34), bu haliyle de “alınan kararlardan potansiyel olarak etkilenen ve konuşma yeteneğine sahip tüm bireylerin, geleneksel normlara karşı tavır alabilmelerine imkân verecek biçimde, eşit koşullarda katılım sağladıkları mecradır.” (Erdem, 2011; 14). Castells bu tanımlamalara ek olarak kamusal alanın bireylerin bağımsız şekilde açıkça fikirlerini

paylaşarak toplumun siyasi kurumları etkilemeyi hedefledikleri yer olarak tanımlamaktadır (Castells, 2008; 78).

Kamusal alanın tanımı ve kapsamı içeriğe, tarihsel ve teknolojik gelişmelere göre değişebilmektedir. Fiziksel alan - özellikle şehirlerdeki kamuya ait alanlar ve üniversiteler - kültürel kurumlar ve gayri resmi kamuoyu ağları kamusal alanın oluşumunu ve gelişimini şekillendirmede her zaman önemli unsurlar olmuştur. Sanayi toplumunun ortaya çıkması ile birlikte medya da gözle görülür şekilde kamusal alanı etkilemeye başlamıştır. Zaman içerisinde ağ toplumu, iletişim ağı ve medya iletişim ağları kamusal alanı oluşturmaya başlamışken, dijital dönemde hem kitle iletişim araçlarının hem de internet ve kablosuz iletişim ağlarının kamusal alanda çeşitlilik oluşturduğu görülmektedir (Castells, 2008;79).

Kamusal alanla ilgili sınırlamalar ve eleştiriler de bulunmaktadır. Özellikle kamusal alandaki tartışmaların bireyselden ziyade toplumu ilgilendiren meselelere odaklanmasını sağlayacak ve tartışmaları bireyden toplum yararına götürecekt kişilerin “kim” oldukları sorusu hala tartışılan bir konudur. Bunun yanı sıra, kamusal alan ile devlet arasında nasıl bir ilişki olması gerektiği, devletin kamusal alandaki tartışmalara nasıl yaklaşacağı, toplumdan bağımsız ve ona egemen bir konumda bulunarak toplum lehine ne denli hareket edeceği gibi hususlar bulunmaktadır (Köker, 2004; 315-316). Ayrıca kamusal alanı merkeze koyan müzakereci demokrasinin de ulusal düzeyde uygulanmasının önündeki sorunlardan dolayı daha mikro yönetimlerde geçerliliğinin daha kabul edilebilir olduğu belirtilmektedir (Zabunoğlu, 2017; 814-815).

Habermas, özel alanda bulunan bireylerin bir araya toplanıp yaptığı her konuşmanın esasında bir tür kamusal alan oluşturduğunu belirtirken, genel yarara ilişkin meseleler için bu şekilde toplanma, örgütlenme, fikirlerini belirtme ve yayınlama özgürlüklerinin kamusal alanı tam anlamıyla yarattığını savunmaktadır. Ancak bu

toplumsal hareketin diğere muhataplara aktarılması ve bu sayede onları etkileme konusunda özel araçların gerekli olduğunu belirten Habermas, bunun gazete, dergi, radyo ve televizyon gibi iletişim araçları ile yapıldığını ifade etmektedir (Habermas, 2004; 95). Ancak geleneksel medya düzeni içerisinde, yukarıda bahsedilen iletişim araçları medya organlarının, ideolojileri besleyen aydınların, kanaat önderleri ile entelektüellerin elinde bulunmaktadır (Göksu, 2016; 36-37).

D. Beybin Kejanlıoğlu *Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı* isimli makalesinde birçok akademisyenin çalışmalarını özetleyerek kamusal alan ile medya araçları arasındaki bağlantıya atıfta bulunmakta, tarihsel gelişimi kavramsal altyapı ile sunmaktadır. Bunu yaparken, medya ve kamusal alanla ilgili çalışmalara öncülük yapan Nicholas Garnham'a atıfta bulunarak başlamaktadır. Garnham kamusal yayına dikkat çekmekte, kamu yararına yayın yapan kurumların ekonomik olarak tüketicilere değil, rasyonel olan yurttaşlara yönelmesi gerektiğini, bunun da siyasal toplumsal ilişkileri geliştireceğini savunmaktadır. James Curran ise bu ilişkilerin geliştirilmesinde, farklı sınıf ve grupların aynı kamusal diyaloga katılmasında televizyon yayıncılığının önemine dikkat çeker. Garnham ve Curran'ın ulusal düzeyde ele aldığı tartışmaları Graham Murdock ve John Keane uluslararası seviyeye taşınması gerektiğini belirterek konuya farklı bir bakış açısı katmaktadır. Murdock teknolojik gelişmelerle ortaya çıkan yeni yayın araçlarının çeşitliliği garanti etmediğini, sadece tüketim temelli bir medya endüstrisinin parçası olduğunu belirterek eleştirel bir yaklaşım sergilerken, Keane ise bu durumun bütünleşmiş bir kamusal alan yerine birçok kamusal alan yarattığını savunmaktadır. Bunlar yerel düzeyde etkileşimin olduğu, küçük gruplar ve örgütler tarafından gerçekleştirilen, kişisel iletişim araçlarının kullanıldığı (fotokopi, telefon, faks gibi) ve toplumsal hareketleri barındıran mikro kamusal alanlar; ulus devlet ve komşularının da olduğu bir bölgede yüksek tirajlı gazeteleri, radyo ve televizyon şebekelerinin kullanıldığı mezzo kamusal alanlar; son olarak da ulusaşırı ve küresel

düzeyde tartışma ağının kurulduğu ve bunun internet yoluyla kurulan forumlarda tartışmaların gerçekleştiği makro kamusal alanlardır (Kejanlıoğlu, 2004; 696-700).

Gelişen teknoloji ve iletişim alanındaki yeniliklerle birlikte bahsi geçen araçların yanına artık internet ve sosyal medya gibi her bireyin kendisinin zaman ve mekân tanımaksızın erişebildiği yeni araçlar eklenmiştir. Geleneksel medyanın aksine, daha kısa sürede insanlara erişimin olduğu internet ve sosyal medya ağları, kişilere sunduğu farklı içerikler sayesinde ilgi çekmekte ve kullanım kolaylığı sağlayarak giderek popüler olmaktadır. Televizyon, radyo ve gazete gibi geleneksel medya araçlarına kıyasla daha ucuz erişim imkanına sahip olan internet ve sosyal medya, yapılan paylaşımlarda devletin diğer kitle iletişim araçlarına kıyasla daha sınırlı kontrol gücünün olduğu farklı bir alandır. Bu sebeple bu platformların farklı bir kamusal alan anlayışı oluşturarak kullanılabilceği görüşü tartışılmaktadır (Göksu, 2016; 38-39).

İnternette önce dergi, gazete, televizyon gibi kitle iletişim araçları birkaç güç sahibi kesimin tekelinde bulunmakta, onların sunduğu içerik ve sınırlamalar ışığında kişiler bilgi edinebilmektedir. Üstelik bu bilgiler kaynağın tercihi ve önceliklendirmesine göre şekillenebilmekte, bu sayede kişilerin bilgilere erişim hakkı yönlendirilebilir olmaktadır. Fakat internetin ucuzlaşması ve yaygınlaşması ile birlikte erişimin artması, bu haliyle günlük siyasi, sosyal ve ekonomik konuların farklı görüşlerin de barındığı bir ortamda tartışılabilir olması ile bir çeşit “elektronik agora” oluşmuş durumdadır (Rheingold, 2000; 11).

Teknolojik gelişmelerle hem sivil hem de kamu yaşamında görünen baş döndürücü gelişmeler sosyal sonuçlara sebep olurken, kamusal alanı da kendi içinde biçimlendirmiştir. Bu yeni kamusal alanda daha fazla ağların bağlantılı olduğu, siyasi sistem, sivil toplum ve günlük yaşam olmak üzere her alanda daha fazla iletişimin sistematik olarak arttığı görülmektedir. Bu durum da geleneksel medyanın otoritesini ve

gündem oluşturan yapısını sarsmaktadır (Friedland, Hove ve Rojas, 2006; 18). Bireyler üstlendikleri rolün niteliksel olarak değişime uğraması ile birlikte, eskinin aksine artık sadece dinleyici veya oy veren aktörler değil, potansiyel bir konuşmacı, bu sayede de kamusal alandaki tartışmalara dâhil olabilecek potansiyel bir katılımcıdır. Bu değişim var olan ağların araçlarına (internet gibi) ve organizasyonel yapısına bağlıdır. Temel olarak bu ağlar çok fazla sayıda aktörün kendilerini, zaman zaman tercihlerini oylayabilmesi için bilgilerin pasif alıcıları yerine, kamu söylemine potansiyel katkıda bulunanlar ve siyasi alanlarda potansiyel aktörler olarak görmelerini sağlar (Friedland, Hove ve Rojas, 2006; 20-21).

Sivil toplumun ana bileşeni olan kamusal alan iktidar yapıları tarafından engellendiğinde temsil sistemi ve karar alma süreçleri krize girecektir. Politik sistemi dönüştürecek, sosyal değişimi sağlayacak değer paylaşımı ve anlam üretimi kamusal alanda gerçekleşmektedir. Devlet dışı aktörlerin (yurttaşlar, sivil toplum oluşumları, çıkar grupları vb.) kamusal alandaki etkinliği kamusal bilinci geliştirmekte, politik tartışmaya öncülük etmekte, yöneticilere taleplerin duyurulmasını sağlamakta ve böylece politika yapımına etki etmektedir (Köselerli, 2017; 56).

Görüldüğü üzere yeni medya ile birlikte, yeni kamusal alanın siyasi tartışma ve katılım sayesinde etkisinin arttığı, aktörlerin kendilerini rahat ifade edebilmelerinin ise demokrasinin gelişiminde önemli yere sahip olduğu belirtilmektedir. Yeni kamusal alan tartışmalarında, yeni medyanın merkeziyetsizleşmeyi sağladığı, hiyerarşik ilişkileri çözdüğü ve aracı birimleri ortadan kaldırdığı şeklinde bir olumlu eğilim bulunmaktadır. Bu eğilim yeni medyanın gücü ağıncı gerçek kullanıcıya aktardığını, bireylere bilgiyi hem tüketme hem üretim olanağı verdiğini dile getirmektedir (Köselerli, 2017; 62).

Bununla birlikte sosyal medya yapısı gereği ve diğer geleneksel medya araçlarından farklı olarak bütün etkileşimlere açık olduğu için kullanıcıları yönlendirme, provoke etme ve amacından saptırma maksadıyla kullanılan bir araç haline dönüşebilmektedir. Özellikle gerçek hayatta örgütlü bir toplumsal hareketin haberleşmesi ve örgütlenmesi anlamında aracı görevi görmesi beklenen sosyal medya, meşru ve haklı bir davranışın kolayca saptırılmasına yol açabilmektedir. Böylece sosyal medya toplumsal hareketin kontrol mekanizması zayıflamakta, bilgi kirliliği ve haber dezenformasyonu anlamında çok hızlı ve çok büyük bir mecra olarak sosyal hareketin var olma sebebini ortadan kaldıracılabilmektedir (Babacan, 2014; 137).

Yeni medya aracılığıyla üretilen söylem, karar alma süreçlerine dahil olduğu ölçüde gerçek bir kamusal alanın varlığından söz edilebilir. Ekonomi politik sistemin egemen güçlerinin baskısı altında işleyen bir kamusal alan bütün toplumsal kesimleri kapsayacak biçimde eşitlikçi olma niteliğinden uzaktır. Bu durumda üretilen egemen sınıfa ait ideolojik söylemin demokratikleşmeyi garantilemediği söylenebilir. Bu bağlamda eleştirel teorisyenlerin sınıf temelli eşitsizliklerin yeni medya ortamında sürdürüldüğü yönündeki görüşü dikkate değer bir katkıdır (Köselerli 2017; 61-62).

1.2.4. Toplumsal Hareketler

Toplumsal hareketin tanımına ilişkin akademik literatürde birçok farklı tanımlar bulunmakta, bununla birlikte konu birçok araştırma alanının kapsamına girmektedir. Kavram genel itibariyle siyasal sisteminin ana gövdesinin dışında kalan dikkate değer sayıdaki insanın, toplumun başlıca özelliklerinden birini ya da birkaçını değiştirmek (ya da değiştirilmesine karşı direnmek) için örgütlü çaba harcamalarını ifade etmektedir (Marshall, 1999; 746). Bir grupta, organizasyonda, toplumda kurumsal veya kültürel temelde olsun olmasın, mevcut otoriteye meydan okumak veya savunmak amacıyla kurumsal veya örgütsel kanalların dışında bir dereceye kadar örgütlenme ve süreklilik ile hareket eden kolektivite olarak da tanımlanabilmektedir. (Snow, Soule ve Kriesi,

2004; 11) Toplumsal hareketler, bir toplumun belirli bir kesiminin sivil haklarını genişletmeyi, kamusal sorunlar bağlamında değişim gerçekleştirmeyi hedefler. Toplumsal hareketler, siyasi kanalların dışında var olurlar, bir siyasi parti olmasalar da, siyasi nitelikli sayılırlar ve bir değişimi ve değişime direnmeyi hedef alırlar (Kaypak, 2016; 720).

Tarihsel sürece bakıldığında toplumsal hareketler Alain Touraine ve Alberto Melucci gibi analistler tarafından eski ve yeni toplumsal hareketler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Eski toplumsal hareketler politik iktidar, ekonomik yapılar veya gelir dağılımı ile ilgiliyken, yeni toplumsal hareketler özellikle 1970'lerden sonra sınıf kavramının kapsamından çıkarak başka tür kimlikler etrafında örgütlenmektedir (Algül, 2014). Başka bir ifadeyle, 1960'lardaki eski toplumsal hareket olarak tanımlanan örgütlenmeler siyasal iktidarı hedefleyen, ekonomik çıkarlara yoğunlaşan ve işçi hareketi gibi sınıfsal yapısı olan hareketlerdir. Yeni olan ise ekoloji, feminizm, barış, nükleer karşıtı hareketlerle azınlık ve yerel özerklik hareketleri gibi farklı biçimlerin ortaya çıkmasıdır (Önder, 2003; 34-35). Bu farklılıklar birçok araştırmacı tarafından farklı şekillerde çeşitlendirilebilmektedir.

Yeni toplumsal hareketler, kimlik temelli olmaları, "çoğulculuk" ve "farklılık" kavramlarını öne çıkarmaları, eylemi bireysel ve kolektif kimliklerin bir karışımı olarak görmeleri, şiddet yerine uzlaşmaya dayanmaları, esnek ve ademi merkezi yapılara sahip olmaları gibi özellikleriyle önceki toplumsal hareketlerden ayrılmaktadırlar (Algül, 2014).

Bu ayrıma rağmen, günümüz toplumlarında sınıflar arasındaki dinsel, ırksal ve kültürel farklar eskisi kadar belirgin ve keskin değildir. Özellikle iletişim teknolojisindeki olağanüstü gelişmelerle toplumların artan oranda birbirlerinden etkilenmeleri, bu anlamdaki sınıflar arasındaki farkı yumuşatmaktadır (Şentürk, 2016;

39-40). Hatta yeni toplumsal hareket dalgasının toplumlar arasındaki ayrımları ortadan kaldırmaya başlamasıyla, eski ve yeni toplumsal hareket gibi sınıflandırmanın gereksizleştiği, ayırmak için kullanılan birçok kıstasın hem eski hem de yeni denilen harekette var olduğu da süregelen tartışmalardandır (Çetinkaya, 2014; 12-13).

Yeni toplumsal hareketlerin temel karakteristikleri ile genel bağlam şu şekildedir (Dolgun ve Sütüoğlu, 2014; 12-13)⁹:

Çevrimiçi veya çevrimdışı sosyal ağlarla birlikte toplumsal hareket esnasındaki yüz yüze ağları da kapsayarak çok yönlü ağlar oluşturmuşlardır.
Kurumsal düzene meydan okuma yoluyla toplumsal bir hareket niteliği kazanmak için kentsel alanları işgal ederler.
Kendilerine özgü nedenlerle başlar ve internet sayesinde hem yerel hem küresel hale gelebilirler.
Bir kurumdan diğerine, bir şehir ve bölgeden ötekine, bir ülkeden başka ülkelere sıçrarlar.
Hem sosyal medya hem de kentsel alanlarda, yatay ve çok biçimli ağlar üzerinden birliktelik sağlarlar.
Çıkışları kendiliğinden olsa da haksız bir olay veya tavırda nefretin zirveye ulaşmasından doğan bir öfke kıvılcımıyla tetiklenirler.
Siyasi temsilcileri reddettiği için lidersiz ve yatay örgütlenmeye dayalıdır.
Sürekli olarak kim olduklarını, ne istediklerini, hedeflerini ve nasıl bir demokrasi ve toplum istediklerini çeşitli mecralarda sorgularlar.
Barışçıl ve şiddet dışı hareketlerdir ancak şiddete dayalı müdahale olduğunda kanlı olaylara sebep olabilmektedir.
Olaylar bazında ortaya çıkan protestolara dayandığı için nadiren programa dayalı

⁹ Dolgun ve Sütüoğlu'nun Castells, Gerbaudo, Bauman&Lyon, Yıldırım, Timisi ve Tilly gibi akademisyenlerin görüşlerinden yola çıkarak oluşturdukları genel özettir.

hareketlerdir.
Devleti ele geçirme değil, dönüştürme amacı taşır ve toplumsal değerleri değiştirmeyi hedefler.
Tartışmalara dayalı bir demokrasi peşindedirler ve bu haliyle temel anlamda siyasidirler.
Özellikle genç ve faal nitelikteki eğitilmiş kuşaklar üzerinden ortaya çıkması sebebiyle umut vaat edici bir geleceğin zeminini oluşturma güçleri yüksektir.

Toplumsal hareketlerin yukarıda bahsedilen çerçevede amacına ulaşabilmesi, muhalefet edebilmesi, topluma ulaşma kanallarını oluşturabilmesi ve kendi var olma sebebi için ihtiyaç duyduğu mecralardan biri olan iletişim araçları yadsınmaz düzeyde önem arz etmektedir (Babacan, 2015; 297). Son yıllarda özellikle bilgisayar ve internet teknolojilerinde meydana gelen gelişmelerin varlığı, toplumsal hareketleri her yönüyle değiştirmiş ve dönüştürmüştür. Bilgisayar ve bilgisayar dolayısıyla internet, iletişim alışkanlığını dönüşüme uğratmakla kalmayıp, toplumsal yapının bütün unsurlarına dokunarak yatay ve dikey bütün geçişlerin yönünü değiştirmektedir. Kendine özgü kültürel bir dünya yaratan söz konusu bu yeni ortam, beraberinde yeni toplumsal ve bireysel ilişki biçimlerini, yeni kimliklerin ortaya çıkmasını ve yeni bir kültürel ortamın oluşmasını sağlamıştır (Babacan, 2014; 141).

Gerbaudo'ya göre sosyal medyanın toplumsal hareketlerle ilgili üç temel fonksiyonu bulunmaktadır:

1. Kimlik inşası ve bilinç oluşturma amacıyla özellikle genç kuşak kullanıcıların ortak sorunlara karşı kolektif bir aidiyet ve dayanışma duygusu geliştirmeyi sağlar.

2. Sosyal medya sanal dünyadaki insanların hayal kırıklığı, öfke, geleceğe yönelik beklentiler gibi birçok duygularının yer aldığı bir ortamdır.
3. Kitlesele başkaldırılarını başlatan ve yönlendiren bir görev üstlenen sosyal medya araçları herkesi eyleme çağırma, duyurma ve yurttaş gazeteciliğinin yapıldığı bir mecra olmuştur (2014; xiv).

Kolay erişim ve bilgiye ulaşmada yeterlilik, internetin otoriteden bağımsız olarak örgütlenmesi, internet ve sosyal ağlarda ifade özgürlüğünün sınırsız ve içerik denetiminin nispeten zor olması, siyasal katılmanın artması, sivil toplumun genişlemesi ve küresel düzeyde örgütlenebilmesi genel olarak internet ve sosyal medya ile ilgili vurgu yapılan alanlardır (Timisi, 2003; 207).

İnternet ve sosyal medyanın çeşitli avantajları sayesinde harekete geçirme ve siyasal katılımı toplum nezdinde yaygınlaştırma gibi konulara etkisinden söz edilse de, eleştirel yaklaşan görüşler de bulunmaktadır. Özellikle bir araya getirme eylemini sürdürülebilir olması konusunda zaafı bulunmaktadır. Çok sayıda farklı arka plana sahip kullanıcısı bulunan sosyal medyada atomize olmuş ve parçalanmış tepkiler veya karşı duruşların yönsüzlüğü, yeni toplumsal hareketlerin temel dinamiği olan “ortak bir akıl ve ruh”tan yoksun oluşu, son derece dağınık ve bireysel kullanıma dönük oluşu bu hareketleri zayıflatabilecek unsurlardır (Babacan, 2015; 301).

Bunun yanı sıra kullanıcıların davranışlarına bağlı yapılan eleştiriler de bulunmaktadır. İnternette tepkinin sadece bir tıkla, bir ‘like’la veya bir mesajla ortaya konulabilir olması, pek çok kişinin yalnızca ‘modaya uymak’ için bu işlemi gerçekleştirmesine neden olduğu, başka bir deyişle pek çok internet aktivistinin aslında neyi, neden desteklediğinin veya neye, neden karşı çıktığının bile farkında olmadığı belirtilmektedir. Ayrıca sosyal medyada sahte kimliklerle olayları manipüle etmek yüz yüze olduğundan çok daha kolay olduğu görülmekte; geleneksel kitlelerin aksine yeni

toplumsal harekete mensup kitleler çoğunlukla yapay ve kolay dağılıbilir niteliktedir. Kitleden ayrılmayı güçleştiren dostluk, yoldaşlık bağları da bireyselliğin ön planda olduğu bu kitlelerde bulunmamaktadır (Karagöz, 2013). Bunun yanı sıra önceki bölümlerde bahsedildiği üzere bireylerin erişimlerinin kısıtlı olması, buna bağlı olarak eşitsizliği devam ettirmesi ve hatta bireyleri dışlaması da dile getirilen eleştirilerdendir.

Eleştiriler olsa dahi, internet ve sosyal medyanın gelişimine bağlı olarak demokrasi, kamusal alan ve toplumsal hareketler özelinde yapılan tartışmalarda bireylerin/seçmenlerin/aktörlerin tutum ve davranışlarında internet ve sosyal medyanın yadsınamayacak derecede önemli olduğu ortadadır. Ancak farklı düşüncelerin ve fikirlerin bir araya getirilmesi için erişim olanaklarının da sağlanması gerekmektedir. Tartışılmakta olan konularda bilgilerin güvenilir olması ve tartışmacıların önyargılardan uzak olması için enformasyon gereklidir. Sosyal ağlar bu anlamda bireylerin tartışma ortamına girmesini sağlamakta oldukça kullanışlıdır. Sosyal medya üzerinden yapılan tartışmalar ve müzakere süreci yurttaşların sorunları tanımlamasını ve olası sonuçların tartışılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu şekilde tartışma sonucunda bireyler seçimlerini yapabilmekte ve bunları eyleme dönüştürmek için harekete geçebilmektedir (Göksu, 2016; 44-45). Tezin bir sonraki bölümü internet ve sosyal medya erişimi konusuna yoğunlaşmakta, öncesinde Kazakistan özelinde medyanın tarihsel gelişimini ele alarak günümüzde erişebilirlik konusunu ele almaktadır.

2. BÖLÜM: KAZAKİSTAN'DA MEDYANIN TARİHSEL GELİŞİMİ VE İNTERNET/SOSYAL MEDYA KULLANIMI

2.1. Tarihsel Gelişim Süreci

Tezin bu bölümü Kazakistan tarihindeki gelişmelere bağlı kalarak, Kazak basınının tarihsel gelişimini, dönemin olaylarına atıfta bulunarak ele almaktadır. Kazakistan tarihinde genellikle yazılı yayınların yerine sözlü bilgi aktarımının olduğu Hanlık döneminden başlayarak, medyanın belirli siyasi amaçlar için kullanılmaya başlandığı Rus İmparatorluğu dönemi, Sovyetler Birliği zamanı ve bağımsızlık sonrası gelişmelerle Kazakistan'da medya ve kitle iletişim konuları bu bölümün içeriğini oluşturmaktadır.

2.1.1. Hanlık ve Rus İmparatorluğu Dönemi

Gazetecilik, basın veya medya herhangi bir ülkenin yasalarına ve toplumsal değerlerine bağlı olarak gelişen ve toplumun normal işleyişi için en önemli sayılabilecek sosyal kurumlardan birisidir. Gazeteciliğin işleyişi diğer sosyal kurumların faaliyetlerini yönetebilme etkisine sahiptir ve toplumun bilinç ve davranışları üzerindeki tesiri ile kendini gösterir. İktidarın doğal olarak gücünü kullanma arzusu, basının kamusal yaşamdaki temel yerini belirleyen unsurlardan birisidir (Ashenova:1). Kazak Hanlığı döneminden itibaren Kazakistan tarihinde halkın kültürü ve gelenekleri geçmiş dönem kültürleriyle doğrudan bağlantılı olarak bir devamlılık oluşturmuştur. Sözlü halk sanatı, bozkırda bilgi toplama, işleme, gönderme ve dağıtma aracı haline gelmiştir.¹⁰ Âşıklar ve ozanlar çok çeşitli konuları ele alırken, aynı zamanda siyasi görüşleri ve sanatsal değerleri korumuştur. Bunun yanı sıra, katılımcılarından yetenek

¹⁰ M. Auyezov, Kazak Edebiyatı Tarihi, Eğitim ve Tarih Arşivi, Erişim Adresi: <https://qamba.info/site/content/maqalalar-7/qazaq-adebietining-tarihy-193/> (Erişim tarihi:12.04.2019).

ve yetkinlik isteyen bu etkinlikler halkın bilinçlendirilmesinde büyük etkisi olan güçlü bir ideolojik araç olmuştur.¹¹

Yazılı dönemin başlaması ile birlikte ulusal gazeteciliğin kurucuları sayılan ilk yetenek sahibi ustalar, halkın halini gerçek anlamda anlayan ve hisseden Kazak aydınları Shokan Ualikhanov (1835-1865), Ibrai Altynsarin (1841-1889), Abay Kunanbayev'dir (1845-1904). Kazak halkının ileri aydınlarının eğitim faaliyetleri, ulusal kimliğin oluşumunda önemli bir etken yaratmıştır.¹²

Feodal rejim ve imparatorluğun sömürgeci politikalarının bir yansıması olarak baskı altında kalan ilk Kazak gazeteciler, yazarlar ve halkın ileri aydınları Kazak milletinin çıkarlarını korumak ve aydınlık bir gelecek yaratmak adına o zamanın izin verdiği ölçüde hareket etmeye çalışmıştır. Kazakistan'ın yazılı edebiyatı ve sosyal düşünce tarihi Kazak halkının yaşam gereksinimlerini ve ulusal gerçekliğin ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına 19. yüzyılın ikinci yarısında Kazak basınının doğuşuna ve ortaya çıkışına sebep olmuştur (Ashenova: 4-5). Elbette bundaki en büyük etkenlerden biri o zamanların "ulusal demokratik hareketleri" olmuştur (Kydyralina, 2016).

Kazakistan'da 19. yüzyılın ikinci yarısında ataerkil-feodal ilişkilerin çöküşü ve yerine kapitalist ilişkilerin oluşması kamuoyu gelişiminde önemli bir etki yaratmıştır. Çok zor ve çekişmeli bir şekilde geçen bu süreç Kazak milletinin ilk söz ustalarını (gazeteciler, yazarlar, kamuoyunu etkileyebilenler) ve onların çalışmalarını da son derece etkilemiştir. Kazakistan'ın sözlü halk sanatı, Kazak halkının baskıcılara karşı mücadelesini daha net yansıtmaya başlamıştır. Kısacası sosyal ve siyasi içerikli konular sözlü halk sanatı ile ifade edilmektedir. Şairlerin ve aşıkların çoğu, vatani için savaşan cesur savaşçılardır. Onların eserleri ve çalışmaları sadece halk edebiyatının en iyi

¹¹ J. Altayeva, Kazak Hitabet Sanatının Ulusal Özellikleri, Taraz, Erişim Adresi: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/3027> (Erişim Tarihi: 12.04.2019).

¹² Kazakistan Tarihi Resmi Sitesi, 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Kazakistan Kültürü, 2013, Erişim Adresi: <https://e-history.kz/ru/contents/view/1117> (Erişim Tarihi: 12.04.2019).

örnekleri olarak değil, aynı zamanda manevi ve kültürel seviyeyi yükseltmek için ulusal bir çağrı olarak da kabul edilmiştir. Bu şair ve aşıkların eserlerinden ve felsefelerinden yola çıkan Kazak aydınları onların yolunda devam etmiştir (Zaibert, 1998).

Kazak Hanlığının Rusya İmparatorluğuna tarihsel katılım süreci 18. yüzyılın ilk yarısından başlamış ve 19. yüzyılın sonuna doğru sona ermiştir.¹³ 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Ruslar aktif olarak Kazak topraklarına girmeye başlamıştır. Kazakistan'ın yer altı zenginlikleri, onların keşfedilmesi ve işletilmesi Rusya'nın dikkatini oldukça çekmiştir. Rus İmparatorluğu bir asimilasyon politikasını uygulamak üzere bölgenin yeraltı zenginlikleri, etnografyası, iç sosyo-politik ve ekonomik yaşamı ile ilgilenmiştir ve araştırmalar yaptırmıştır.¹⁴ Aynı zamanda İmparatorluk kendi çıkarları için ve iktidarını halka göstermek amacıyla, düzenli bir şekilde basın kullanmak istemiştir ve bunun için gerekli çalışmaları başlatmıştır. Örnek vermek gerekirse; 1870 yılından itibaren "Turkestanskiye vedomosti" (Türkistan'ın Haberleri) gazetesi yayınlanmaya başlamıştır ve 48 yıl boyunca çalışmalarını sürdürmüştür. Gazetenin ortaya çıkma amacı öncelikle bölgesel araştırma ve bölge çalışmalarına odaklanmak olarak belirlenmiştir. Rus İmparatorluğu'nun ideolojik ve propaganda işlevlerini yerine getirmeyi amaçlayan zamanın düzenli olarak yayın çıkaran basın organları, aynı zamanda Kazakistan'da da kitlesel bir ortam olarak düzenli basının oluşumunu başlatmıştır.¹⁵ İktidar, Rus dilinde propaganda ve "devlet gücünün kurulması" çalışmalarını sürdürürken, süreli yayınların Kazak dilinde de yayınlanmasına özel bir önem vermiştir. Bunun sebebi Rusların kendi politikaları hakkında halkın nezdinde kesin bir fikir oluşturma isteğidir. Başka bir deyişle, politikalarının başarılı olması ve net anlaşılması için Rus dilini bilmeyen yerel halka

¹³ Kazakistan Tarihi Resmi Sitesi, Kazakistan'ın Rusya İmparatorluğu'na Katılımının Başlangıcı, 2018, Erişim Adresi: <https://e-history.kz/ru/contents/view/1498> (Erişim tarihi: 10.01.2019).

¹⁴ Tarihsel Kronoloji, Kazakistan, Erişim adresi: <http://www.tarih-begalinka.kz/ru/history/modern/history/> (Erişim adresi: 25.02.2019)

¹⁵ Kazakistan Tarihi İnternet Sitesi, İlk Kazak Gazeteleri, Erişim Adresi: <http://www.tarih-begalinka.kz/ru/timetravel/page3280/> (Erişim Tarihi: 25.02.2019).

kendi dilinde hitap edilmesinin şart olduğunu Ruslar gözden kaçırmamışlardır. Bu nedenle, kendi iktidarının kurulmasını ve kendi amaçları için hareket etmeyi hedefleyen İmparatorluk, yerli halkın görüş ve çıkarlarını tamamen yok sayamayacağı gerçeğini göz ardı etmemiştir (Ashenova: 5-6). Zamanla Kazak ve Rus dillerinde yayın yapan gazeteler iktidarın aracı olarak kullanılsa da, yazılar arasında Kazak toplumunun sosyal ve siyasal sorunlarına, edebiyatına ve yerli halkın sanatına dair çalışmalar da yer almıştır. Bu gazetelerin sayfalarında iç ve dış politika, ticaret, yerli nüfusun yerleşme sorunları, eğitim, kadınların toplumdaki konumu, aktif olarak idari yapı, sömürge gibi konular ele alınmıştır. Her ne kadar basın yalnızca belirli siyasi çıkarların bir aracı olarak kullanılsa da, aynı zamanda yerel halkın kültürünü oluşturma işlevlerini yerine getiren bir kurum olarak da görevler üstlenmiştir. Bu sayede Kazakistan'ın da basın kültürü genel olarak bir nebze de olsa gelişmiştir (Ashenova: 4-5).

2.1.2. Rus İmparatorluğu Sonrası Dönem

19. yüzyılın ikinci yarısında, Rusya'daki kurtuluş hareketinin yükselişi, devrimcilerin Kazakistan'a ve başka bölgelere sürgün edilmesi ile bastırılmaya çalışılırken, bu durum akınlar halinde sürgünlerin artmasına da neden olmuştur. Sürgün edilen devrimcilerin gittikleri yerlerde de politik ve sosyal konularda aktif olmaları, Kazakistan'da bu alanlardaki yaşamın etkilenmesine ve değişmesine yol açması bakımından önemli bir süreçtir. Halk ve devrimciler İmparatorluk rejimine karşı mücadelelerine devam etmiştir. Şubat Devrimi¹⁶ olarak da anılan bu dönemde ulusal azınlıklara baskı yapan Rus İmparatorluğu'nun sömürgeci politikası beklenenin aksine farklı uluslar arasında yakın ve dostane ilişkilerin gelişmesine yol açmıştır.¹⁷ Toplumun iktidara karşı örgütlenmesi için mücadele veren devrimciler basını çok önemsemiştir,

¹⁶Şubat Devrimi, I. Dünya Savaşı sırasında 1917'de ortaya çıkan devrimci harekettir. Devrim, Romanov Hanedanı ile Rus İmparatorluğunun çöküşüne, ardından Rusya İç Savaşı ve Sovyetler Birliğinin kuruluşuna sebep olmuştur. Daha fazla bilgi için: İ. Köker ve O. Erem, 1917: Dünyayı Değiştiren Devrimlerin Yılı, Erişim Adresi: https://www.bbc.com/turkce/resources/idd-sh/russian_revolution_turkish (Erişim Tarihi: 25.02.2019).

¹⁷ Kazakistan Tarihi İnternet Sitesi, Tarihsel Kronoloji, Erişim Adresi: <http://www.tarih-begalinka.kz/ru/history/modern/history/> (Erişim Tarihi:25.02.2019).

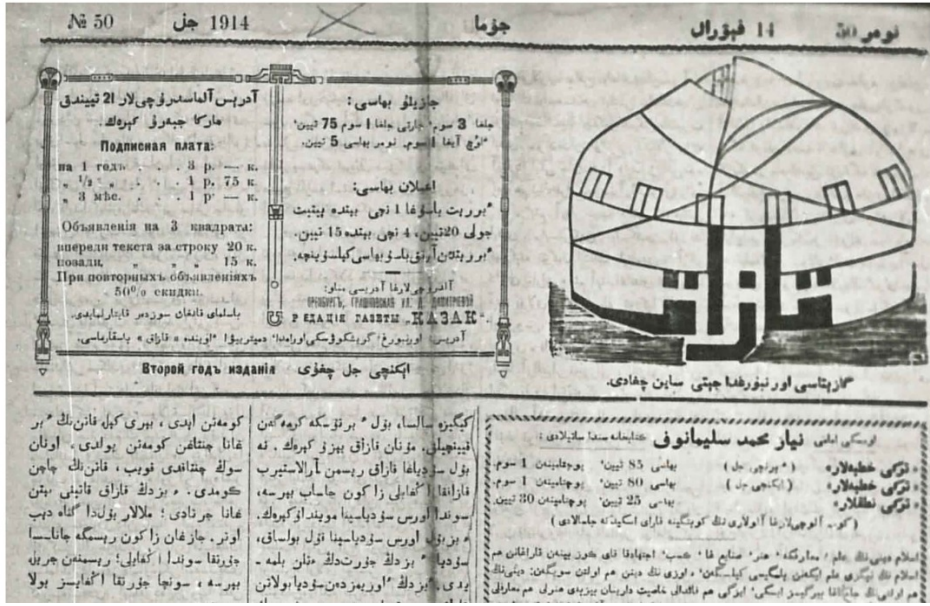
yasal veya yasal olmayan yollarla kendi aracı olarak kullanmak üzere basına ağırlık vermiştir. Devrimciler iktidarda bulunan rejimin kontrolünde olan gazetelere karşılık, genellikle kendi dergilerinin hazırlanması ve yayınlaması için aktif çalışmıştır. Devrimci hareketin yükselişi sürecinde Kazakistan'ın birçok şehrinde Bolşeviklerin kurduğu Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisine mensup gruplar oluşmuştur ve bu süreçte Bolşevikler basını etkili bir propaganda aracı olarak kullanmıştır (Ashenova: 8). İmparatorluğun sömürge politikasına karşı halkın tepkisini ifade eden broşürler-ilanlar dağıtılmıştır. Bu dönemde süreli yayınların faaliyetlerinin temeli, daha sonra basını partinin güçlü bir ideolojik silahına dönüştürecek araç olmasına dayanmıştır. Bolşevik gazeteler, ideolojik ve propaganda çalışmalarından ötürü, devrimci hareketin gelişimi ile Kazakistan'da Sovyet gücünün pekiştirilmesinde ve kurulmasında büyük rol oynamıştır. İmparatorluğun iktidarına rağmen, bazı Kazak gazeteleri açıkça sömürgeci politikaları eleştirmiştir: Örneğin, “Kazak gazetesi” Rusların sömürgeci politikasına karşı siyasi bir mücadele ilan etmiştir. Bunun gibi siyasi mücadelenin başka bir örneği “Serke” gazetesinde yer almaktadır. M. Dulatoğlu¹⁸ tarafından devrimci üslupla hükümetin politikasına karşı makale yayınlanmıştır ve bu makalenin yayınlanmasından sonra gazeteler ilk sayılarından sonra hükümet tarafından kapatılmaya başlanmıştır. Her ne kadar Kazak halkı tarafından gerçekleştirilen iktidara karşı mücadeleler hükümet tarafından engellendiği için kısa süreli olsa da, bu gazetelerin ortaya çıkması, Kazak aydınların aktif politik faaliyetlerini de gün yüzüne çıkartmıştır. Bolşeviklerin faaliyetleri, çıkardığı gazeteler ve broşürler onların ideolojik bir silah olarak basını kullandığını göstermektedir. Bu durum ilerleyen dönemlerde Kazakistan'da parti basınının gelişmesine temel oluşturmuştur.¹⁹

¹⁸Mir Yakub Dulatoğlu Kazak siyasetçi, yazar, şair, ulusal bağımsızlık ve Alaş Hareketinin üyesi. Detaylı bilgi için; Erişim adresi: <http://m.inform.kz/kz/article/1225338>, (Erişim tarihi: 25.02.2019).

¹⁹ Kazakistan Tarihi İnternet Sitesi, İlk Kazak Gazeteleri, Erişim Adresi: <http://www.tarih-begalinka.kz/ru/timetravel/page3280/>, (Erişim tarihi: 25.02.2019).

2.1.3. 20.Yüzyılın Başında Kazakistan'da Demokratik Basın

20. yüzyılın başında Kazakistan'da çıkan gazeteler ve daha sonra yayınlanan dergiler okurlarına yerli edebi kültürü aktarma fırsatını kullanarak, şair ve yazarlara çalışmalarını yayınlama fırsatı vermiştir. Kazak halkının kültürel gelişimi, ulusal dilin ve edebiyatın gelişmesi, ilerleme sorunları, eğitim, kültür ve bilim gibi konular o dönemin basına yüklediği sorumluluklardandır (Antonov, 2017). Ancak hala basının asıl görevi, ülkenin özellikle sosyal ve politik yaşamında önemli bir rol oynamaktır. Sosyal ve politik görüşleri oluşturan hareketler; Kazak halkının çıkarlarını korumayı, ulusal kimliğin rolünü arttırmayı, ülkenin manevi ve ekonomik kalkınmasında ilerleme kaydetmeyi amaçlamıştır (Akkuly, 2012). Aynı zamanda, Bolşevik basının yayılmasıyla birlikte "Kazak" gazetesi etrafında birleşmiş olan Kazak liberal aydınlar Mart 1917 tarihinde "Alaş-Orda" adlı siyasi partiyi kurmuştur. Devrimden önce, "Alaş-Orda" partisi Bozkır'ın politik yaşamını kontrol etmiştir ve basın yoluyla, özellikle Mart'tan sonra resmi parti organı olan "Kazak" gazetesini kullanarak Kazak halkının görüşü üzerinde belirleyici bir etki yaratmıştır. Gazetenin editörleri ısrarlı bir şekilde çağdışı düşünce ve uygulamaları ruhsal ve ahlaki gelişime, bilgiye ve ışığa çağırmıştır. Gazete, ulusal çıkarları ifade etmiş, Kazak halkı sömürge konumundayken, Kazak halkının çıkarları için mücadele vermiştir (Antonov, 2017).

Fotoğraf 1: "Kazak" gazetes, 1914, Sayı: 50 (Akkuly, 2012).

Sovyetler iktidarını tam anlamıyla kurmadan önce, "Alaş-Orda" siyasi partisi Kazakistan'ın bağımsızlığı için mücadele ederek faaliyetlerini başarıyla sürdürmüştür. Sovyet hükümeti, basınının genç Kazakistanlı siyasetçilerin, âlimlerin ve eğitimcilerin elinde güçlü bir silaha dönüştüğünü fark ederek, iç savaşta kazanılan zaferden sonra "Alaş-Orda" hükümetini dağıtmış ve ardından parti liderlerini Stalin rejimi ile bastırmıştır.²⁰ Okurlarının zihninde mutlak bir etkisi olan ve kendi siyasal, edebi ve kültürel fikirlerin propaganda sürecini sıkı sıkı takip eden Kazakistan'ın bütün bu demokratik basın mekanizması, Pantürkizm ve burjuva milliyetçiliği damgası ile yok edilmiştir.²¹

2.1.4. İç Savaş ve Ekim Devrimi Yılları

Şubat Devrimi'nden sonra başlayan dönemde, Bolşevik Partisi faaliyetlerini ve iktidarını tüm bölgelere yayma çalışmalarına hızla başlamıştır. Kazakistan'ın yanı sıra Sovyetler bünyesindeki farklı bölgelerde olan Bolşevikler, basını kendi ideolojileri için

²⁰ Alaş Elektronik Kütüphanesi, Alaş Partisi, Alaş-Orda Hükümeti - Özerk Alaş, Erişim Adresi: http://alash.semeylib.kz/?page_id=561&lang=ru (Erişim Tarihi:23.02.2019).

²¹ Kazakistan Tarihi İnternet Sitesi, 1917 Ekim Darbesi ve Kazakistan'ın Sosyal ve Politik Hayatına Etkisi. Sovyet İktidarının Kurulması: Süreci ve Özellikleri, Erişim Adresi: <http://www.tarih-begalinka.kz/ru/history/revolution/history/> (Erişim Tarihi: 25.02.2019).

bir platform olarak kullanmıştır. Bireysel kapitalistlerin, “Alaş-Orda” partisinin ve diğer kuruluşların sahip olduğu matbaaların devlete ait olduğu ilan edilmiştir. Ekim Devrimi öncesinde, bölgede Kazak işçilerinin oluşturduğu ilk örgütlenmeler ortaya çıkmaya başlamıştır. Birleşik Müslüman İşçi Sendikası kurulmuş, 13 Aralık 1917'de halk arasında popüler olan “Sadak (Yay)” adlı bir hiciv dergisi yayınlanmaya başlamıştır. 1917 sonbaharında Akmolinsk Devrimci Gençlik Birliği Zhas Kazak (Genç Kazak), "Aina (Ayna)" dergisi ile devrimci-demokratik gazete "Tirshilik" in (Dirlik, Yaşam) ilk sayılarını yayınlamıştır. Bu yayınlara ilham kaynağı olan ve destekleyen Kazakların önde gelen yazarlarından Saken Seifullin olmuştur.²² Bu yayınların sürekli işlediği konular arasında, cinsiyet eşitliği ve ataerkil-feodal kalıntılara karşı verilen mücadeleler de bulunmuştur.

Bolşevik parti yönetimi, elbette Kazak Sovyet ulusal basınının yaratılmasının, iktidarın kurulması ve güçlendirilmesi için stratejik olarak önemli ilkelerden biri olduğunun farkında olmuştur. 1918'in ilk yarısında Kazakistan'da toplamda ikisi Kazak dilinde olmak üzere 12 Sovyet gazetesi yayınlanmıştır. Komünist Partinin politikalarını açıklayan resmi belgeler de bu yayınlarda basılmıştır. Tüm gazetelerde “Sovyet Gücünün Eylemleri ve Emirleri” isimli yazılara yer verilmiştir. Partinin yayınladığı kararnamelelerin, yasaların ve beyannamelerin içeriğini ve politik anlamını açıklayan özel makaleler de gazeteler aracılığıyla yayınlanmıştır. Basın, Sovyet devletinin silahlı kuvvetlerini hızlı bir şekilde oluşturmak için de yaygın olarak kullanılmıştır (Ashenova: 18-19).

²² Edebiyat Portalı, Saken Seifullin, Erişim Adresi: <https://adebiportal.kz/kz/authors/view/786> (Erişim Tarihi: 20.02.2019).

2.1.5. Sovyetler Birliği Dönemi: Kolektivizasyon ve Sanayileşme Yılları

İç savaşın sona ermesinden sonra iktidar sosyalist rekabet planlarını gerçekleştirmek için politikalar belirlemeye başlamıştır.²³ Bu yeni politikaların propagandası, sosyalist bir ekonominin temelini oluşturmuştur. Bunun koşullarının hazırlanmasında basın Sovyetlerin önemli bir aracıydı. Basın çok sıkı bir şekilde iktidar tarafından yönetilmiştir. Sanayileşme konusu ile ilgili ekonomik yazılar, makaleler ve yazışmalar gazetelerde yer almaya başlamıştır. Sosyalist rekabetin ilk beş yıllık döneminde iktidar basın mensuplarını bir tribün ve sosyalist rekabet düzenleyici olarak görmüştür. Basın, parti organizasyonuna önemli siyasi ve ekonomik-politik kampanyalar yürütme konusunda bir araçtır (Ashenova: 18). 1923 Mayıs ayı verilerine göre 17'si Rusça, 6'sı Kazakça, 1'i Tatarca olmak üzere Kazakistan'da 24 gazete basılmıştır. Ayrıca biri Kazakça olmak üzere 8 dergi basılmıştır. Basın aslında iktidarın aracı olarak kullanıldığı için iktidarın kararnameleleri, partinin etkinlikleri ve faaliyetleri detaylı bir şekilde gazete ve dergilerde paylaşılmıştır. 1925 yılından itibaren Kazakistan'da "Ayel Tendığı" yani "Kadın eşitliği" adlı dergi yayın hayatına başlamıştır.²⁴ Editörü kadın olan ve kadın haklarını savunan, kadınların okumasını teşvik eden ve erkeklerle eşit olduklarını vurgulayan dergi Kazak basınında yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur (Ashenova: 17).

2.1.6. II. Dünya Savaşı Öncesi ve Sonrası

II. Dünya Savaşı öncesinde de yetkili makamların kontrolünde olmaya devam eden basın, sosyalist bir toplumun inşasını ve sosyalist bir toplumun pekiştirilmesini özellikle basın yardımıyla tamamlamayı amaçlamıştır. Basının geliştirilmesindeki ana

²³ "Sosyalist rekabet" toplumun ortak yararı temelinde çalışma niteliğinin geliştirilmesi, emek üretkenliğinin artırılması amacını güden sosyalist sistemin rekabet anlayışı anlamına gelmektedir. Detaylı bilgi için; Erişim adresi:

<https://dic.academic.ru/dic.nsf/sie/16583/%D0%A1%D0%9E%D0%A6%D0%98%D0%90%D0%9B%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%98%D0%A7%D0%95%D0%A1%D0%9A%D0%9E%D0%95> (Erişim Tarihi: 15.02.2019).

²⁴ S. Nurbekov, Sovyetler Zamanında Kazakistan Basını 1917-1991, Erişim Adresi: http://old.unesco.kz/massmedia/pages/1_2.htm (Erişim Tarihi:26.02.2019).

yönler; maddi ve teknik tabanın daha da geliştirilmesi için kitlesel rekabet, üretim ilişkilerini geliştirme mücadelesi, vatanseverlik eğitimi, artan askeri tehlike, ülkenin savunmasını güçlendirmesi gibi konulardır. Kazak dilinde savaşla ilgili bilgiler veren ve askeri başarıları öven gazeteler Kasım 1942'den itibaren yayınlanmaya başlamıştır. Savaşa katılanlar ve askerler için anlaşılır bir dille hazırlanan bu gazeteler, motivasyonu yükselten dikkat çekici konularda yazılan yazılar ve paylaşılan materyaller ile başka gazetelere göre içeriği bakımından net ayırt edilmiştir. Askeri gazetelerin asıl görevi, savaşçıların ana vatanına olan sevgisini, insanları, karşılıklı yardımı, onur ve gururun önemini vurgulamak ve düşmana karşı nefreti geliştirmek olmuştur. Bu dönemde Kazak gazeteciliğinin de askeri gazetecilik/gündem gazetecilik yönü gelişmiştir. Savaş muhabirlerinin görevleri, savaş olaylarını operasyonel bir şekilde paylaşmak, Sovyet askerlerinin kahramanlığını göstermek ve savaş tecrübesinin propagandasını yapmaktır.²⁵ Basın ve radyo, bu siyasi kampanyada parti organizasyonunun ana yardımcıları olmuştur. 1940 yılının sonunda Kazakistan'da, 152'si Kazakça olmak üzere 336 gazete bulunmaktadır. II. Dünya Savaşı sırasında, basın ve yayıncılığın ana teması, tüm güçlerin düşmanla savaşması, kitlelerin parti liderliğini askeri bir durumda desteklenmesidir. Basın ve radyonun içeriği "Her şey zafer için!" sloganı ile belirlenmiştir (Ashenova: 28-30).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Sovyetlerin basında en çok önem verdiği noktalardan biri sanayinin ve tarımın yükselişine ilişkin materyaller ve yazılar yayınlamaktır ve bu tüm basının öncelikli görevi haline gelmiştir. Bu amaçla, yani bilimsel bilgiyi teşvik etmek, hükümetin iç ve dış politikalarını daha geniş bir şekilde propagandasını yapmak ve anlatmak için sadece basın değil, elde olan tüm araçlardan faydalanmak ve yararlanmak söz konusu olmuştur. Kütüphane, sinema, radyo, çeşitli

²⁵ Kazakistan Silahlı Kuvvetleri İnternet Sitesi, Kazakistan'ın Cephe Gazeteleri ve Gazetecileri, Erişim Adresi: http://military-kz.ucoz.org/publ/sovetskij_kazakhstan/ww2/prikazy_nko_v_1942_godu_ob_izdanii_gazet_na_kazakhsko_m_jazyke_v_krasnoj_armii_i_statja_ob_chtikh_gazetakh/6-1-0-341 (Erişim tarihi: 27.02.2019).

kulüpler, televizyon, amatör sanat etkinlikleri gibi birçok alanda bu amaca yönelik faaliyetler yapılmıştır (Sovyetler Birliği Komünist Partisi Toplantı ve Kongre Kararları, 1986: 223, 254). Basının asıl görevi Sovyetlerin çalışmalarını yayınlamak, faaliyetlerini yerel basında ve radyoda yaygın olarak paylaşmak ve halkı alınan kararlar hakkında bilgilendirmektir (Sovyetler Birliği Komünist Partisi Toplantı ve Kongre Kararları, 1986: 160). Bu dönemin basınında uluslararası sorunları yayınlama ve Sovyetlerin kapitalist ülkelerle ilişkiler kurma gibi konular büyük yer tutmaya başlamıştır (Ashenova: 32). Birçok bölgesel gazetelerin ve dergilerin tirajı ile yayınların sayısı bu dönemlerde artış göstermiştir. Gazetelerin sayfalarında “kişilik kültürü”²⁶ ve baskı teması ortaya çıkmıştır. Parti propagandasına, kitle bilinci üzerindeki etki ideolojisine uymayan Kazak aydınlarının bağımsız görüşleri, Kazakistan'ın birçok bilim adamının ve yazarının acı çektiği siyasi zulmün de temeli olmuştur (Ashenova: 33).

2.1.7. Kazakistan'da Radyo ve Televizyon Yayının Oluşumu

Kazakistan'daki ilk radyo istasyonu 1912'de ortaya çıkmıştır fakat genel olarak Kazak radyosu 1921'de kurulmuştur.²⁷ Ayrıca radyo savaş günlerinde önemli bir rol oynamış ve cephe ile iletişim aracı olarak kullanılmıştır (Ashenova: 34).1957'de Kültür Bakanlığına bağlı olan Devlet Radyo ve Televizyonunun kaldırılması için bir karar verilmiş ve Sovyet Bakanlar Kurulu altında bir Radyo ve Televizyon Komitesi oluşturulmuştur. Bundan hemen sonra, 29 Haziran 1957'de, Kazak SSCB Bakanlar Kurulu, Radyo ve Televizyon Komitesi'nin kurulması konusunda bir karar almıştır. Böylece, sekiz ay sonra 8 Mart'ta Kazak televizyonculuğu ortaya çıkmıştır. 1958'de Karaganda ve Ust-Kamenogorsk'ta, 1959'da Zhezkazgan'da, 1960'da Petropavlovsk'ta

²⁶ Daha Fazla Bilgi İçin; Dünya Tarihi Ansiklopedi, Kişilik Kültü, Erişim Adresi: https://w.histrf.ru/articles/article/show/kult_lichnosti (Erişim Tarihi: 26.04.2019).

²⁷ A. Niyazgulova, 11. Bölüm, Radyo Gazeteciliğinin Kuram ve Yöntemleri, Radyo Yayının Temelleri, Erişim Adresi: http://old.unesco.kz/massmedia/pages/11_1.htm (Erişim Tarihi: 28.02.2019).

televizyon stüdyoları açılmıştır.²⁸Yayın ve televizyonun ana ideolojik yönü, Komünist Partinin devrimci geleneklerini ve politikalarını desteklemektir. Radyo ve televizyon sistematik olarak Ekim Devrimi, liderler, partinin öncü ve yol gösterici rolü hakkında programlar yayınlamıştır. Yayınlarda sürekli, Ekim Devrimine, savaflara, sosyalist yarışmalara katılanların röportajları yayınlanmıştır. Yayında olan programların diğer konuları; enternasyonalist fikirlerin propagandası, halkların yıkılmaz dostluğunun gösterilmesi, ülkenin gelişimi, Sovyet yurtseverliğinin büyümesidir. Genel olarak, medya işlevlerini yerine getirmek, aynı zamanda bir bilgi ve eğitim kaynağı olmakla beraber Kazakistan'ın radyo ve televizyonu aynı zamanda Komünist partinin ajitatörü ve propagandacısı olarak kullanılmıştır (Ashenova: 35).

2.1.8. Perestroyka Dönemi

Sovyet hükümetinin kurulduğu yıllarda, parti liderliğinin zorlu politikası bütün muhalif oluşumları bastırmıştır. Hükümette sert ideolojik tekelcilik hüküm sürmüştür. Tüm kitle iletişim araçları (medya) tamamen kontrol altındadır. Zor şartlarda olan zamanın gazeteciliği çeşitli yasaklar ve kısıtlamalarla çevrelenmiştir. Medya hükümetin ideolojik enstrümanı olmak zorunda kalmıştır, böylece kitle iletişim araçlarının sosyal gelişimi yavaşlatılmıştır ve toplumda güven kaybına sebep olmuştur (Ashenova: 36). Basında, radyo ve televizyonda “burjuva dünyası” hakkında programlar yayınlanmıştır ve saldırgan bir “düşman” görüntüsü oluşturulmuştur. Kazak medyası, merkezi Sovyet yayınlarının ve programlarının ideolojik tutumunu tekrarlamıştır, onların faaliyetleri de sürekli parti yönetiminin kontrolü altındadır (Prohorov, 2009). Gazetecilik alanı da dahil olmak üzere toplumun gelişimindeki geçiş dönemi, Sovyet Birliğinin yeniden yapılanma politikasının ilan edilmesinden sonra, yani “Perestroyka” (Yeniden

²⁸ Kazahstanskaya Pravda Gazetesi, Kazak Televizyonculuğunun 60. Yılı, 2018, Erişim Adresi: <https://www.kazpravda.kz/multimedia/view/kazahskomu-televideniu-ispolnilos-60-let>, (Erişim Tarihi: 28.02.2019).

yapılanma) politikasına geçildikten sonra 1985 yılında başlamıştır.²⁹ Bu; sansür ve katı ideolojik kontrolün kademeli olarak ortadan kaldırılmasına, “Glasnost” (Açıklık) politikasının gelişmesine, gazetecilik faaliyetlerinin özgürlük alanının genişlemesine, bağımsız medya oluşumuna yol açmıştır (Sochnev, 2016). Bu dönemdeki en önemli gelişmelerden birisi medya üzerinden tarihin kara lekelerinin açıklığa kavuşturulması olmuştur. Kazakistan’ın “Alaş-Orda” hareketi ve siyasi partinin katılımcıları ile Kazak aydınları baskı dönemi sonrasında resmi olarak aklanmıştır.³⁰ Bunun gibi gelişmelere rağmen medyanın siyasallaşması bir süre devam etmiştir. Mesela 1986 Aralık tarihinde Kazakistan’da gerçekleşen büyük halk ayaklanmasında medyanın tarafsızlığı görülebilir (Kara, 2017). Zamanla basın, radyo ve televizyonun demokratik medya olarak faaliyet göstermeye başlaması Kazak ulusal kimliğinin gelişmesi ve toplumun sosyo-politik alanlarda aktifleşmesini de etkilemiştir. Kazak medyasının genel devlet politik eğilimlerine bağımlılığının tam olarak sona ermesi Sovyet hükümetinin çöküşüyle beraber, 1990’da Kazakistan’ın egemenliğine³¹ ilişkin Deklarasyon’un kabul edilmesiyle gerçekleşmiştir (Ashenova: 37). İlk bağımsız gazeteler, radyo ve televizyon kanalları ortaya çıkmıştır. Medya devlet ve özel olarak ayrılmıştır. Elektronik medya yayın formatı değişmiştir, yeni başlıklar ortaya çıkmıştır, yazıların konuları değişmiştir.³² Genel olarak, toplumun politik ve ekonomik yaşamındaki değişimle birlikte medya altyapısı kökten değişmeye başlamıştır. Medyanın geleneksel olarak oluşturulmuş tipolojik yapısına ek olarak, yeni ekonomik politikanın niteliklerine dayalı yeni özel yayınlar ortaya çıkmıştır. Medyanın günlük hayatın demokratik dönüşümündeki rolü artmıştır. Medya sosyal bir kurum olarak bağımsızlığını

²⁹ Perestroyka hakkında detaylı bilgi için; A. Shubin, Perestroyka Siyaseti, Dünya Tarihi Ansiklopedisi, Erişim Adresi: https://w.histrf.ru/articles/article/show/politika_pieriestroiki (Erişim Tarihi: 07.03.2019).

³⁰ S. Nurbekov, Sovyetler Zamanında Kazakistan Basını 1917-1991, Erişim Adresi: http://old.unesco.kz/massmedia/pages/1_2.htm (Erişim Tarihi:26.02.2019).

³¹ Kazakistan bağımsızlığı hakkında daha fazla bilgi için; V. Zaibert, (1998), Kazakistan’ın Siyasi ve Sosyo-Ekonomik Gelişimi (1985-1997), Kazak Tarihi Ders Notları, Kuzey Kazakistan Devlet Üniversitesi, Kazakistan Tarihi ve Arkeoloji Bölümü, Erişim Adresi: <http://bibliotekar.kz/kurs-lekcii-po-istorii-kazahstana/2-stanovlenie-politicheskoi-nezavisimost.html> (Erişim Tarihi: 06.03.2019).

³² S. Nurbekov, Bağımsız Kazakistan’ın Medyası, Erişim Adresi: http://old.unesco.kz/massmedia/pages/1_3.htm (Erişim Tarihi: 4.03.2019).

vurgulayan yeni işlevler kazanmıştır. Gazete sayfalarında, radyo ve televizyonda çeşitli yeni proje ve yasalar, cumhuriyetin dış politikasının kapsamı, Kazakistan'ın dış ve iç politikasında uzun vadeli ve stratejik öncelikleri tartışılmıştır.³³ Kitle iletişim araçları, halk yaşamının demokratik dönüşümlerinde önemli bir rol oynamaya başlamıştır. “Parti” basını anlayışı yavaş yavaş bağımsız basına yol açmaya başlamıştır.³⁴ Medya faaliyetlerine değişen yaklaşımla, Kazakistan gazeteciliğinin öncelikleri değişmiştir. Devletin genel demokratikleşme kapsamında medyanın rolü daha belirgin hale gelmiştir.³⁵

2.1.9. Bağımsızlık Sonrası Kazakistan Medyası

Kazakistan’da medyanın türü ve yapısı bağımsızlık yıllarında epeyce değişmiştir. Bu durum iki ana faktörün etkisinden kaynaklanmaktadır: Birincisi, Kazakistan toplumunun sosyal yapısındaki değişiklikler, ikincisi ise doğrudan parti iktidarında olan medyanın yatay zemine indirgenerek sektörel/ticari yapıya dönüşmesi ile tüm dünyada basın tipolojisinde değişiklik gerektiren yenilikçi ve teknolojik gelişmelerdir (Nurtazina, 2011: 54). Bağımsızlık sonrası Kazakistan’da medya ve basının gelişmesinde atılan ilk adımlarından birisi 1991 yılında "Basın ve Diğer Kitle İletişim Araçları"na ilişkin yasanın önceliklendirilerek kabul edilmesidir. İlgili kanunun ilk maddesinde basın ve ifade özgürlüğünün altı çizilmiş, bu da cumhuriyetin demokratik gelişimine bağlılığının en önemli göstergelerinden biri olmuştur.³⁶ Kazakistan Cumhuriyeti’nin bağımsızlığını ilan etmesinden bu yana, medya pazarında bilgi politikasının gelişim sürecini Siyaset Bilimi Profesörü Roza Nurtazina birkaç aşamada ele almaktadır:

³³ Ibid.

³⁴ J. Seytzhanova, Çağdaş Medyanın Tipolojisi, Erişim Adresi: http://old.unesco.kz/massmedia/pages/3_1.htm (Erişim Tarihi: 08.03.2019).

³⁵ S. Nurbekov, Bağımsız Kazakistan’ın Medyası, Erişim Adresi: http://old.unesco.kz/massmedia/pages/1_3.htm (Erişim Tarihi: 4.03.2019).

³⁶ Akmolinskaya Pravda Gazetesi, 28 Haziran – Bilgi ve İletişim Çalışanlarının Günü, 2016, Erişim Adresi: <http://apgazeta.kz/2016/06/27/28-iyunya-den-rabotnikov-svyazi-i-informacii-pisat-prosto-i-yasno-tak-zhe-trudno-pozdravleniya-vazhnoe-svyazuyushhee-zveno-mikrofon-vmesto-diktofona-pozitiv-v-derzhavinskom-efire-syuzhety/> (Erişim Tarihi: 25.03.2019).

- Birinci aşama – Sovyetler dönemi sonrası, devletin neredeyse tüm medya ve basına sahip olması. (1992'ye kadar bağımsız bir medyanın olmadığı dönem)
- İkinci aşama – Bağımsız medyanın oluşum ve büyüme aşaması (1992-1996), devletin basın ve medya üzerindeki mutlak hakimiyetinden kesin olarak ayrılması ve devlet dışı medyanın hızlı bir şekilde gelişmesi, devlete ait medyanın toplam pazardaki payının azalma dönemi.
- Üçüncü aşama – Kitle iletişim pazarında nitel ve niceliksel değişikliklerin olduğu dönem (liberal dönem, 1997-2006), devlete ait medya ve yayın şirketlerinin kitlesel olarak özelleştirilmesi, devlet bilgi politikası için devlet fonlarından ve sübvansiyonlardan devlet destekli kuruluşlara geçiş dönemi, devlet bilgi alanının gelişimi.
- Dördüncü aşama - (2007'den beri) Kazakistan'ın bilgi pazarının istikrarlı bir büyüme aşamasına girdiği dönem.

Dördüncü aşama ile birlikte devlet medyaya ekonomik destek sağlama rolünü üstlenmiştir. Yerel medya pazarının rekabet edebilirliğinin artırılması için önlemler alınmıştır. 2001'den 2004'e kadarki süreçte süreli yayınlar katma değer vergisinden (KDV) muaf tutulmuştur ve televizyon-radyo ürünleri KDV'nin “sıfır oranı” ile vergilendirilmiştir. Bu şekilde ulusal medya pazarı, kuralların bir bütün olarak aynı şekilde işlediği genel emtia piyasasının bir parçası haline gelmiştir (Nurtazina, 2011: 141-142). 2008'den itibaren, Kazakistan bilgi sektöründe, bazı büyük finansal, endüstriyel ve politik grupların girişimi üzerine, çeşitli medya şirketlerinin birleştirilme süreci başlamıştır. Bu sürecin sonunda piyasadan zayıf medya kuruluşlarının yerine, oldukça güçlü ve rekabetçi bir dizi medya kuruluşunun yaratıldığı görülmektedir. Bu tür

medya şirketlerinin kurulması, Kazakistan'da yapılan sosyo-ekonomik ve demokratik reformların önemli başarılarından birisidir.³⁷

Vatandaşların bilgi edinme hak ve özgürlüklerine ulaşmanın en önemli araçlarından birisi kitle iletişim araçlarıdır. Medya sektörünün özelleştirilmesi ile birlikte bugün medyanın %80'inden fazlası özel kuruluşlardır. Liberalizm ve piyasa reformları medyanın niceliksel ve niteliksel olarak büyümesine yol açmıştır. Bugün medya gelişimi açısından Kazakistan, Orta Asya ve Kafkasya ülkelerinin çoğundan öndedir (Nurtazina, 2011: 141-142). Dolayısıyla, medya pazarındaki değişikliklerin bir sonucu olarak, aşağıdaki tablo ortaya çıkmıştır: 1990'a kadar Kazakistan'da yalnızca 10 devlet basını organı ve 21 televizyon ve radyo kanalı olmuştur.³⁸ Ancak aşağıdaki grafikten de görüleceği üzere geçen zaman içerisinde medya kuruluşlarının sayısında ciddi bir artış gözlemlenmektedir. Bunların çoğunluğunu da gazete ve dergiler oluşturmaktadır.³⁹

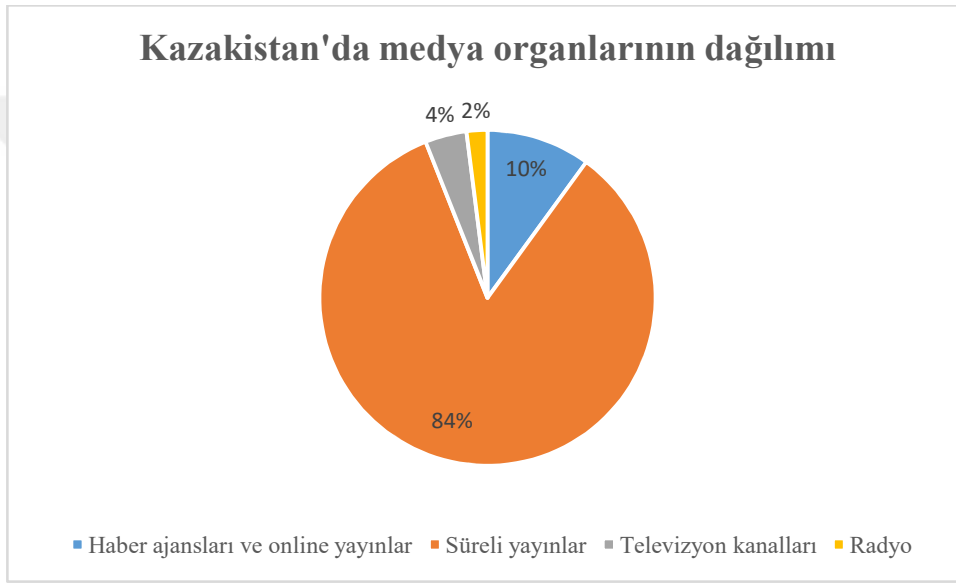
³⁷ Orta Asya'da Medya Hukuku, Kazakistan'da Bilgi Piyasasının Oluşum Tarihçesi", Erişim Adresi: <http://medialaw.asia/node/9139>. (Erişim Tarihi:26.03.2019).

³⁸ Ibid.

³⁹ Kazakistan Cumhuriyeti Bilgi ve İletişim Bakanlığın Resmi İnternet Sitesi, Kitle İletişim Araçları, 2019a, Erişim Adresi: <http://mic.gov.kz/ru/pages/smi> (Erişim Tarihi: 25.03.2019).

Grafik 1: Kazakistan'da yıllara göre medya kuruluşlarının sayısı, 2018⁴⁰

Kazakistan Cumhuriyeti Bilgi ve İletişim Bakanlığı'nın paylaştığı rapora göre 15 Ocak 2019 tarihi itibarıyla Kazakistan'da 3.328 kayıtlı medya kuruluşu faaliyet göstermektedir. Genel olarak bu kuruluşların faaliyet alanlarına göre kırılımları incelendiğinde 2.790 süreli yayın, 128 televizyon kanalı, 70 radyo, 340 haber ajansı ve elektronik (online) yayınlar aktif olarak çalışmalarını sürdürmektedir.⁴¹ Aşağıdaki grafik bu kuruluşların yüzdesel dağılımını göstermektedir:

Grafik 2: Kazakistan'da medya organlarının yüzdesel dağılımı, 2019⁴²

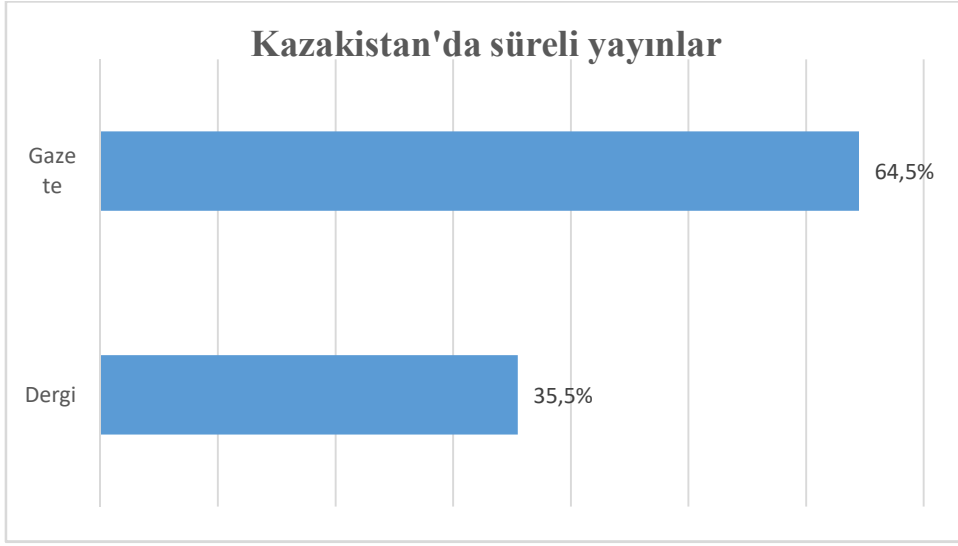
En çok sayıda olan medya organı toplam kayıtlı medya kuruluşlarının içinde yaklaşık %84'lük çoğunlukla süreli yayınlardır. Dağılımına bakıldığında bu yayınların 1.800'ü gazete ve 990'ı dergiden oluşmaktadır. Kalan kayıtlı kuruluşların %10'u haber ajansları ve online yayınlardır, %4'lük kesim televizyon kanalları ve %2'lik kesim radyo kuruluşlarıdır.⁴³

⁴⁰ Ibid, 2019a.

⁴¹ Kazakistan Cumhuriyeti Bilgi ve İletişim Bakanlığın Resmi İnternet Sitesi, Kazakistan'da Kayıtlı Medya Kuruluş Sayısı, 2019b, Erişim Adresi: <http://mic.gov.kz/ru/pages/kolichestvo-zaregistrovannyh-smi-v-kazahstane> (Erişim tarihi:26.03.2019).

⁴² Kazakistan Cumhuriyeti Bilgi ve İletişim Bakanlığın Resmi İnternet Sitesi, 2019a.

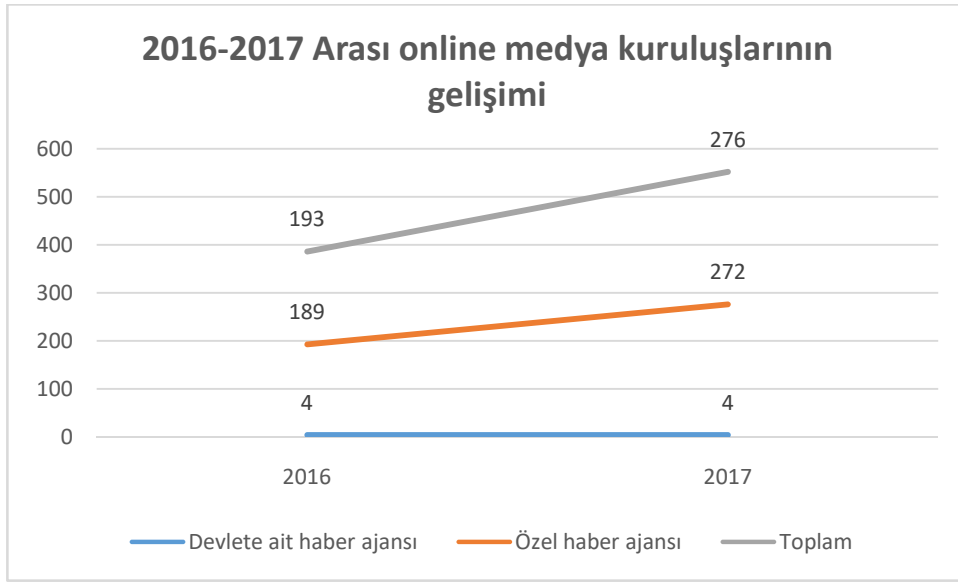
⁴³ Kazakistan Cumhuriyeti Bilgi ve İletişim Bakanlığın Resmi İnternet Sitesi, 2019b.

Grafik 3: Kazakistan'da süreli yayınların dağılımı, 2019⁴⁴

Kazakistan genelinde medyanın gelişimi süreç ve işlevsellik bakımından farklı dinamiklere sahiptir. Ülkenin sosyo-kültürel, siyasi ve ekonomik durumundaki değişimler gelişimi doğrudan etkileyen sebepler olarak sayılabilir (Nurtazina, 2011: 90). Özellikle Kazakistan'ın çok uluslu yapısı göz önünde bulundurulduğunda, toplumun konuştuğu dillerin çeşitliliği de ön plana çıkmaktadır. Bu sebeple medya kuruluşları başta Kazakça olmak üzere farklı dillerde de yayınlar çıkartabilmektedir. Bu durum devlet politikası olarak daha kapsayıcı bir tutum sergileyen iktidarın medya kuruluşlarının diğer dillerde de çalışmalar yapmasına olanak tanıdığını göstermektedir. 2016 ve 2017 yılları arasında farklı dillerde yayın yapan online medya kuruluşlarının yüzdesel dağılımına bakıldığında, özellikle Kazakça ve Rusça yayınların arttığı görülmektedir. 2016 yılında toplam 193 online yayın yapan kuruluş varken, bu rakam bir sonraki yıl 276'ya çıkmaktadır. Dört devlete ait haber ajansının yanı sıra, 2016 yılında 189 olan özel medya kuruluşlarının sayısı 2017'de 272'e çıkmıştır.

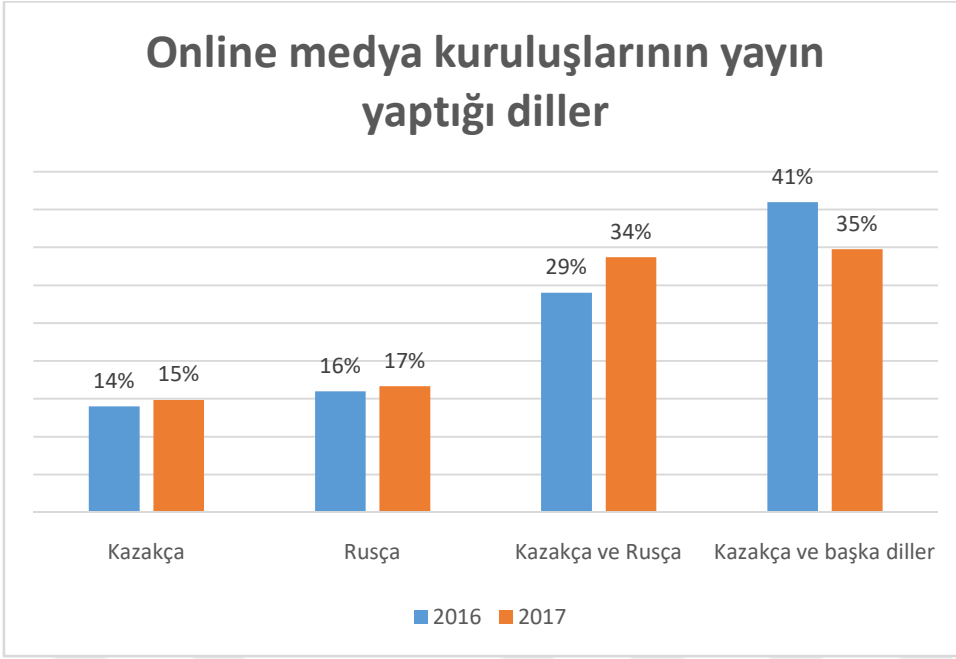
⁴⁴ Kazakistan Cumhuriyeti Bilgi ve İletişim Bakanlığın Resmi İnternet Sitesi, 2019a.

Grafik 4: Online medya kuruluşlarının 2016-2017 dönemindeki gelişimi⁴⁵

Online medya kuruluşlarının en çok artan kesimi hem Kazak hem Rus dilinde yayın yapanlardır. Bu şekilde daha fazla okuyucu sayısına ulaşmaktadırlar. Kazakça ve aynı zamanda başka dillerde yayın yapan medya kuruluşlarının sayısının bir yıl içerisinde azaldığı; aynı şekilde Kazak dilinde ve ayrıca Rus dilinde yayın yapan online medya sayısının az olsa da arttığı görülmektedir.

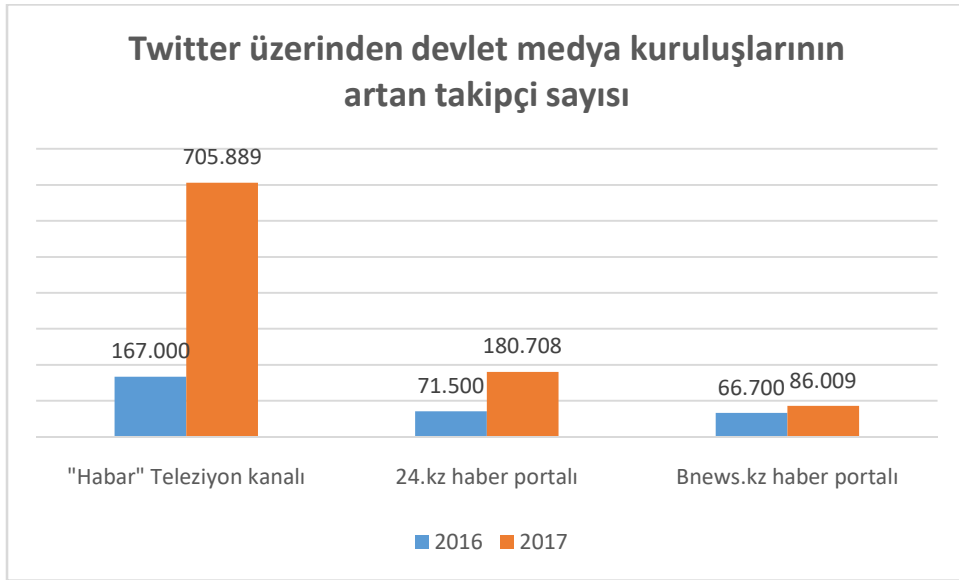
⁴⁵Ibid.

Grafik 5: Online medya kuruluşlarının yayın yaptığı diller⁴⁶

Online yayın yapan kuruluşlar, sosyal medya kullanımının artması ile birlikte çalışma alanlarını bu platformlara taşıyarak hem eriştikleri kişi sayısını arttırmayı, hem de sosyal medya üzerinden içerik paylaşımlarını daha geniş kitlelere hızlı bir şekilde ulaştırmayı hedeflemiştir. Sosyal medyanın artan etkisi ile medya kuruluşları daha interaktif bir ortam üzerinden bireylere ulaşabilmektedir. Bu yönüyle ön plana çıkan sosyal medya haberciliği, özel kuruluşların yanı sıra, devlete ait olan medya kuruluşlarının da en sık kullandığı mecralardan biri haline gelmiştir. Kazakistan devlet medyasının sosyal ağlarda tanıtımını ve geliştirilmesini hedefleyen çalışmalar, farklı sosyal medya kanallarından oluşturulan içerikler sayesinde resmi sosyal medya hesaplarındaki takip sayıları da artış göstermiştir. Aşağıda en sık kullanılan ağlardan biri olan Twitter üzerinden, devletin en önemli televizyon kanallarından biri olan “Habar” kanalı, 24.kz ve Bnews.kz adlı internet haber portalları ele alınmış; bu medya kuruluşlarının takipçi sayılarındaki artış 2016 ve 2017 yıllarına göre gösterilmiştir:

⁴⁶ Ibid.

Grafik 6: Twitter üzerinden devlet medya kuruluşlarının artan takipçi sayısı⁴⁷

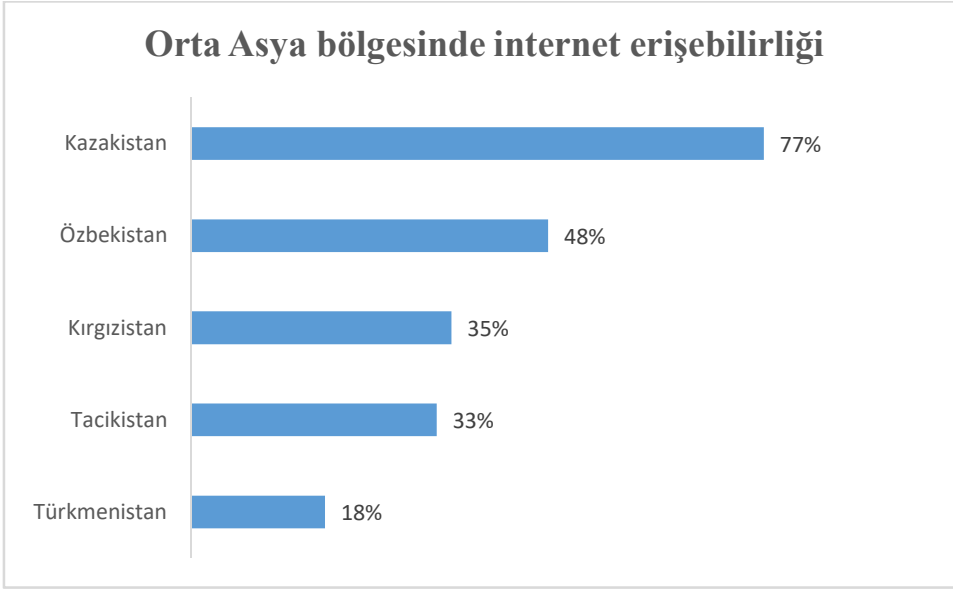
Görüldüğü üzere, Kazakistan'da yaşanan siyasi ve sosyal değişimler medyanın teknoloji ile birlikte gelişmesiyle daha geniş kitlelerce bilinir hale gelmiştir. Özellikle bağımsızlık kazanılan dönemden sonra medyanın internet üzerinden artan etkisi, zaman içerisinde sosyal medya alanına da sıçrayarak yeni bir boyut kazanmıştır. Sosyal medya kanallarının aktif olarak kullanılmasının arkasında yer alan en önemli sebebin ise kullanıcı sayısının çokluğu ve buna bağlı olarak hedef kitlenin büyük olması gösterilebilir. Tezin bir sonraki bölümü, Kazakistan'da internet ve sosyal medya kullanımı konusuna ağırlık vermekte, bu alanın önemine dikkat çeken istatistikî verileri içermektedir.

2.2. Kazakistan'da İnternet ve Sosyal Medya

2.2.1. İnternet Kullanımı

Kazakistan, Orta Asya'da en yüksek internet erişilebilirliğine sahip olan ülkedir.

⁴⁷ Ibid.

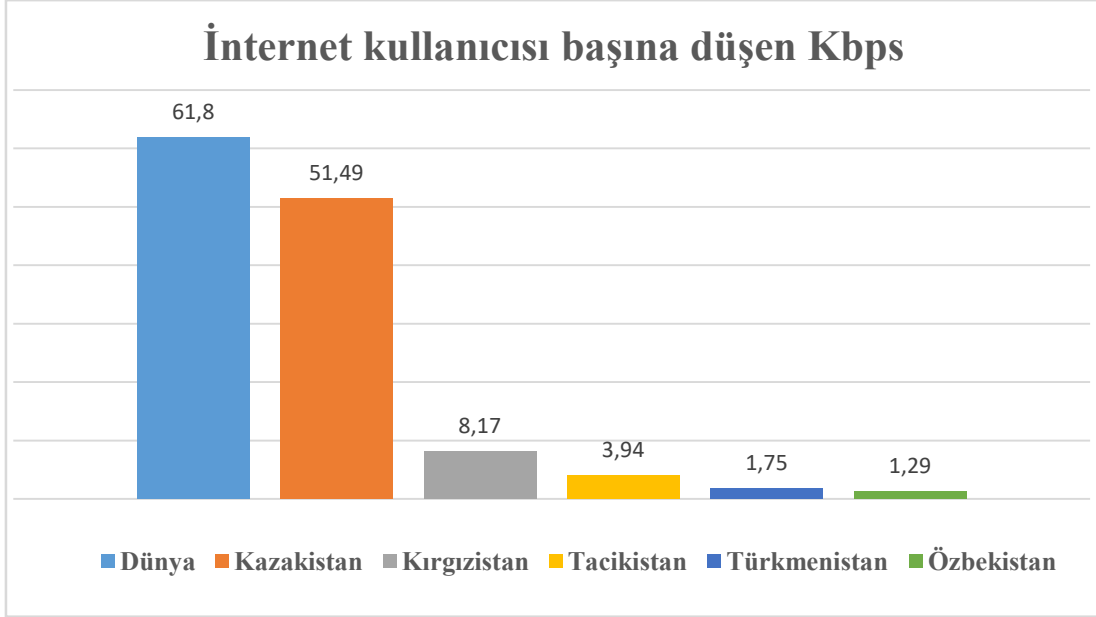
Grafik 7: İnternet erişebilirliği, Orta Asya ülkeleri, Ocak 2018⁴⁸

Diğer bölge ülkelerine kıyasla daha yüksek bir refah düzeyine ve daha gelişmiş bir iletişim altyapısına sahip olan Kazakistan'da internetin daha fazla yayılması ve hızlandırılması kısmen 4G teknolojisinin mobil internet pazarına girişi nedeniyle olmuştur ve internet kullanımı önemli ölçüde artmıştır. İnternet, devletin genel olarak teknolojik altyapısının gelişimi ve yatırımları ile paralel olarak gelişmektedir. Bağımsızlık sonrası dönemde milliyetçi duyguların artması ve Kazakların ulusal kimliğini ön planda tutması, ulusal internet altyapısını ve kapsamını geliştirme arzusuna yansımaktadır.⁴⁹ Bu anlamda ciddi çalışmalar gerçekleştiren Kazakistan, internet kullanımı yönünden gerekli geliştirmelere de önem vermiştir. Örneğin aşağıdaki grafikte Orta Asya ülkelerinde kişi başına düşen internet bant genişliği gösterilmektedir. Teknolojik altyapıya bağlı olarak veri miktarı, aktarım hızı ve trafiği ile, belli bir süre içinde aktarılabilecek veri hacmini ifade eden bant genişliği Kazakistan'da internet kullanıcısı başına 51,49 Kbps'dir. Dünya ortalamasının 61,8 olduğu bir havuzda elde edilen değer son derece önemlidir. Bölge ülkeleri içerisinde Kazakistan'ı sırasıyla

⁴⁸ Dijital Orta Asya, Birinci Bölüm: İnternet Erişimi, Rakamlar, 2018, Erişim Adresi: <https://caa-network.org/archives/12646> (Erişim Tarihi: 9.04.2019).

⁴⁹ Digital.Report –Avrasya Ülkelerinde Dijital Ekonomi, Bilgi ve İletişim Teknoloji Politikası, İnternet Erişimi ve İnternet Hizmetleri, 2017, Erişim Adresi: <https://digital.report/kazahstan-dostup-v-internet/> (Erişim Tarihi: 26.01.2019).

Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve en az internet erişebilirliği olan Özbekistan takip etmektedir.

Grafik 8: Uluslararası internet bant genişliği analizi, internet kullanıcısı başına Kbps, Orta Asya ülkeleri, 2017.⁵⁰

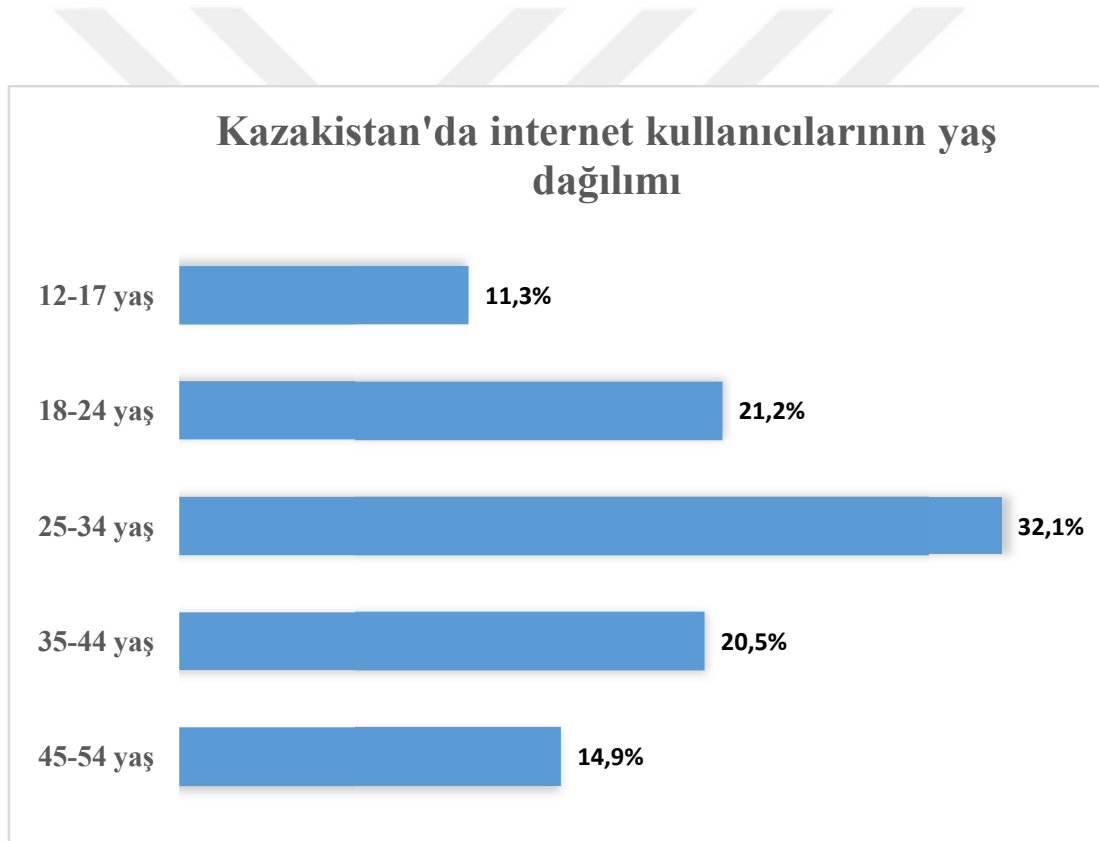
Kazakistan'da her yüz kişiden 13.05 kullanıcı sabit geniş bant erişimine sahiptir ve 187 ülke arasında Kazakistan bu değerlerle 72. sıraya yerleşmiştir. Mobil geniş bant erişim kategorisinde ise her yüz kişiden 60'ının aboneliği bulunmaktadır ve bu haliyle 62. sırada yer almıştır. Hükümet resmi kaynaklarına göre 2015 yılında mobil geniş bant kapsama alanı şehirlerle sınırlıydı ve nüfusun sadece %12,1'i bu erişebilirliğe sahiptir. Şubat 2017 itibariyle, mobil erişim cihazlarının sayısı 11,9 milyona yükselirken, sabit ağların kullanıcı sayısı 2,3 milyonda kalmıştır.

2013 yılından bu yana Kazakistan'da internet erişim maliyetinin düşmesi ile birlikte; 2006'da yaklaşık %1 olan internet kullanımı 2013'te %53'e yükselmiştir. Düşen internet tarife fiyatları, geniş bant kapsamının artırılması ve altyapı yatırımları gibi

⁵⁰ World Bank, "International Internet Bandwidth per Internet User in China and Central Asia", World Development Indicators: The Information Society, 2017, Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/figure/International-internet-bandwidth-per-internet-user-in-China-and-Central-Asia-Source_fig8_323448513 (Erişim Tarihi 29.01.2019).

gelişmeler Kazakistan'da telekomünikasyon sektörünün gelişmesini sağlamış, bu da aktif kullanıcı sayısını artırmıştır.⁵¹

2012-2017 yıllar arasında Kazakistan nüfusunun internet erişiminde önemli gelişmeler olmuştur. 2015 yılının sonunda, Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'ne göre, altı yaşın üzerindeki internet kullanıcılarının oranı %70,8'di ve bu, 2013'e kıyasla %63 artış olduğunu göstermektedir. 2015 yılında internet kullanımına ilişkin resmi istatistikler, Kazakistan'da bu dönemde 10,5 milyon mobil internet kullanıcısı ve 2,3 milyon sabit (ev) internet kullanıcısı olduğunu göstermektedir.⁵²

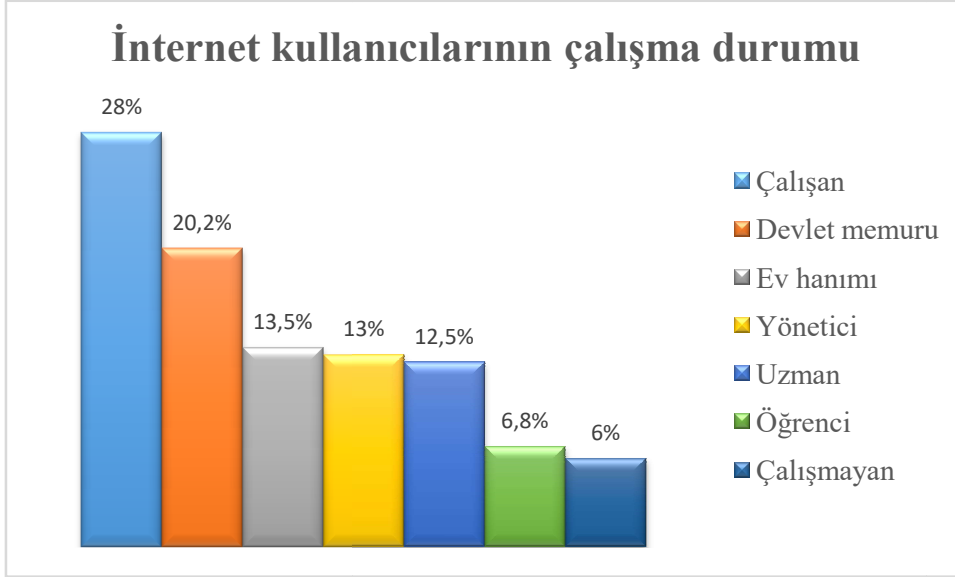

Grafik 9: Kazakistan'da internet kullanıcıların yaş dağılımı. İnternet kullanan %70,8'lik kesimi temel almaktadır (Shigayeva, 2015).

⁵¹ Digital.Report, 2017.

⁵² Kazakistan Cumhuriyeti Ulusal Ekonomi Bakanlığının verilerine göre, 1 Ocak 2016 tarihi itibarıyla Kazakistan nüfusu 17.669.896'dır. Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan Statistics Committee, Population, 2016, Erişim Adresi: http://stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/homePop?_afzLoop=6418703519828457#%40%3F_afzLoop%3D6418703519828457%26_adf.ctrl-state%3Dsn2mtf9v7_17 (Erişim Tarihi: 13.04.2019).

Forbes dergisine göre %70,8 internet kullanan kesimin yüzde olarak %52,2'si kadınlar, %47,8 erkeklerdir. Kazakistan'ın ortalama internet kullanıcısı yaş aralığı 25-34'dir (Shigayeva, 2015).

Grafik 10: İnternet kullanıcıların mesleği(Shigayeva, 2015).

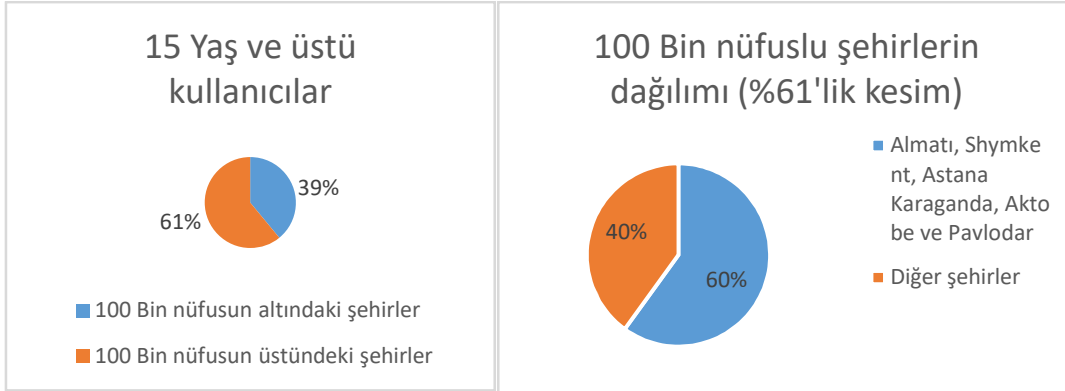
Aynı çalışmada internet kullanıcılarının %73,7'sinin çalışan kesim olduğu geri kalan nüfusun ev hanımı, öğrenci ve çalışmayan gruptan olduğu belirtilmektedir.

Temmuz 2016 itibarıyla, Kazakistan nüfusunun %55,8'i internet erişimine sahip olup, erişim imkanları ve altyapının uygunluğuna göre evden erişimin olduğu (Wi-Fi ve / veya bir cep telefonu aracılığıyla) belirtilmektedir.⁵³ Kazakistan İstatistik Komitesi'ne göre, 2016 yılında, 6 ila 74 yaşları arasındaki nüfusun internet erişebilirliğinin oranı %76,8 idi. Kırsal kesimde, bu rakam %71 ve şehirlerde %81'dir. Kazakistan'daki toplam internet kullanıcısı sayısı, mobil (telefon) erişim dahil yaklaşık 13 milyona ulaşmıştır.⁵⁴ Mayıs 2016'da, TNS Central Asia araştırma merkezine göre, Kazakistan'da bir ayda, 15 yaş ve üstü 8,2 milyon abone internet kullanmıştır. Bunların çoğu (% 61) 100 binden fazla nüfusu olan şehirlerde, bunların % 60'ı Almatı, Shymkent, Astana

⁵³ Amnesty International-Uluslararası Af Örgütü, Bir Şey Paylaşmadan Düşün, 2017, Erişim Adresi:<https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR5756442017RUSSIAN.pdf>(Erişim Tarihi:26.01.2019).

⁵⁴ Digital.Report, 2017.

(şimdiki adıyla Nur-Sultan), Karaganda, Aktobe ve Pavlodar gibi şehirlerde yaşamaktadır.

*Grafik 11: İnternet kullanıcıların şehir yoğunluklarına göre dağılımı*⁵⁵

Yetişkin nüfus (15+) özelinde en yüksek internet erişebilirliğine sahip olan şehir başkent Astana %89,2, ardından Almaty bölgesi %88,2, Kostanay bölgesi %87,1 ve Almaty şehri %86,2'dir. En düşük internet erişebilirliğine sahip olan son üç bölge ise Akmola (%72,1), Zhambyl (%71,4) ve Batı Kazakistan bölgesidir (%69,4).

İnternete erişebilirlik düzeyi yaş grupları, eğitim seviyesi veya mesleğe göre farklılıklar gösterebilmektedir. TNS'in çalışmasına göre, 15-24 yaş grubundakiler neredeyse %100 internet erişebilirliğine sahipken, 25-44 yaş arası grup % 91, 45+ gruptaki kişiler ise %61 oranında internete erişebilmektedir. Üniversitede okumuş veya tamamlamamış kullanıcı grupları % 90'ın üzerinde internet erişebilirliğine sahiptir ve orta eğitim (lise tamamlamış) mezunu olan grupların yüzdesi ise % 71'dir. Ofis çalışanlarının da % 90'ı internet erişebilirliğine sahipken, diğer mesleklerdeki insanlar %73 oranında internet kullanmaktadır.⁵⁶

Ulusal internet segmentinin gelişimini teşvik etmek amacıyla 2008 yılında kurulan devlet şirketi "Kazkontent"e göre, Kazakistan'da ortalama bir internet kullanıcısı, 34 yaşın altında yüksek eğitim görmüş bireydir. Kazakistan internet

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Ibid.

ortamındaki kullanıcıların %53'ü kadındır. En sık internet kullanılanlar 25 ila 34 yaşları arasındadır. Ekonomist Yayıncılık Araştırma Birimi'nin İnternet Dahil Edilme Endeksi'nde Kazakistan internet hizmetlerine erişebilirlik sıralamasında 75 ülke arasında 19. sırada yer almaktadır, bu da internet erişimi için gerekli altyapının ve erişilebilirliğin kalitesini ve genişliğini ifade etmektedir.⁵⁷

2.2.2. Sosyal Medya Kullanımı

İnternetin kullanımında yaşanan artış ve toplum tarafından her geçen gün daha çok entegre olunan sanal ortama bakıldığında, sosyal mecraların kullanımında da doğru orantılı artış olduğu görülmektedir. Bir önceki bölümde anlatılan internet kullanımının artması ile sosyal medya alanında da nüfusun kayda değer ilgisinin olduğu söylenebilir. 2015-2016 kış aylarında yapılan bir çalışma, Kazakistan'da yaşayanların yaklaşık beşte birinin sosyal ağların aktif kullanıcısı olduğunu göstermiştir.⁵⁸

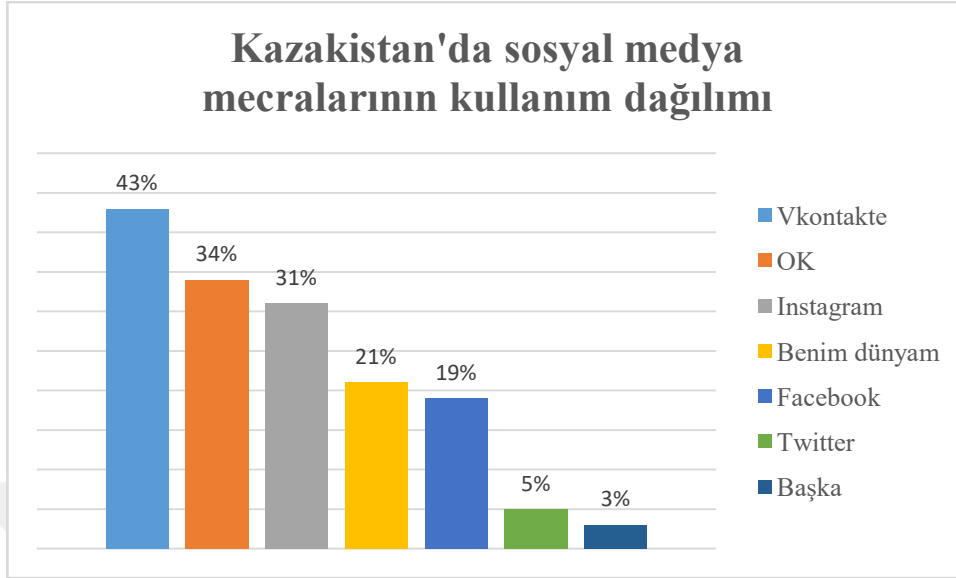
“365 Info.kz” haber sitesinin 16 Şubat-16 Mart 2017 tarihleri arasında yapmış olduğu araştırmaya göre toplamda Kazakistan nüfusunun %70'i sosyal medya ağlarını kullanmaktadır. Cinsiyet dağılımına bakıldığında sosyal medyayı %55'lik oranla daha fazla kadınlar kullanırken, 45% erkeklerden oluşmaktadır. İlgili araştırmaya göre şehirde yaşayan vatandaşların %76'sı sosyal medyada daha aktif bir şekilde yer almaktadır. Kırsal kesimde ise sosyal medya kullanıcıların yüzdesi %61'dir. Sosyal ağ kullanıcılarının sayı olarak en büyük payı başkent Astana'dadır(%88). Buna karşılık en az sosyal medya kullanıcısı ise Kazakistan'ın güneyinde yer alan Şımkent şehrinde (%61) (Irgaliyev, 2017).

Kazakistan'da en çok kullanılan sosyal medya platformları V Kontakte, Odnoklassniki (OK), Instagram, Moi Mir (Benim Dünyam), Facebook ve Twitter olarak sıralanmaktadır. Instagram, Facebook ve Twitter gibi küresel ağların yanı sıra, bölgesel

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Amnesty International-Uluslararası Af Örgütü, 2017.

olarak geniş kullanıcı kitlesine hitap eden Vkontakte, OK ve Moi Mir sitelerine de rağbet oldukça fazladır.

Grafik 12: Sosyal medya mecralarının kullanım dağılımı (Irgaliyev, 2017).

Sosyal mecra	Erkek kullanıcılar	Kadın kullanıcılar	18-29 yaş arası kullanıcılar	30-40 yaş arası kullanıcılar	41-55 yaş arası kullanıcılar
Vkontakte(Rus sosyal ağı)	48%	52%	60%	28%	12%
OK (Odnoklassniki Rus sosyal ağı)	42%	58%	34%	37%	30%
Instagram	42%	58%	62%	26%	12%

Tablo 1: En yoğun olarak kullanılan ilk üç sosyal medya platform kullanıcılarının demografik kırılımı (Irgaliyev, 2017).⁵⁹

Cinsiyet dağılımına bakıldığında kadınların daha fazla sosyal medya mecralarını tercih ettiği görülmektedir. Yaş dağılımına bakıldığında 18-29 yaş aralığındaki kişilerin daha çok Instagram ve V Kontakte sitelerini tercih ettiği görülmektedir. OK içinse dağılımın nispeten orantılı olduğu, bunun sebebinin de OK sitesinin diğerlerine göre daha uzun süredir aktif olması söylenebilir.

Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ile Doğu Avrupa ülkeleri üzerine araştırmalar yapan ACT araştırma ve danışmanlık şirketinin Nisan 2018 tarihinde yaptığı bir araştırmada Kazakistan'ın en büyük şehri Almatı'da yaşayan internet kullanıcılarının sosyal medyayı ne amaçla kullandığı konusu ele alınmıştır. Almatı şehrinde yaşayan nüfusun %78'i aktif sosyal medya kullanıcısı olarak belirtilmektedir. Araştırma neticesinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Bilgiye/habere erişmek	50%
Arkadaşlarla iletişimde olmak	50%
Akrabalarla iletişimde olmak	41%
İş için kullanmak	17%
Belli amaç olmadan zaman geçirmek	16%
Müzik dinlemek	15%
Eğlence/oyun oynamak	12%
Farklı insanlar hakkında bilgi edinmek	12%
İş aramak	11%

⁵⁹ Irgaliyev'in belirttiği ve tabloda sonuçları yer alan çalışma 16 Şubat-16 Mart 2017 tarihi arasında yapılmıştır. Rastgele örneklem metoduyla seçilen hedef grup 6054'tür (n=6054). Örneklem şehir ve kırsal kesimde yaşayan 18-55 yaş arasındaki kişilerden oluşmaktadır. Görüşme metodu olarak yüz yüze mülakat tekniği kullanılmıştır.

Yeni insanlarla tanışmak	8%
--------------------------	----

Tablo 2: İnsanların sosyal medyayı kullanma amaçları, Almatı, 2018⁶⁰

Çalışmanın sonuçlarına göre, sosyal ağlardaki sayfaların en çok ilgi gören temaları aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

Dünya haberleri	36%
Ülke haberleri	33%
Yemek tarifleri	23%
Yerel haberler (şehirler)	20%
Moda, giyim	19%
Hava durumu	17%
Spor haberleri	14%
Sağlık	14%
Müzik	13%
Seyahat/gezi	12%
Gayrimenkul	10%
Eğitim	9%
Kişisel bakım	9%
Kitaplar	9%
Vakit geçirme	7%

⁶⁰ ACT Araştırma ve Danışmanlık, Sosyal Medya Kullanımı, 2018, Erişim Adresi: <http://kazakhstan.act-global.com/news/%d0%b8%d1%81%d0%bf%d0%be%d0%bb%d1%8c%d0%b7%d0%be%d0%b2%d0%b0%d0%bd%d0%b8%d0%b5-%d1%81%d0%be%d1%86%d0%b8%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d1%8b%d1%85-%d1%81%d0%b5%d1%82%d0%b5%d0%b9/#top> (Erişim Tarihi: 16.04.2019). Tabloda sonuçları yer alan çalışma Nisan 2018'de yapılmıştır. Anket çalışması telefon üzerinden gerçekleştirilmiş ve Almatı genelinde temsil ediciliği bakımından örneklem 322 kişi üzerinden oluşturulmuştur. (Örneklem büyüklüğü n = 322).

Araba	7%
Finans Haberleri	6%
Film endüstrisi haberleri	6%
Oyun	5%

Tablo 3: Sosyal ağlarda en çok ilgi gören sayfa türleri, Almatı, 2018⁶¹

Kazakistan nüfusu aktif bir şekilde sosyal medya kullanmaktadır ancak toplumu etkisi altına alabilecek, kararları ve politikaları ile yön verebilecek siyasetçilerin sosyal medya kullanımı çok daha azdır. Son dönemlerde devlet yetkilileri sosyal medyayı bir araç olarak kullanmaktadır. Bu kişilerin sosyal ağları çoğunlukla kendi çalışmalarını, devlet çalışmalarını veya kendi tanıtımı için kullandıkları söylenebilir. Yarı resmi bir tarzda paylaşım yapan devlet yetkililerinin çoğu, aynı içeriği Kazakça ve Rusçapaylaşma geleneğine sahiptir. Genel olarak bir siyasetçinin veya devlet yetkilisinin sosyal medya profilinde, özel ve ulusal günler için tebrikler, resmi iş gezilerinden günlükler yer alırken, önemli sosyo-politik sorunların pektartışılmadığı görülmektedir (Mukankyzy, 2017). Bu tip hassas konular çoğunlukla sosyal aktivistlerin sosyal medya hesaplarında popüler konu olarak yer almaktadır (Kosnazarov, 2019). Halkla İlişkiler Uzmanı ve aynı zamanda ünlü bir blogger olan Alişer Elikbayev'a göre Kazakistanlı siyasetçiler sosyal medyada çok pasif kalmakta, sosyal ağlarının gücünü kullanarak topluma yakın olmak yerine sosyal medyanın etkisini azaltmaya yönelik yasal düzenlemelere yoğunlaşmaktadır (Mukankyzy, 2017). Avrasya Uzman Konseyi Başkanı, Kazakistan Sivil İttifak Daire Başkanı Chingiz Lepsibayev, ülke genelinde, çalışmalarını sosyal medya aracılığıyla paylaşan milletvekili sayısınının 100'ü geçmediğini belirtmektedir. Bu sebeple milletvekillerinin çoğunluğunun, sosyal medyayı aktif kullanan seçmenlerden geribildirim almadığını ve bölgesel sorunlardan uzak kaldığını savunmaktadır

⁶¹ Ibid.

(Eskendir, 2015). Bununla birlikte sosyal medya hesapları olan bazı devlet yetkililerin halkla daha şeffaf bir iletişimde olmak için kullandığı yöntemler oldukça yaratıcı görünmektedir (Mukankyzy, 2017). Mesela Almatı Belediye Başkanı Baurzhan Baybek sosyal medyanın halkla iletişim kurmak için ve geribildirim almak için en hızlı ve kolay yol olduğunu savunmaktadır.⁶²Baurzhan Baybek'in inisiyatifiyle Almatı Belediyesi instagram uygulamasını etkili iletişim, şikâyet ve geribildirim platformu olarak kullanmaktadır. Belediye Başkanı, sosyal medya aracılığıyla, belediyenin resmi hesabında vatandaşlarınşikâyet ettiği sorunların çoğunun çözüldüğünü aktarmıştır.⁶³Almatı Belediyesinin resmi "akimat_almaty" adlı hesabı ilk paylaşımını 1 Eylül 2015 tarihinde yapmıştır ve şuan itibariyle bu sosyal medya hesabını 199.000 kişi takip etmektedir. Toplamda 1230 gönderi yapan bu hesap çoğunlukla vatandaşların şikâyetleri üzerine yapılmış çalışmaların raporlarını paylaşmaktadır. Almatı Belediyesine ulaşmak için vatandaşların yapması gereken şey rahatsız olduğu bir konuyla ilgili fotoğraf paylaşp, Belediyenin instagram hesabını etiketlemesi veya mesaj göndermesidir. Ayrıca bu sosyal medya hesabının yorumlara açık olması belediyenin çalışmalarına daha şeffaf bir görünüm sağlamaktadır.⁶⁴ Bu yöntem oldukça yaygınlaşmaktadır ve şuanda instagram uygulamasında çoğu şehir belediyelerinin ve mahallelerinin hesapları bulunmaktadır.⁶⁵

Sosyal medyanın küresel ölçekte artan kullanımı ile birlikte, Kazakistanlılar da bu modern eğilime yönelerek sosyal medyayı günlük hayatlarının bir parçası haline getirmiştir. Sosyal medyanın insanların birçok alanda hayatlarını etkilediği varsayılsa da

⁶² Karavan Medya Portalı, Instagram Sayesinde Tasarruf Edebiliyoruz, 2016, Erişim Adresi: <https://www.caravan.kz/news/blagodarya-instagram-udalos-sehkonomit-sredstva-bajbek-379047/> (Erişim Tarihi: 19.04.2019).

⁶³ Today.kz Haber Portalı, Instagram Sayesinde Devlet Bütçesinde Ekonomik Açıdan Tasarruf Sağlanmıştır, 2016a, Erişim Adresi: <http://today.kz/news/internet/2016-07-07/721540-blagodarya-instagram-udalos-sekonomit-sredstva-bajbek/> (Erişim Adresi: 25.04.2019).

⁶⁴ Almatı Belediyesinin Resmi Instagram Hesabı, Erişim Adresi: https://www.instagram.com/akimat_almaty/?hl=tr (Erişim Tarihi: 24.04.2019).

⁶⁵ Inalmaty.kz Almatı Hakkında Haber Sitesi, Almatı Belediyesi Baybek'in Sosyal Medyayı Hangi Hesaplardan Gözlemlediğini Söyledi, Erişim Adresi: <https://www.inalmaty.kz/news/2348890/v-akimate-almaty-rasskazali-s-kakih-akkauntov-monitorit-socseti-bajbek> (Erişim Tarihi: 25.04.2019).

genel anlamıyla kamuoyu oluşturma ve kamuoyunu etkileme konusunda doğrudan etkisi olduğunu savunmak için daha kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak görünen odur ki, sosyal medya paylaşımları halihazırda siyasi karar alıcıları etkilediği vekarar süreçlerinde halkın düşüncesini yansıtıtığı varsayılarak dikkatle takip edilen önemli bir alandır (Eskendir, 2015).

3. BÖLÜM: KAZAKİSTAN'DA TOPRAK REFORMU

Tezin üçüncü bölümünde Kazakistan Cumhuriyeti'nde birçok tartışmalara yol açan toprak reformu konusu ele alınarak kamusal alan, siyasal iletişim ve toplumsal hareket bağlamında Kazakistan'da sosyal medyanın kamuoyundaki rolü incelenecektir.

Özellikle Toprak Reformu konusunun araştırma örneği olarak seçilmesinin sebebi ise toplum nezdinde toprak meselesinin sosyo-ekonomik ve siyasi açıdan her zaman hassasiyet yaratmasıdır. Nitekim bunun arka planında 550 yıllık Hanlık döneminden sonra, 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın başında Rus otokrasisinin Kazak topraklarını sömürmesi, tarımsal kolonileştirmesi, özel mülkiyetteki tüm arazilerin devlet arazisi olarak ilan edilmesi, yerel halkın yeniden yerleşim politikasına zorlanması ve bunun sosyal, siyasi ve ekonomik zorlukları gibi etkenler Kazak halkının toprak konusundaki tarihsel hassasiyetini ortaya çıkartan başlıklardan birkaçıdır (İbrayev, 2014).

Kazakistan'da 2016 yılından itibaren uygulanması planlanan yeni kanuna göre, arazilerin yabancılara kiralanmasının 10 yıldan 25 yıla kadar uzatılması ve Kazakistan vatandaşlarına satışa sunulması önerilmiş, resmi olarak açıklandıktan sonra halk tarafından tepkiyle karşılanarak sonrasında ise bir yıl boyunca süren protestolara dönüşmüştür. Bu olaylarda sosyal medyanın rolü ve etkisinin son derece önemli olduğu kabul edilerek gerçekleşmiş olan protestolarda en çok kullanılan sosyal medya platformları ve sonuç olarak devletin karar alma sürecinde sosyal medyanın ağırlığı ve etkisinin değerlendirilmesi bu bölümün başlıca konusunu oluşturmuştur.

3.1. Mevcut Toprak Kanunu

2016 baharında, “100 Somut Adım” Millet Planı'nın Uygulanması çerçevesinde açıklanan Toprak Kanunundaki değişiklikler Kazak toplumunda geniş bir tepkiye neden olmuştur (Almuhamedova, Karimova ve Zholdybalina, 2016: 6). Esasında

Kazakistan'da bağımsızlık sonrası resmi olarak kabul edilen Toprak Kanununda 2015 yılına kadar çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Bunlar ülke ekonomisinin geliştirilmesi, çiftçilere destek olunması, kullanılmayan arazilerin işlenmesi gibi çeşitli amaçlar için yapılan çalışmaları içeren zaman ve içerisinde gerçekleştirilen düzenlemelerden oluşmaktadır. Bu süreçleri detaylandırmak gerekirse, bağımsızlık sonrası Toprak Kanununa ilişkin gelişmeleri birkaç dönemde incelemek mümkündür: (Almuamedova, Karimova ve Zholdybalina, 2016: 7-10).

1. 1990-1993 yıllar: Bu dönemde "Toprak Kanunu", "Çiftçilik", "Toprak Reformu" ve "Toprak Vergisi" gibi alanlarda yasalar kabul edilmiştir. Bu aşama, toprakla ilgili daha sonraki yasal düzenlemeler için bir dayanak teşkil eden ilk toprak ve pazar mevzuatının oluşturulma dönemi olarak adlandırılabilir.

2. 1994-1995 yıllar: Bir geçiş dönemi olarak kabul edilebilir. Bu süreç arazilerin münhasır devlet mülkiyetinden özel mülkiyete geçişe hazırlanma aşamasıdır. Bu dönemde de aynı şekilde toprakla ilgili çeşitli yasalar kabul edilmiştir.

3. Toprak reformlarının gelişiminin üçüncü dönemi 30 Ağustos 1995'te Anayasanın kabulü ile başlamaktadır. Aralık 1995'te, "Toprak/Arazi hakkında" Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi resmi olarak açıklanmıştır. Bu dönemde toprakla ilgili yasal düzenlemeler ve arazi kullanım yapısına bağlı olarak, devletin tüzel kişiliğine ait önemli ölçüdeki arazi mülkiyeti azaltılmış, böylece devletin arazi üzerindeki tekeli ortadan kalkmış ve Kazakistan'da arazi piyasasının daha da geliştirilmesi için ön koşullar yaratılmıştır.

4. 2001 yılının Ocak ayında kabul edilmiş olan "Toprak/Arazi hakkında" adlı yasa sürecin gelişiminin dördüncü aşamasını oluşturmaktadır. Bu yasa Toprak Kanunundaki kira ilişkileri ve ipotek işlemlerinin kurumsal altyapısını genişletmeyi amaçlamıştır (Almuamedova, Karimova ve Zholdybalina, 2016: 7-9). 2003 yılında,

şahısların ve tüzel kişilerin Kazakistan'da özel mülkiyet olarak tarım arazisi edinme hakları Toprak Kanununun kabul edilmesiyle tanınmıştır.

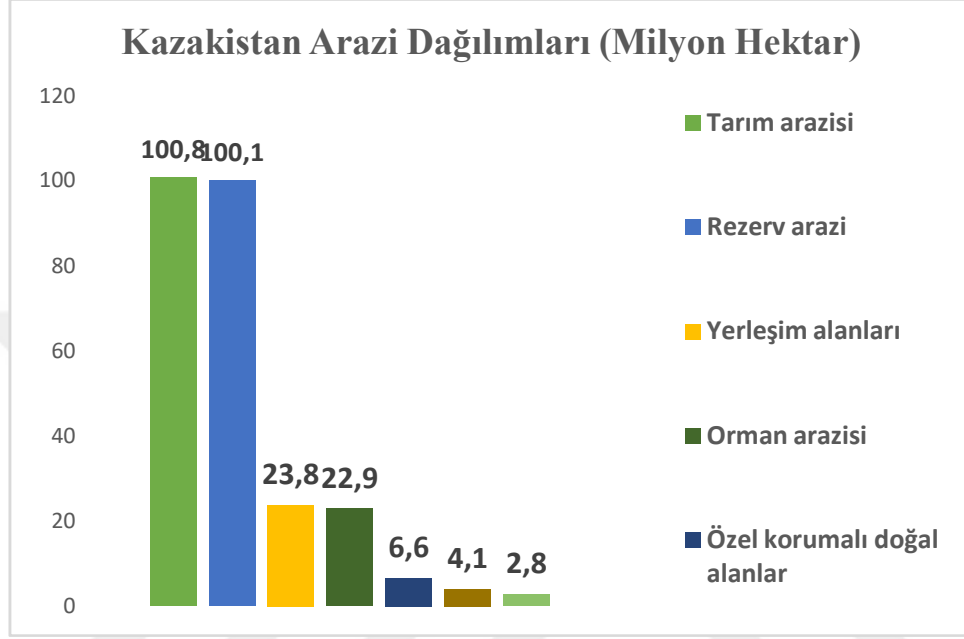
Kazakistan arazilerinin çiftçilik için kiraya verilme koşulları ise bağımsızlıktan sonra şu şekildedir:

- 1990 yılından itibaren, Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşlarına ve yabancı vatandaşlara tarım arazilerinin kiraya verilme koşulları kısa vadeli olarak 3 yıla kadar, uzun vadeli ise 10 yıla kadardır.
- 1995 yılından itibaren geçerli olmaya başlayan düzenleme ile kısa süreli kiralama zamanında değişiklik yapılmadan, sadece uzun süreli kiralamalar 3 - 99 yıl arası olarak güncellenmiştir.
- 2001 yılında yapılan reformla birlikte Kazakistan vatandaşları ile yabancı kişilerin kısa süreli olarak 5 yıl; uzun dönemde ise Kazakistan vatandaşlarının 5 ila 49 yıl, yabancıların ve vatansız kişilerin ise 10 yıla kadar arsaları kiralama hakkı bulunmaktadır.

2011 yılından itibaren, yabancıların payının yüzde elliden fazla olduğu ortak sermayeli yabancılar veya tüzel kişiler de yalnızca 10 yıllık süre boyunca tarımsal arazi kiralayabilmiştir. 1 Ocak 2015 tarihinden itibaren yabancı yatırımcının ilgisini artırmak amacıyla en fazla 25 yıla kadar kiralama hakkı tanınmıştır (Almuhamedova, Karimova ve Zholdybalina, 2016: 10). Bu düzenleme halkın Toprak Reformuna ilişkin tepkisi ve protesto eylemlerinin ana sebeplerinden biri olmuştur. Bununla birlikte 2016 baharında, zamanın Ulusal Ekonomi Bakanı E. Dosayev'in resmi açıklamasında 1.7 milyon hektar tarımsal arazinin satışına başlanacağını belirtmesi ve Toprak Kanununda yapılan yeni değişiklikler, temelde toplumda sosyal ağlar aracılığıyla ifade edilen büyük hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Daha sonra bu hoşnutsuzluk, protesto ve mitinglere

dönüşerek ülke çapında toplumsal bir olay haline gelmiştir (Almuhamedova, Karimova ve Zholdybalina, 2016: 22).

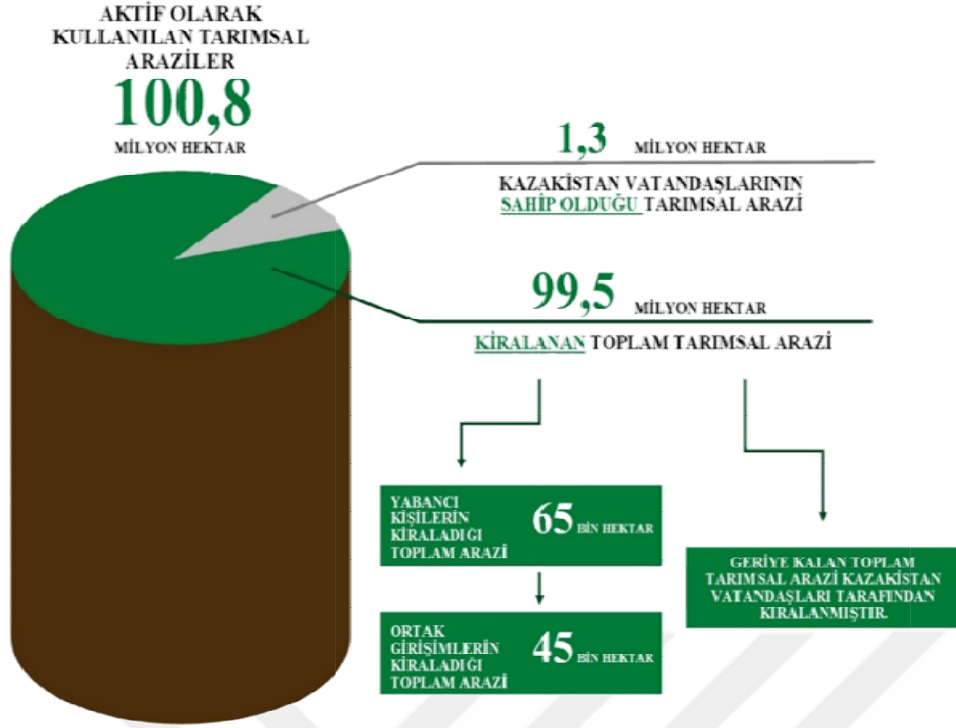
Bahse konu reform teklifinden önce Kazakistan Cumhuriyeti toprak fonunun durumu şu şekildedir:

Grafik 13: Kazakistan Arazi Dağılımları⁶⁶

Tarımsal arazilerin dağılımı ise aşağıda gösterilmektedir:

⁶⁶ Toprak Konuları ile İlgili Resmi İnternet Sitesi, Toprak Hakkında, Kazakistan Cumhuriyeti Toprak Dağılımı: Kategoriler, 2016, Erişim Adresi: <http://ru.jerturaly.kz/zemelnyj-fond-respubliki-kazahstan-po-kategoriyam-55> (Erişim tarihi 30.11.2018).

Grafik 14: Tarımsal Arazilerin Dağılımı⁶⁷

Kazakistan Cumhuriyeti Ulusal Ekonomi Bakanlığı'nın verilerine göre yabancılar toplamda 65.000 hektar (yaklaşık %0.06) arazi kiralamış, bunun en büyük payını ise 45.000 hektar ile Kazakistan vatandaşlarının doğrudan hisse sahibi olduğu ortak girişimler tarafından kiralanın araziler oluşturmuştur.⁶⁸

3.2. Kanunda Yapılması Teklif Edilen Reformlar

2 Kasım 2015 tarihinde Kazakistan'ın ilk Cumhurbaşkanı Nursultan Abışulu Nazarbayev, "Kazakistan Cumhuriyeti Toprak Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunu imzalamıştır. Kazakistan Toprak Kanunu'nda yapılan bu değişikliklerin tarım arazisinin özel mülkiyete devri için yeni bir model sağlaması hedeflenmiştir.⁶⁹

⁶⁷ Toprak Konuları ile İlgili Resmi İnternet Sitesi, Toprak Hakkında, Yabancıların Kiraladığı Tarımsal Araziler, 2016, Erişim Adresi: <http://ru.jerturaly.kz/skolko-zemel-selhoznaznacheniya-arenduyut-inostrantsy-81> (Erişim Tarihi: 30.11.2018).

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Zakon.kz Haber Portalı (a), Nazarbayev Arazi Kanunundaki Değişiklikleri İmzaladı, 2015, Erişim Adresi: <http://www.zakon.kz/4755570-nazarbaev-podpisal-popravki-v-zemelnyjj.html> (Erişim Tarihi 13.09.2018).

2 Kasım 2015 tarih ve 389 sayılı ilgili kanuna göre⁷⁰;

1. Devletin sahip olduğu tarımsal araziler, özel mülkiyet hakkına bağlı kalarak ve bu kanunla belirlenen şartlar altında, Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşlarına ve tüzel kişilere verilebilir.

Yabancılar, vatansız kişiler, yabancı ve yerel tüzel kişiler ile ortak sermayesinde yüzde elliden fazla paya sahip yabancı, vatansız kişi, yabancı tüzel kişi bulunduranlar yirmi beş yıla kadar tarım arazilerini sadece kiralayabilirler.

2. Tarım arazilerinin özel mülkiyet hakkına devredilmesi bu Yönetmeliğin 9 uncu ve 48 inci maddelerinde belirtilen hükümlere tabi olarak ihale usulü (açık artırma) ile yapılır.

Tarımsal amaçlı arazilerin özel mülkiyete devrinin açık arttırma yoluyla 1 Temmuz 2016 tarihinde yapılması planlanmıştır. Açık arttırmaların önce arazinin kadastro değerinin arttırılmasına dayanan İngiliz tipi açık arttırma modeline göre yapılması tasarlanmıştır. Eğer bu model uygulanamazsa, kadastro değerinin düşürülmesine dayanan Hollanda tipinde bir açık artırma yapılması planlanmıştır.⁷¹ En fazla indirim yapılabilecek değer, belirlenen en düşük eşik olan toplam kadastro değerinin %50'si olarak sınırlanmıştır.⁷²

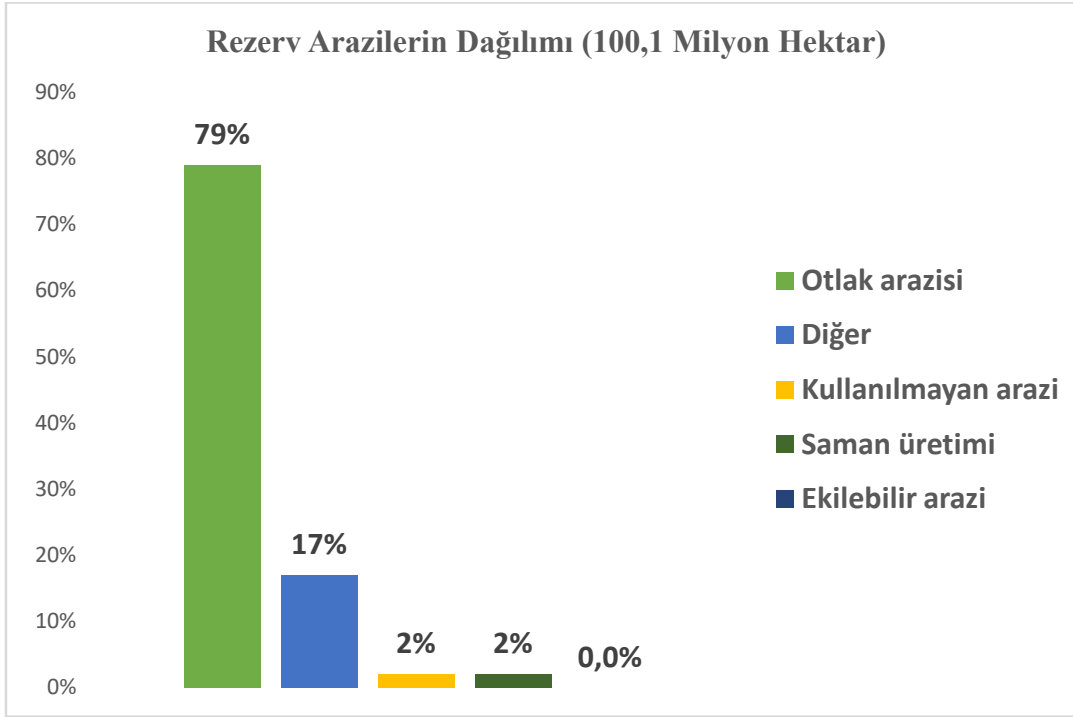
Kazakistan topraklarının ilgili kanun değişikliği ile satılması tüm kullanılabilir toprakları kapsamamaktadır. Başka bir deyişle, mevcut arazilerden sadece rezerv amaçlı tutulan arsaların satışı gündemde olmuştur.

⁷⁰ Zakon.kz Haber Portalı (b), Kazakistan Cumhuriyetinin Arazi Kanununa İlişkin Değişiklikler ve Eklmeler, 2015, Erişim Adresi: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33479343#pos=3;-274 (Erişim Tarihi 14.09.2018).

⁷¹ İngiliz tipi açık arttırma modelinde satış için minimum bir değer belirlenir ve teklifler yukarı doğru artarak sunulur. Teklif verenler belli bir noktadan sonra satıştan çekilebilir. En son teklif verilen meblağ için satış gerçekleştirilir. Hollanda tipi modelde ise tavan fiyat belirlenir ve satış yapan taraf fiyatı belirli ölçülerde indirir. Fiyat indikçe ilk gelen teklife satış gerçekleştirilir. Daha detaylı bilgi için Paul Klemperer'in çalışmasına bakılabilir: Klemperer, P. (1999). Auction theory: A guide to the literature. Journal of Economic Surveys, 13 (3): 227-286. (<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/224738>) (Erişim tarihi: 05.01.2019).

⁷² Zakon.kz Haber Portalı (a), 2015.

Rezerv Arazilerin Dağılımı:

Grafik 15: Rezerv Arazilerin Dağılımı⁷³

Yukarıdaki grafikte gösterilen toplam 100,1 milyon hektar olan rezerv arazilerin 1,7 milyon hektarlık kısmının açık arttırma usulü ile satışının gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Başka bir ifadeyle, rezerv durumda bulunan bir kısım arazinin satış yoluyla kullanıma açılması hedeflenmiştir. Bu satış imkânı sadece Kazakistan vatandaşı olan bireylere ve tüzel kişilere sunulmuştur.

Kazakistan hükümetinin almış olduğu bu satış kararının arkasında birçok sebep bulunmaktadır ve rezerv durumdaki arazilerin daha etkili kullanılmasını amaçlayan bu politika, kişilerin arazi alımlarını teşvik etmek amacıyla kolaylaştırıcı çözümleri de beraberinde getirmektedir. Zamanın Ulusal Ekonomi Bakanı Yerbolat Dosayev tarımsal arazileri kiralayan mevcut Kazakistan vatandaşı kişilerin bu arazileri kadastro

⁷³ Toprak Konuları ile İlgili Resmi İnternet Sitesi, Toprak Hakkında, Kazakistan Cumhuriyeti Arazilerinin Kategorilere Göre Dağılımı: İstatistikler, 2016, Erişim Adresi: <http://ru.jerturaly.kz/zemelnyj-fond-respubliki-kazahstan-po-kategoriya-55> (Erişim Tarihi 30.11.2018).

değerinden %50 indirimli olarak on yıllık taksitlendirme ile satın alabileceğini ifade etmiştir.⁷⁴ Bu durum tarım üreticilerini yeni bir seçim yapmaya zorlamıştır: Devletten aldıkları tarımsal arazileri kiralamaya devam etmek veya arazileri satın almak. Tarımsal arazilerin kiralanması maliyet açısından üreticileri zorlamaktadır çünkü kiralama bedelinin üç kat artacağı öngörülmektedir. Hükümetin arazilerin satışına yönelik tutumu bununla sınırlı değildir. Hükümet yetkililerine göre pek çok arazi amaçlandığı gibi kullanılmamakta ya da hiç üretime dâhil edilmemektedir. Arazilerin tarım üreticileri tarafından sahiplenilmesi durumunda toprağın rasyonel bir şekilde kullanılmaya başlanacağı savunulmaktadır. Bu sebeple arazilerin satışı daha ön planda olmuştur. Bununla birlikte satış yapılmasını destekler nitelikte olan bir diğer görüş ise; arazi sahipleri ve tarım üreticilerinin kiralamış oldukları devlet arazilerinde tarımsal üretimi etkileyebilecek herhangi bir durumda (inşaat yapılması gibi) resmi makamlardan izin alması gerekmektedir. Ancak mevcut kiracılar arsaları satın alması durumunda, özel mülkiyet hakkına tabi olarak izin ve onay gereksizdir arsaları kullanabilecektir.⁷⁵

Eski Bakan Dosayev'e göre önerilen yeni düzenleme arazi sahiplerinin teminat ile kiralamaya ilişkin banka işlemlerinin yapılması ve kiralama süresince temlik ve transfer işlemlerinin gerçekleştirilmesi gibi konularda bankacılık işlemlerinin kolaylaştırılmasına da olanak sağlamaktadır. Bu durumun arazi kullanım haklarının değerini ve teminat işlemlerini arttırması beklenmekte, genel itibariyle devletin tarım üreticilerine verdiği desteğin etkin bir ölçütü olarak hizmet etmesi öngörülmektedir.⁷⁶ Ayrıca tarıma dayalı inşaa gereksinimi durumunda arazilerin kullanım amaçlarının değiştirilmesine yönelik prosedürlerde de gerekli değişiklikler yapılmıştır.⁷⁷

⁷⁴ Zakon.kz Haber Portalı (a), 2015.

⁷⁵ Nur.kz Haber Portalı, 1 Temmuzdan İtibaren Arazi Satışı Başlayacak: Bilinmesi Gerekenler, 2016, Erişim Adresi: <https://www.nur.kz/1104517-kazakhstan-prodaet-zemlyu.html> (Erişim Tarihi 14.09.2018).

⁷⁶ Zakon.kz Haber Portalı (a), 2015.

⁷⁷ Ibid.

3.3. Toprak Reformuna Verilen Tepkiler

Toprak reformunun temel çıkış noktası mevcutta atıl durumda bulunan arazilerin özel mülkiyete kiralama veya satış yoluyla aktif hale getirilmesi ve ekonomik olarak katkı sağlaması olarak belirtilmiştir. Ancak yapılan düzenlemelerin ön çalışma veya ön bilgilendirme yapılmaksızın aniden hayata geçirileceğinin duyurulması, Kazakistan vatandaşı olmayan gerçek ve tüzel kişilere 10 yıl olan kiralama süresinin 25 yıla çıkartılması ve Kazakistan vatandaşları için satışın teşvik edilmesi toplum nezdinde beklenmedik bir tepki yaratmıştır. Bu tepkinin esas kaynağı hâlihazırda zaten çok uluslu bir yapıya sahip olan Kazak toplumunda başta artan Çin nüfusu olmak üzere yabancıların ülkeye önce kiralama yoluyla daha sonra da temelli olarak toprak sahibi olacaklarına dair endişe olduğu söylenebilir. Her ne kadar arazilerin satışının da sadece Kazakistan vatandaşlarına yapılacağı yetkililerce dile getirilse de bu reformun öncesinde hazırlık ve bilgilendirmenin yeteri kadar yapılmaması, toplumun karar alıcıların söylemlerine güvenmemesine sebep olmuş, bu da zaman içerisinde satışların yabancılar için de geçerli olacağı kanısına yol açmıştır. Ayrıca Kazakistan vatandaşlarına toprak satışının yapılacak olması, bazı kesimlerde geniş topraklara sahip az sayıdaki grubun oluşacağına, bunun da sosyal dengeyi bozacağına dair endişeler yaratmıştır. Tüm bu dinamiklerin dışında mevcutta var olan ve dile getirilmeyen başka sorunlar da toplumsal bir harekete dönüşen tepkilerin diğer başlıklarını oluşturmuştur.

3.3.1. Tepkilerin Sosyo-Ekonomik Boyutu

Devletin tarım arazilerinin statüsünü değiştirmeye yönelik hamleleri, kiralama ve satın alma olanaklarını kolaylaştırması, bununla ilgili gerekli yasal ve banka düzenlemelerini yapmış olması ve konuyu kitle iletişim araçları ile vatandaşlara ulaştırması toprak reformunu ülke gündeminin en üst noktalarına taşımıştır. Özel mülkiyete devredilebilir durumda bulunan arazilerin etkin kullanımını arttırmayı amaçlayan bu reform kararının tartışmaları tetikleyeceğini öncesinden kestirmek zor

olmuştur. Dahası sıradan bir reform yasası gibi görünen konunun sosyo-ekonomik sonuçlar doğurabileceğine yönelik eleştirileri de beraberinde getireceği öngörülememiştir. Kazakistan topraklarının etkin kullanımı için yapıldığı savunulan reform hareketi, sosyal tansiyonu yükseltebilecek, sektör içi ve sektör dışı birçok tartışmaya sebep olabilecek ve ekonomik anlamda faydasının sorgulanmasına yol açabilecek bir konu olmuştur. Devletin bu politikasını savunan kesimler olduğu gibi, reformun hayata geçirilmesine karşı çıkan gruplar da bulunmaktadır. Konuya ilişkin özellikle uzmanlar tarafından yapılan değerlendirmeler birbirinden çok farklıdır. Uzmanların bir kısmı toprak yasası değişikliklerinin Kazakistan ekonomisini olumlu etkileyeceğini savunurken, diğer kısım hiç bir olumlu yan görmemekte, tam tersi büyük arazilerin özel mülkiyete devrinin verimsiz olduğunu dünyadan örnekler vererek savunmaktadır.

Ekonomi uzmanı ve «OilGasProject» şirketinin Müdürü Zharas Akhmetov toprak satış mekanizmasının etkinliği konusundaki şüphelerini dile getirirken; “Arazi, sermayeleştirilmesi gereken bir varlıktır. Arazi piyasası kapitalizasyon için bir mekanizmadır. Önemli olan soru; nasıl satılacağıdır, yani mekanizmanın kendisidir. Bir başka önemli husus da, sınırlı sayıda arazi sahipleri arasında bir alım yoğunluğunun olup olmayacağıdır. Dünya tarihi ve kendi topraklarımız, büyük arazi kullanımının verimsiz olduğunu gösteriyor”⁷⁸ demektedir. Komünist Halk Partisi üyesi Aikyn Konurov'a göre, tarım arazilerinin özel mülkiyete devredilmesi çok büyük bir risktir. Arazi üzerindeki yasa değişikliklerinin yapılarak, devletin daha rasyonel bir arazi kullanımını teşvik edeceğini umduğunu, aslında Kazakistan'ın toprak fonunun kaybetme riskinin çok daha büyük olduğunu düşünmektedir. Aikyn Konurov ayrıca, arazinin özel mülkiyete devredilmesinin, bölgesel ve ulusal seviyelerde büyük toprak sahibi grupların oluşma riskini dile getirmektedir. Milletvekiline göre bu durum büyük sosyal gerilime

⁷⁸ Nur.kz Haber Portalı, 2016.

neden olabilecektir. Konurov'a göre, arazi sahipleri ve kiracılar ülke ekonomisine olumlu bir etkisi olmayan geniş kapsamlı bir çalışmaya dâhil edilmektedir.⁷⁹

Tarım arazilerinde çalışan kişilerin arazi reformu ile ilgili başka da şüpheleri söz konusudur. Kazakistan Cumhuriyeti'nin rezerv arazilerinin açık arttırma ile satışa sunulacak olması özellikle yabancı ortaklı sermayesi olan Kazak tüzel kişilerin büyük miktarda topraklara sahip olmasına imkân tanıyacaktır. Kazakistan Çiftçi Birliği Genel Başkanı Auezkhan Darinov Ulusal Ekonomi Bakanlığı'nda arazi satışı kararının tartışmasına katılmıştır ve tarım arazilerinin satışa sunulmasına karşı değildir. Fakat Darinov büyük arazilerin sayılı sahipler arasında paylaşılacağından korktuğunu dile getirmektedir. Çiftçi Birliği Başkanının endişelendiği bir diğer konu da şu anda kiralanan arazilerin de satışa sunulabilmesidir. Auezkhan Darinov'a göre çiftçiler ve toprak reformu ile ilgilenen yetkililerin arasında bir anlaşmazlık söz konusudur ve yetkililer tarım sektörünün işleyişine yönelik bazı süreçleri bilmemektedir. Ayrıca Çiftçi Birliği üyelerinin yetkililerle ortak noktaya varmak için çok çaba sarf ettiklerini dile getiren Darinov, yeni koşulların çiftçileri ve tarım işçilerini zorlayacağını iddia etmektedir (Mamaşuly, 2016).

Konuya ilişkin olumsuz görüşlerin yanı sıra, arazi reformunu yararlı bulan kesimler de bulunmaktadır. Zamanın Kazakistan Cumhuriyeti Parlamento milletvekili Senatör Kuanysh Aytakhanov, yasadaki değişikliklerin toprağın etkin kullanımını sağlayacağından emin olduğunu belirtmektedir. Kazakistan'ın hiç kullanılmayan ve geri dönüşümü yapılmayan birçok toprağa sahip olduğunu iddia eden vekil, toprağın boşa kalmamasını ve devlete fayda sağlaması gerektiğine inanmaktadır. Ayrıca milletvekiline göre tarım arazilerini yabancılara kiralamak devlet bütçe gelirlerinde bir artış anlamına gelmektedir. Bununla birlikte Kuanysh Aytakhanov, herkesin tek bir amacı olması

⁷⁹ Ibid.

gerektiğini, yani Kazakistan'ın tarımsal alanlarının rasyonel kullanılmasına destek verilmesi gerektiğini dile getirmektedir.⁸⁰

Arazilerin özel mülkiyetin alımına açılması çiftçi ve tarım işçileri tarafından da farklı tepkilerle karşılanmıştır. Bazıları bu haberi çok iyi karşılarken, kimi kesimler ise bu konuya şüpheyle yaklaşmıştır. Gündeme çok hızlı girmiş olan bu konu çiftçi ve tarım işçilerini hazırlıksız yakalamıştır. Diğer yandan bazı çiftçilerin anayasadaki toprak kanununda yapılan değişiklikleri tam olarak anlamadıkları ortaya çıkmıştır. Uzmanlara göre toprağın satışa sunulmasını destekleyenler de, karşı olanlar da tarım arazilerin nasıl bir şekilde satışa sunulacağı hakkında tam bilgiye sahip değildir ve bu yüzden de farklı tepkilerle karşılaştığı belirtilmektedir. Örneğin, Kyzylorda bölgesinin Zhanakorgan ilçesinde çiftçi olarak çalışan ve yirmi hektarlık alanda pirinç yetiştiren Makhambet Baybosynov 49 yıllığına kiraladığı ve çalıştığı arazinin satışa çıkarılabileceğinden korkmaktadır. Bu durum çiftçinin kiralama ve satış için belirlenen arazilerin farklı olduğunu ve arazi satış prosedürlerini tam olarak bilmediğini göstermektedir. Bunun gibi süreci ve prosedürleri bilmeyen birçok tarım işçisi bulunmaktadır (Mamaşuly, 2016). Konuyla ilgili Almatı bölgesindeki Kyzylagash köyündeki büyük bir çiftliğin başkanlığını yapan Almasbek Sadyrbaev ise düşüncelerini şöyle dile getirmektedir: “İlk olarak, bankalar teminat olarak araziyi kabul etmiyordu. Çünkü bu toprak, 49 yıllık bir süre için kiralanmış olmasına rağmen yine de devlete ait olarak kabul edilmekteydi. Şimdi bu tutum değişecek. Bu arazi topraklarında ürün yetiştirilirse, topluma fayda sağlanırsa, vatandaşlara iş yeri sağlanırsa toprakların satılmasından yanayım.” Sadyrbaev’e göre hiç kimse sırf toprağa sahip olmak için büyük arazileri satın almaz, mutlaka tarım arazilerinde ürünlerin yetiştirilmesini sağlayacaktır. Bu reformun, yerel girişimcilerin kullanılmayan arazileri edinmelerine ve bunları geliştirmelerine yol

⁸⁰ Khabar 24 Haber Portalı, Toprak Meselesi: Uzmanların Görüşü, 2016, Erişim Adresi: <https://24.kz/ru/news/social/item/119883-zemelnyj-vopros-mneniya-ekspertov> (Erişim Tarihi 29.11.2018).

açacağını düşünmektedir. Kazakistan Çiftçi Birliği'nin Kuzey Kazakistan Bölge Şubesinin Başkanı Niyaz İbraev da aynı şekilde düşünmektedir. Hükümetin kararında çiftçiler ve tarım işçileri için de olumlu ve faydalı yanlar olduğunu iddia eden Niyaz İbraev araziler satılırken önceliğin çiftçilere ve tarım işçilerine verileceğini belirtmektedir. Ayrıca Kazakistan Cumhuriyeti'nin topraklarının yabancılara satılma iddialarını yanlış bilgi olduğunu ifade etmektedir. Toprakların satışa sunulma konusunda yatırımcıların önemine dikkat çeken İbrayev bölgeler arasında da anlayış farkı olabileceğini şöyle örnekle açıklamaktadır: “Kuzey bölgelerinde bu konu güneydeki anlayıştan biraz daha farklıdır. Örneğin, beş bin hektar toprağa sahip olan çiftçiler, toprağın ekimi ile baş edemeyebilirler. Bu durumda, çiftlik üyeleriyle mutabakat halinde, 500 hektar satabilirler. Ancak, herkes böyle alanları elde edemez. Bu topraklar yatırımcılar tarafından yetiştirilirse yerel nüfus için faydalı olacaktır” (Mamaşuly, 2016).

3.3.2. Tepkilerin Siyasi Boyutu

Tarımsal arazilerin kullanımına yönelik öne sürülen reform hareketlerinin sadece sektörel veya sosyo-ekonomik anlamda değil, siyasi anlamda da dinamikler etkilemeye müsait olduğu söylenebilir. Bu savın dayanağı ise iktidar tarafından hayata geçirilen arazi reformunun beklenmeyecek şekilde toplumun farklı kesimlerden protesto ile karşılanması, neticesinde bu sorunla beraber halkın rahatsızlık duyduğu başka meselelerin de gün yüzüne çıkmış olmasıdır. Elbette bu sıkıntıların birdenbire ortaya çıktığını söylemek mümkün değildir. Özellikle konu “toprak” olduğu için, bu sorunun altında siyasi ve etnik kimlik unsurlarını görmek mümkündür.

Halk protestolarının ortaya çıkmasındaki temel siyasi nedenler; Kazakların millet olarak sahip olduğu zihniyet, tarihinde yaşanan zor dönemler ve ülkenin jeopolitik konumudur. Sovyetler Birliği'nin Kazakistan politikasına müdahalesinden sonra, Kazak halkı kendi topraklarında etnik çoğunluk olma gücünü yitirmeye

başlamıştır. Günümüzde Kazak milleti Kazakistan'ın etnik çoğunluğunu tekrar oluşturmuşlarsa da, 1930'ların ortalarından 1980'lerin sonlarına kadar, Kazaklar “kendi” cumhuriyetlerinde etnik azınlıktır. Bu durum çok sayıda yabancı milletlerin Kazakistan topraklarına gönderilmesinden kaynaklanmaktadır. 1930'ların başında Sovyetler Birliği toplu kolektifleşme hareketi adı altında farklı milletlerden çok fazla kişiyi Kazakistan topraklarına yollamış ve bu kolektifleşme politikası o dönem yaşanmakta olan açlık sorununu iyice tetiklemiştir. Bu durum çok fazla Kazak nüfusun göç etmesine sebep olmuştur. Üstelik bunlara ek olarak Rusların sömürgeci ve kolonileştirmeye yönelik politikaları, çeşitli kitle imha silahlarının denemeleri için Kazak topraklarını kullanması insanların tarihsel hafızasında acı dolu, silinmez birer iz bırakmıştır. Sonuç olarak, ulusal egemenliğinin önemli parçası olan toprak sahipliği Kazaklar tarafından kutsal bir değer olarak algılanmaktadır. Ayrıca ulusal zihniyet, 1.3 milyar nüfusu olan Çin ile 17 milyonluk Kazakistan nüfusunun sınır komşuluğu yapması sebebiyle olası Çin tehdidini ve Çin şirketlerinin son bir buçuk yılda aktif ekonomik genişlemesini görerek etkilenmektedir. Bütün bu koşulların bir araya gelmesi ile birlikte, liberal ve milliyetçi muhalefet tarafından arazi reformunun Çin'e toprak satışına yol açacağı anlamına gelen bir algı oluşturulmasına yol açmıştır. Her ne kadar Toprak Kanunundaki değişikliklere göre yabancıların toprakları 25 yıllığına kiralayabileceği ve onlara kesinlikle toprak satılmayacağı, Kazakistan arazilerine Kazak vatandaşları dışında kimsenin sahip olamayacağı dile getirilse de, bu ifadeler toplum tarafından yeterli şekilde kabul görmemiştir. Toprak Kanununda yapılan değişikliklerin yürürlüğe girmesinden sonra konu, yabancıların kiralayacağı Kazakistan topraklarında çalışma fırsatı, oturma imkânı ve daha sonra herhangi bir yasa ile durdurulamayan Çinlilerin toplu göçleri için bir sebep ve fırsat olarak algılanmıştır (Sokov, 2016).Eduard Poletayev, devlet yetkililerinin ulusal çıkarlara sıkı bir şekilde uyma konusunda halka güvenceler vermesine rağmen, abartılı olsa da bu tür endişelerin ortaya çıkmasında bazı nedenlerin

olduğunu savunmaktadır. Poletayev'e göre, her ne kadar toplumsal gerilimin bir sebebi de, önceki meclis tarafından kabul edilen çeşitli yasalar olsa da (2015'te-80'den fazla), hükümet bu olayların olacağını önceden hesaplayamamıştır. Bazı yasalarda yapılması gereken reformların olması ve ulusal para biriminin ekonomik kriz sonucu değer kaybetmesi gibi koşullar altında seçimleri kazananlar, toprakla ilgili vatandaşların sorunlarını, taleplerini ve endişelerini düzgün bir şekilde ortaya koyamamıştır (Poletayev, 2016).

3.4. Protesto ve Mitingler - Sosyal Medya'nın Rolü ve Etkisi

Toprak reformuna ilişkin değişiklikler hükümet kanadı, konunun uzmanları ve tarım alanında faaliyet gösteren kurum ve kişilerce tartışılırken, konunun sosyal tarafı bireylerin verdiği tepkilere göre daha da derinleşmektedir. İnsanlar konuyu televizyon, gazete ve internet sitelerden takip edebilmiştir ancak kısıtlı bilgi verilmesi ve arazilerin satışa sunulma şartlarının net açıklanmamasından dolayı yanlış veya manipüle edilmiş bilgiler bulunmakta, bu da halk arasında bir gerilimin başlangıcını oluşturmaktadır.⁸¹ Önceleri küçük gruplar halinde ortaya konan bu tavır, ilerleyen süreçte daha geniş kitlelere ulaşarak büyümüş, hükümet kanadını zor duruma düşürebilecek hal almaya başlamıştır. Toprak reformunun ülke genelinde yankı bulmasında ve insanların ortak bir platformda buluşarak tavır takınmasında sosyal medyanın etkisi son derece önemlidir.

Sesini en iyi bir şekilde sosyal medya üzerinden duyurabileceğini düşünen bireyler sosyal medyayı bir araç olarak kullanarak görüşlerini paylaşmaya çalışmıştır. Özellikle arka arkaya çıkan toprak satışı ile ilgili yeni haberler sosyal medyanın halk tarafından daha sık ve daha dikkatle kullanılmasını sağlamıştır. Örneğin 19 Nisan 2016 tarihli haberde, mevcut durumda Akmola bölgesinde, 10 milyon hektar arazinin kiralandığı, 1 Temmuz 2016'dan itibaren Akmola Bölgesinde (Kuzey Kazakistan

⁸¹ KazTAG Haber Ajansı, Akmola Bölgesinde 43 Bin Hektar Arazi Satışa Sunulacak, 2016a, Erişim Adresi: https://kaztag.kz/ru/news/43-tys-ga-zemel-selkhoznaznacheniya-vystavyat-na-prodazhu-v-akmolinskoy-oblasti-s-1-iyulya?sphrase_id=4518085 (Erişim Tarihi 11.09.2018).

Eyaleti) toplam 43 bin hektar alana sahip 117 adet tarım arazisinin satışa sunulacağı açıklanmıştır. Akmola Valisi Sergey Kulagin basın toplantısında hâlihazırda 42 kiracının yaklaşık 90 bin hektar araziye satın almayı beklediğini belirtmiştir. Vali ilgili satış sözleşmelerini sonuçlandırmak için çalışmalara başladığını da dile getirmiştir.⁸² Bunun gibi gündeme gelen haberler zaten gergin ortamı daha da çok germiştir.30 Mart 2016'da zamanın Ulusal Ekonomi Bakanı Yerbolat Dosayev arazilerin satışını kolaylaştırıcı özel şartları, satış şeklini ve yapılan düzenlemeleri, 645,400 hektar arazinin özel mülkiyete gerçekleşecek olan satışla devredilmesi için hazırlandığını açıklamıştır. Fakat insanlar bu haberlere karşı hazırlıksız yakalanmıştır. Haliyle hükümet tarafından daha doyurucu bir açıklama bekliyordur çünkü bu konu ile ilgili yeterli bilgiye sahip değillerdir. Güney Kazakistan bölgesinin Kazygurt ilçesinin Altyntobe köyü sakinleri gibi (Mamaşuly, 2016) diğer bölgelerde de vatandaşlar kendi yaşadığı yerin belediye binaların önünde toplanarak bu konuda bir açıklama talep etmiştir. Buna benzer etkinlikler başka bölgelerde de gözlemlenmekte, konu ülke çapında giderek derinleşmektedir.

Ayrıca iktidarda olanların kararları halka sunma ve aktarma şekli ile ses tonunun ilk baştan beri yanlış olduğunu savunan kişiler de vardır. Ulusal Ekonomi Eski Bakanı Yerbolat Dossayev 1.7 milyon hektarlık tarım arazisinin açık arttırma ile satılacağını açıkladıktan sonra halkın bilincinde bu haber yabancılara "vatanı satmak" gibi bir tehdit olarak algılanmaya başlanmıştır. Sonuç olarak Kazak milleti için son derece hassas olan siyasi ve ekonomik sorunları etkileyen konu, iktidarda olanlar için beklenmedik bir şekilde kitlesel protestolara ve mitinglere sebep olmuştur (Sokov, 2016). Bu protesto ve mitinglerin organize edilmesinde, halkın bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesinde ise sosyal medya en önemli platform olarak kullanılmıştır.

⁸² Ibid.

3.4.1. Sosyal Medyanın Harekete Geçirme/Yönlendirme Rolü

Toprakların açık arttırma usulüyle 1 Temmuz 2016 tarihinde satışı çıkarılacağı ile ilgili çıkan haberlerin ardından birçok sosyal medya alanlarında farklı tepkiler gösterilmiştir. Facebook, Instagram gibi sosyal medya ağlarında #жерсатылмасын (#topraksatılmasın) diye etiketler (hashtag) oluşturulmuş ve hızla yayılmaya başlamıştır. Kazakistan'daki internet kullanıcıları bu ve bunun gibietiketler ile video ve fotoğraf paylaşmaya başlamışlardır. Kısa sürede yapılan birçok paylaşım sosyal medyada çok büyük bir hareketliliğe sebep olmuştur. Bunun sonucunda, haber özelliği taşıyan konu, toplumsal bir duyarlılığa dönüşmüştür. Facebook ve Instagram gibi platformlarda kullanıcılar çeşitli çağrılar yaparak kişileri ilgili toprak reformunu protesto etmeye davet etmişlerdir. Bu tür çağrılar ile birlikte, önceleri sadece sosyal medyada insanların sakince verdiği tepkiler eyleme dönüşerek giderek büyümüş ve dışarı çıkıp protesto yapılması fikri güçlenerek toplumsal bir harekete dönüşmüştür. Sosyal medyada toprak meselesi ile ilgili paylaşımlarda en çok kullanılan etiketler şunlar olmuştur:

#жерсатылмасын (#topraksatılmasın)

#жерсатпа (topraksatma)

#жерсатылмайды (#topraksatılmaz)

#жержалғаберілмесін (#düşmanlartoprakverilmesin)

#меннамысшылқазақпын (#benonurlukazağım)

Aşağıda kişilerin bu etiketleri kullanarak sosyal medyada yaptıkları gönderilerin sayısı verilmektedir. Gönderi sayıları gösterilirken, Kazakistan'da en çok kullanılan sosyal mecralar esas alınmıştır. Bunlar; Instagram, Facebook, Twitter, V Kontakte ("İletişimde" – Rus sosyal medya sitesi), OK - Odnoklassniki ("Sınıf arkadaşlar" – Rus sosyal medya sitesi) olarak sıralanmaktadır. Tezin ikinci bölümünde belirtildiği gibi

Kazakistan'da bu sosyal medya mecralarının arasında en çok tercih edilenler Instagram, Vkontakte ve Twitter olduğu için bu sosyal ağlarda paylaşılan en çok gönderi sayısı etiketlerine göre tespit edilmiştir:

Etiket	Instagram	Facebook	Twitter	Vkontakte	OK
#жерсатылмасын (#topraksatılmasın)	1.326 ⁸³	223 ⁸⁴	108 ⁸⁵	604 ⁸⁶	237 ⁸⁷
#жерсатпа (topraksatma)	418 ⁸⁸	45 ⁸⁹	92 ⁹⁰	283 ⁹¹	92 ⁹²

⁸³Instagram İnternet Sosyal Ağı, Erişim

Adresi:<https://www.instagram.com/explore/tags/%D0%B6%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B0%D1%82%D1%8B%D0%BB%D0%BC%D0%B0%D1%81%D1%8B%D0%BD/> (Erişim Tarihi 19.12.2018).

⁸⁴ Facebook İnternet Sosyal Ağı, Erişim

Adresi:https://www.facebook.com/search/top/?q=%23%D0%B6%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B0%D1%82%D1%8B%D0%BB%D0%BC%D0%B0%D1%81%D1%8B%D0%BD&epa=SERP_TAB (Erişim Tarihi 13.01.2019).

⁸⁵ Twitter İnternet Sosyal Ağı, Erişim Adresi:

<https://twitter.com/search?f=tweets&vertical=default&q=%23%D0%B6%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B0%D1%82%D1%8B%D0%BB%D0%BC%D0%B0%D1%81%D1%8B%D0%BD%20&src=typd> (Erişim Tarihi:13.01.2019).

⁸⁶ Vkontakte İnternet Sosyal Ağı, Erişim Adresi:

<https://vk.com/search?c%5Bq%5D=%23%D0%B6%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B0%D1%82%D1%8B%D0%BB%D0%BC%D0%B0%D1%81%D1%8B%D0%BD&c%5Bsection%5D=statuses>. (Erişim Tarihi: 29.01.2019).

⁸⁷ Odnoklassniki İnternet Sosyal Ağı, Erişim Adresi:

<https://m.ok.ru/dk?st.cmd=userAllSearch&st.search=%23%D0%B6%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B0%D1%82%D1%8B%D0%BB%D0%BC%D0%B0%D1%81%D1%8B%D0%BD&prevCmd=videoSearch&tkn=2322&searchFieldId=ToolbarSearchFormField> (Erişim Tarihi: 29.01.2019).

⁸⁸Instagram İnternet Sosyal Ağı, Erişim

Adresi:<https://www.instagram.com/explore/tags/%d0%b6%d0%b5%d1%80%d1%81%d0%b0%d1%82%d0%bf%d0%b0/> (Erişim Tarihi 19.12.2018).

⁸⁹ Facebook İnternet Sosyal Ağı, Erişim

Adresi:https://www.facebook.com/search/str/%23%d0%b6%d0%b5%d1%80%d1%81%d0%b0%d1%82%d0%bf%d0%b0/keywords_search?epa=search_box (Erişim Tarihi 13.01.2019).

⁹⁰ Twitter İnternet Sosyal Ağı, Erişim Adresi:

<https://twitter.com/search?f=tweets&q=%23%d0%b6%d0%b5%d1%80%d1%81%d0%b0%d1%82%d0%bf%d0%b0%20&src=typd> (Erişim Tarihi: 13.01.2019).

⁹¹ Vkontakte İnternet Sosyal Ağı, Erişim Adresi:

https://vk.com/search?c%5Bper_page%5D=40&c%5Bq%5D=%23%d0%b6%d0%b5%d1%80%d1%81%d0%b0%d1%82%d0%bf%d0%b0&c%5Bsection%5D=statuses (Erişim Tarihi:29.01.2019).

⁹² Odnoklassniki İnternet Sosyal Ağı, Erişim Adresi:

<https://m.ok.ru/dk?st.cmd=userallsearch&st.search=%23%D0%B6%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B0%D1%82%D0%BF%D0%B0&prevcmd=globalcontentsearch&tkn=7309&searchfieldid=toolbarsearchformfield> (Erişim Tarihi:29.01.2019).

#жержалғаберілмесін (#düşmanlaratoprakverilmessin)	305 ⁹³	23 ⁹⁴	2 ⁹⁵	28 ⁹⁶	0
#меннамысшылқазақпын (#benonurlukazağım)	140 gönderi ⁹⁷	0	0	0	0
#менспекулянтөмеспін (#benspekülatördeğilim)	140 gönderi ⁹⁸	0	0	0	0
#жалғаберме (#düşmanayerverme)	127 gönderi ⁹⁹	3 ¹⁰⁰	0	0	0

⁹³ Instagram İnternet Sosyal Ağı, Erişim Adresi:

<https://www.instagram.com/explore/tags/%d0%b6%d0%b5%d1%80%d0%b6%d0%b0%d0%bb%d2%93%d0%b0%d0%b1%d0%b5%d1%80%d1%96%d0%bb%d0%bc%d0%b5%d1%81%d1%96%d0%bd/>
(Erişim Tarihi 19.12.2018).

⁹⁴ Facebook İnternet Sosyal Ağı, Erişim

Adresi: <https://www.facebook.com/search/str/%23%d0%b6%d0%b5%d1%80%d0%b6%d0%b0%d0%bb%d2%93%d0%b0%d0%b1%d0%b5%d1%80%d1%96%d0%bb%d0%bc%d0%b5%d1%81%d1%96%d0%bd/keywords%20%20&src=typed> (Erişim Tarihi 13.01.2019).

⁹⁵ Twitter İnternet Sosyal Ağı, Erişim Adresi:

<https://twitter.com/search?vertical=default&q=%23%d0%b6%d0%b5%d1%80%d0%b6%d0%b0%d0%bb%d2%93%d0%b0%d0%b1%d0%b5%d1%80%d1%96%d0%bb%d0%bc%d0%b5%d1%81%d1%96%d0%bd%20&src=typed> (Erişim Tarihi:13.01.2019).

⁹⁶ Vkontakte İnternet Sosyal Ağı, Erişim Adresi:

https://vk.com/search?c%5bper_page%5d=40&c%5bq%5d=%23%d0%b6%d0%b5%d1%80%d0%b6%d0%b0%d0%bb%d2%93%d0%b0%d0%b1%d0%b5%d1%80%d1%96%d0%bb%d0%bc%d0%b5%d1%81%d1%96%d0%bd&c%5bsection%5d=statuses (Erişim Tarihi:29.01.2019).

⁹⁷ Instagram İnternet Sosyal Ağı, Erişim Adresi:

<https://www.instagram.com/explore/tags/%d0%bc%d0%b5%d0%bd%d0%bd%d0%b0%d0%bc%d1%8b%d1%81%d1%88%d1%8b%d0%bb%d2%9b%d0%b0%d0%b7%d0%b0%d2%9b%d0%bf%d1%8b%d0%bd/> (Erişim Tarihi 20.12.2018).

⁹⁸ Instagram İnternet Sosyal Ağı, Erişim

Adresi: <https://www.instagram.com/explore/tags/%d0%bc%d0%b5%d0%bd%d1%81%d0%bf%d0%b5%d0%ba%d1%83%d0%bb%d1%8f%d0%bd%d1%82%d0%b5%d0%bc%d0%b5%d1%81%d0%bf%d1%96%d0%bd/> (Erişim Tarihi 20.12.2018).

⁹⁹ Instagram İnternet Sosyal Ağı, Erişim

Adresi: <https://www.instagram.com/explore/tags/%D0%B6%D0%B0%D0%BB%D2%93%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%B5/> (Erişim Tarihi 20.12.2018).

¹⁰⁰ Facebook İnternet Sosyal Ağı, Erişim

Adresi: <https://www.facebook.com/search/str/%23%d0%b6%d0%b0%d0%bb%d2%93%d0%b0%b1>

Tablo 4: Farklı sosyal medya ağlarında konuyla ilgili popüler olan etiketler

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere toprak reformunun protesto edildiği dönemde en etkin olarak kullanılan sosyal medya Instagram olmuştur. Özellikle etiket üzerinden ilgili içeriğe kolayca erişebilen kullanıcılar, fotoğraf ve video gibi gönderileri paylaşarak, yorum ve içeriklerle konuyu gündemde tutmuşlar, bu sayede diğer kullanıcıları bilgilendirme ve yönlendirme imkânına sahip olmuşlardır. Instagram dışında Facebook ve Vkontakte sitelerinin de etkin kullanıldığı görülmektedir. Bu etiketler içerisinde dikkate değer olanlardan birisi de #менспекулянтеспін (#benspekülatördeğilim) olandır. Çünkü bu paylaşım göstermektedir ki toprak reformuna karşı protesto adı altında spekülâtif paylaşımlar da bulunmakta, sosyal medya kullanıcıları bu konuda da birbirlerini uyarmaktadır.

Bahse konu tüm paylaşımlar konunun önemini ortaya koysa da zaman içerisinde her üç platformda da içeriklerin silinmiş olabileceği, erişimlerin kısıtlanmış olabileceği veya kullanıcıların artık aktif olmadıkları ihtimal dâhilinde değerlendirilmektedir. Nitekim protestoların üzerinden üç yıl gibi bir süre geçtiği ve zaman içerisinde o günkü hassasiyetini yitirmiş olduğu düşünüldüğünde, yukarıda bahsedilen ihtimallerin olması olağan bir süreç olarak kabul edilmektedir.

Çalışmada yer verilen etiketler o dönem en etkin olan ve sıklıkla kullanıcıların başvurduğu etiketler olarak göze çarpmaktadır. Burada altı çizilmesi gereken konu ise etiketlerin Kazak, Latin ve Rus alfabesinde yer aldığı halleriyle kullanılması ve bundan dolayı aynı etiketlerin farklı yazılımlarla ifade edilmesidir. Kullanıcılar konunun hassasiyeti gereği Kazakça özel karakterlerin olduğu Kazak alfabesini sıklıkla tercih etmişken, Kazakça karakterleri Rus alfabesindeki harflerle ifade eden paylaşımların da

[%d0%b5%d1%80%d0%bc%d0%b5+/keywords blended videos?epa=search_box](#) (Erişim Tarihi 13.01.2019).

olduğu görülmektedir. Bu çeşitlilik Kazakistan'da anadil olan Kazakçanın yanı sıra, Rus dilinin de sıklıkla kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Gerek Kazakça, gerek Rusça olsun kullanıcıların birleştiği nokta reforma karşı ortak tepki oluşturmaktır. Bunun yanı sıra, Latin alfabesi kullanarak da konuyu gündemde tutan paylaşımlar bulunmaktadır. Kısacası sosyal medya dilinde kullanılan bu çeşitlilik farklı etiketler altında ancak aynı amaç uğruna birçok paylaşım oluşturmuş, kullanıcıları ortak bir amaç çevresinde toplamıştır.

Bu etiketlerin sadece toprak reformuna karşı çıkanlar tarafından kullanılmadığının belirtmesi gerekmektedir. Yani toprak reformunu savunan kesim de bu etiketleri kullanarak sosyal medyada toprak satışına karşı çıkanlara bir mesaj vermek istemiştir. Örneğin toprak satışına karşı çıkanların aslında bu konuda detaylı bilgiye sahip olmadıklarını veya reform karşıtı propaganda yaptıklarını gösteren karikatür ve fotoğraf paylaşılmaktadır.¹⁰¹

Fotoğraf 2: Twitter üzerinden protesto yapanları eleştiren bir karikatür.¹⁰²

¹⁰¹ Twitter Paylaşımı, 2016, Erişim Adresi:

<https://twitter.com/search?f=images&vertical=default&q=%23%D0%B6%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B0%D1%82%D1%8B%D0%BB%D0%BC%D0%B0%D1%81%D1%8B%D0%BD%20&src=savs>
(Erişim Tarihi: 7.06.2019).

¹⁰² Ibid.

Toprak meselesinde halkın en çok tercih ettiği sosyal araçlarından olan Instagram’da toprak meselesi ile ilgili paylaşımları içeren bir sayfa açılmıştır. ZHER_SATYLMASYN (Toprak_satılmasın) adlı hesap 2016 yılı boyunca oldukça sık paylaşım yapmaktadır. En son paylaşımı 18 Mayıs 2018 olan bu hesap toplamda 368 gönderi yapmıştır ve 985 takipçiye sahiptir.¹⁰³ Hesap tarafından protestoların ve mitinglerin planlanması için yapılan paylaşımlara örnek vermek gerekirse; 27 Nisan 2016 yapılan gönderi yukarıda bahsedilmiş olan etiketleri içeren ve protesto içinaçık bir çağrıdır. Kazakistan’ın Aktobe şehrinde planlanan toprak reformuna karşı barışçıl mitinge ilişkin bilgileri içeren bu çağrı çok fazla beğeni almasa da etkili olmuştur.¹⁰⁴ Çağrılar neticesinde yüzlerce insanın katılımıyla bir miting düzenlenmiştir. Vatandaşlar öğleden sonra “İlk Cumhurbaşkanı” adını taşıyan parkta toplanmaya başlamıştır. Protestocular tarım arazilerinin satışına karşı çıkmışlardır. İnsan hakları savunucusu Olga Klimonova barışçıl miting katılımın gün içerisinde artarak devam ettiğini, ayrıca miting hakkındaki bilgilerin sosyal iletişim araçları üzerinden dağıtıldığını belirtmektedir. Daha sonra Bölgesel İç Politika Bölümünün Başkanı protesto alanına gelerek protestocularla görüşmüş, Belediye temsilcisi de görüşmelere Belediye binasında devam etmek için protestoculara seçenek sunsa da bu teklif reddedilmiştir. Mitingde konuşma yapmak isteyen pek çok insan olmuş, Aktobe şehrinin uzak yerleşimlerinden de yüzlerce vatandaşlar protestoya katılmıştır (Mukankyzy, 2016). Böylesine kalabalık kitlenin protestoya katılması sosyal iletişim araçları üzerinden gerçekleşmiştir. Aynı gün, yani 27 Nisan 2016 tarihinde de Kazakistan’ın doğusunda bulunan ve Sovyetler zamanında birçok nükleer silahların denendiği Semei şehrinde de bir miting eylemi gerçekleşmiştir. Diğer miting gibi öğleden sonra başlayan bu protesto Zafer Parkında düzenlenmiştir. Protesto katılımcılarından biri olan Gülfaira

¹⁰³ Zher_Satylmasyn Instagram Hesabı, Erişim Adresi: <https://www.instagram.com/zher.satylmasyn/> (Erişim Tarihi 20.12.2018).

¹⁰⁴ Instagram Paylaşımı, Erişim Adresi: <https://www.instagram.com/p/BEsNxm9qa7G/> (Erişim Tarihi 20.12.2018).

Zhanibekova protestocuların isteklerini şu şekilde dile getirmiştir: “Toprakların yabancılara satılmaması ve tarım arazilerinin özel mülkiyete satış şeklinde devredilmemesi.” Protestoda yer alan sivil aktivist Mayra Abenova protesto alanına Belediye Başkanı ve Savcılıktan temsilcilerin de geldiğini, protestoculardan isteklerini yazılı halde vermelerini rica ettiklerini, bu yazıları da Astana’ya ileteceklerini aktarmıştır. Vatandaşlar Astana’ya yazılan dilekçeleri imzalayıp Belediye Başkanına teslim ettikten sonra dağılmaya başlamıştır (Mukankyzy, 2016).

Aktobe’de gerçekleşmiş olan protestodan üç gün önce Kazakistan’ın batı bölgesinde yer alan Atyrau şehrinde yaklaşık 1000 kişinin bulunduğu ve çok geniş çevrelerin katıldığı büyük bir protesto yine aynı amaçlar doğrultusunda organize edilmiştir.¹⁰⁵

Fotoğraf 3: Atyrau şehrinde gerçekleştirilen "Arazi Satışına Karşı" mitinginden, 24

*Nisan 2016.*¹⁰⁶

Atyrau’da İsatay-Mahambet adlı meydandaki protesto eyleminin katılımcıları, ülke yasalarında yapılan değişikliklere karşı çıkmış, yabancı iştiraki olan şirketlere, özel

¹⁰⁵ Radyo Azzatyq Multimedya Haber Portalı, Nazarbayev Arazi Kanunu Meselesi İle İlgili Provoke Edenler Hakkında Konuştu, 2016, Erişim Adresi: <https://rus.azattyq.org/a/nazarbaev-zemelniiy-vopros-provokatory/27697501.html> (Erişim Tarihi 19.12.2018).

¹⁰⁶ Ibid.

mülkiyette tarım arazisi satın alma veya 25 yıla kadar kiralama imkânı sunan toprak kanunundaki değişikliklere itiraz etmişlerdir. Vatandaşların taleplerinden biri de toprak reformu ile ilgili araştırma yapan ve konu ile ilgilenen sivil aktivistlerin gözetim altında tutulmaması veya takip edilmemesidir. Kısa bir ara sonra protesto alanına Atyrau şehrinin Belediye Başkanı Nurlan Ozhayev ve Atyrau Eyaleti Vali Yardımcısı (Vekili) Salimzhan Nakpayev gelmiştir. Vatandaşlara toprakların yabancılara satılmayacağını ve toprak kanununda olan değişikliklerden Kazakistan'ın egemenliğine hiçbir zarar gelmeyeceğini anlatmaya çalışan Belediye Başkanı ve Vali Yardımcısı ayrıca miting yapılması için gerekli izinlerin alınmadığını dile getirmiştir. Vatandaşlar bundan on gün öncesinde barışçıl miting yapmak için dilekçe verildiğini, fakat dilekçelerinin Belediye tarafından reddedildiğini aktarmıştır. Oldukça sakin başlayan miting, sadece kentten değil, civar köylerden ve uzaklardan gelenlerin de katılımı ile daha büyük bir hal almıştır. Katılımcılar barışçıl amaçlarla olaysız bir miting olması için birbirini uyarmakta ve bazı provokasyonlara uyulmaması gerektiğini özellikle belirtmektedir. Öğleden sonra protestocuların sayısı 1000 kişiyi aşınca Atyrau Eyalet Valisi Nurlan Nogayev vatandaşlarla görüşmeye gelerek protestoculardan şikâyet ve önerilerin ilgili mercilere iletilmesi için yazılı bir halde Belediyeye teslim etmelerini rica etmiştir. Belediye temsilcilerinin vatandaşları sakinleştirme ve dağılmaları için ikna etme çabalarıyla geçen birkaç saat içinde protesto gösterileri Valinin ricası üzerine sakin bir şekilde sonlanmıştır. Vatandaşlar Valiye başkent Astana ile görüşmesi ve Parlamento'ya protestocuların isteklerinin aktarılması için süre vermişler, buna istinaden vatandaşlara geri dönüşün 21 Mayıs tarihinde yapılacağı söylenmiştir (Toiken, 2016).

Fotoğraf 4: İsatay-Mahambet meydanında toplanan protesto katılımcıları, Atyrau, 24 Nisan 2016 (Maitanov, 2016).

Miting bildirimleri, vatandaşlar tarafından internet aracılığıyla yapılan paylaşımlar, Atyrau'daki aktivistler tarafından dağıtılan bildirimler, toprak yasasında yapılan birtakım değişikliklerin kaldırılması yönünde çağrıda bulunmakta, 25 yıl boyunca toprakların yabancılara kiralanmasına yönelik düzenlemelerin iptal edilmesini talep etmektedir. Eylemciler, Toprak Kanunun gözden geçirilmesi amacıyla başlatmış oldukları protestolarda ayrıca Kazakistan'daki yabancı askeri üslerin kapatılması ve ortaöğretim okullarında üç dilli bir eğitim sistemi getirme girişiminin terk edilmesi çağrısında bulunmaktadır.¹⁰⁷ Böylece protestolar aracılığıyla halkın rahatsız olduğu diğer konular da dile getirilmiştir.

Aynı gün Kulsarı şehir meydanında şehirde yaklaşık 300 kişi kapsayan bir protesto gerçekleşmiştir. Protestoların gerçekleştiği tüm şehirlerde olduğu gibi

¹⁰⁷ İbid.

protestoculara Toprak Kanunundaki maddeler açıklanmış ve tekliflerini yazılı olarak bildirmeleri istenmiştir.¹⁰⁸

2016 yılında Kazakistan'da birkaç kapsamlı miting ve protesto daha gerçekleşmiştir. Çoğunun planlaması sosyal medya üzerinden yapılmıştır. Instagram ve Facebook sosyal mecraların kullanıcıları çeşitli paylaşımlar yaparak vatandaşları mitinglere katılmaya teşvik etmiştir. Facebook özelinde örnek vermek gerekirse Facebook kullanıcısı Zhanara Darkhan #topraksatılmasın etiketini kullanarak 26 Nisan 2016 tarihinde Almatı şehrin sakinleri için; “Zamanımız geldi, hanımefendiler! Ben desteklemeye geliyorum. Benim yasal haklarım var ve hiçbir yasa ana topraklarımızın satışına karşı olduğumu dile getirmemi yasaklayamaz! Mücadele vermek korkutucu değil, asıl kendi topraklarında kul olmak en korkutucusu! 5 Mayıs'ta meydana buluşuyoruz!” - diye yazarak kendi sayfasında paylaşım yapmıştır. Facebook'ta hala yer alan bu gönderi toplamda 304 beğeni, 64 yorum ve 141 paylaşım almıştır.¹⁰⁹Buna benzer bir diğer örnek ise sosyal aktivist Maks Bokayev'in 15 Mayıs 2016 tarihindeki paylaşımlarıdır. 21 Mayıs 2016 tarihinde tüm Kazakistan genelinde barışçıl mitinglere vatandaşları davet eden Maks Bokayev bununla ilgili iki çağrı yapmıştır. İlkinde bir fotoğraf paylaşan Bokayev, 21 Mayıs'ta saat 11.00'de miting olacağını açıklamış, gönderisi toplam 653 beğeni, 585 repost ve 57 yorum almıştır. Fotoğrafta mitingle ilgili tarih ve saatin yanı sıra, pankart yazısı bulunmaktadır: “Toprağı satmıyoruz, ana dilimize sahip çıkıyoruz!”. Diğer paylaşımında ise özellikle Atyrau şehrinde gerçekleşecek mitingle ilgili bilgi vermektedir. Gerçekleşecek mitingin amacının mevcut Toprak Kanununa sahip çıkmak olduğunu, bunun için tamamen barışçıl bir gösteri olacağını ve bir konser programı gerçekleştireceğini yazan Maks Bokayev,

¹⁰⁸ KazTAG Haber Ajansı, KazTAG Haber Ajansına Göre 2016 Yılım En Önemli 10 Olayı, 2016b, Erişim Adresi: https://kaztag.kz/ru/news/10-glavnykh-sobytiy-2016-goda-po-versii-kaztag?sphrase_id=4518085 (Erişim Tarihi 11.09.2018).

¹⁰⁹ Z. Darkhan, Facebook Kullanıcısı, 2016, Erişim Adresi: https://www.facebook.com/search/posts/?q=%23%d0%b6%d0%b5%d1%80%d1%81%d0%b0%d1%82%d1%8b%d0%bb%d0%bc%d0%b0%d1%81%d1%8b%d0%bd&epa=serp_tab(Erişim Tarihi 19.12.2018).

gönderisi ile birlikte paylaştığı fotoğrafta mitinge katılanların dikkat etmesi gerektiği hususları anlatmaktadır. Örneğin içkili mitinge gelmemek, kavga etmemek, ortamı germemek ve huzur bozucu şeyler yapmamak, polis ve diğer katılımcılara karşı agresif hareketlerde bulunmamak bunlardan bazılarıdır. Bu paylaşım ise 502 beğeni, 326 repost ve 59 yorum almıştır.¹¹⁰ Oldukça geniş kapsamlı olan bu tip paylaşımlar internet kullanıcıları tarafından hızla yayılmıştır. Daha önce belirtildiği gibi Nisan ayında ülke genelinde birkaç kapsamlı protesto gösterisinden sonra dönemin Cumhurbaşkanı Nazarbayev bu mitinglere ilişkin yanlış ve kışkırtıcı bilgileri sosyal medya ve iletişim araçları üzerinden yayan kişilerin adalete teslim edilmesi ve gerekli şekilde ceza alması gerektiğini belirtmiştir (Kasenova, 2016). Ayrıca bu mitingler resmi prosedürlere göre izin alınmadan yapıldığı için yasa dışı hareketler olarak görülmüş ve devlet tarafından kontrol altına alınarak takibi sağlanmıştır. Bunun yanı sıra yukarıda bahsedilmiş olan miting çağrılarını devlet tarafından izin verilmediği için yasadışı sayılmış, eyleme dönüşmeden önlemler alınmıştır. Hükümete göre barışçıl miting düzenlenmesi bahanesiyle, “provokatörler”, sivilleri hedef alarak hooliganca eylemler ve kitlesel isyanlar yoluyla kamu güvenliğini ihlal etmeyi amaçlamıştır. Bu yüzden gerek miting çağrılarına gerekse protesto için toplanan kişilere gereken müdahalelerle bulunulmuştur.¹¹¹ Böylece sosyal medya üzerinden planlanmış olan diğer mitingler hayata geçirilememiştir.

3.4.2. Sosyal Medyanın Karar Alıcıları Etkileme Yönü

Ülke çapında gerçekleştirilen protesto ve mitingler, sosyal medyada olan hareketlilik, toprak satışına ve yabancılara kiralanmasına karşı açılmış olan sosyal medyadaki sayfalar genel olarak vatandaşların sadece toprak meselesi ile ilgili olan

¹¹⁰ M. Bokayev, Facebook Kullanıcısı, 2016, Erişim Adresi: https://www.facebook.com/max.bokayev/?_tn=%2cdk-r-r&eid=arbbe5rzspda2z4vexvybkztrdswu77hvpfgbud7gvjka3sz2_grkcm5-z8gillf8hwhfmhyppbl4kq6&fref=mentions (Erişim Tarihi: 20.01.2019).

¹¹¹ Zakon.Kz Haber Portalı, 21 Mayıs'ta Gerçekleşmesi Planlanan Yasa Dışı Mitingler Yapılmadı, 2016, Erişim Adresi: <https://www.zakon.kz/4794359-v-kazakhstan-ne-sostojalis-mitingi.html> (Erişim Tarihi: 20.01.2019).

şikâyetlerini değil, başka türlü de sorunlarını ortaya getirmiştir ve buna bağlı gelişen toplumsal olaylar hükümetin geri adım atmasını sağlamıştır. Her ne kadar toprak kanunundaki değişikliklerin Kazakistan'ın egemenliğinin etkilemeyeceği dile getirilse de vatandaşların bu konu hakkındaki hassaslığı daha da artmış durumdadır. Yabancı hissedarı olan şirketlerin, 25 yıla kadar arazi kiralamaktan daha öteye geçeceğinden endişelenen vatandaşlar sokağa dökülünce, 6 Mayıs 2016 tarihinde Cumhurbaşkanlığı resmi sitesinde Cumhurbaşkanının "Belli arazi yasaları normlarının uygulanması konusunda bir moratoryumun yürürlüğe girmesi üzerine" kararnamesi yayımlanmıştır. Kararnamede toprak kanunun belli toprak mevzuatı maddelerinin uygulanmasına ilişkin bir moratoryumun 31 Aralık 2016 tarihine kadar uygulanacağı açıklanmıştır:

1. 31 Aralık 2016 tarihi itibariyle aşağıdaki maddelere ilişkin moratoryumun uygulanması;

1) 2 Kasım 2015 tarihli "Kazakistan Cumhuriyeti Kanunu"nda yer alan maddelerin "Kazakistan Cumhuriyeti Toprak Kanununda Değişiklik ve İlave" ile uygulanması;

2) Yabancılar, vatansız kişiler, yabancı ve yerel tüzel kişiler ile ortak sermayesinde yüzde elliden fazla paya sahip yabancı, vatansız kişi, yabancı tüzel kişi bulunduranlar için tarımsal arazilerin kiralanması şartlarına uygun olarak geçici arazi kullanma hakkının tanınması;

3) Devlete ait olan tarım arazilerinin özel mülkiyet hakkının bireylere ve tüzel kişilere verilmesi;

2. Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti'ne:

1) Bu kararnamenin 1. fıkrasının uygulanmasını amaçlayan mevzuat değişikliklerinin yapılmasının sağlanması;

- 2) Toprak reformu için bir Komisyon oluşturulması;
- 3) Bu Kararnameyi uygulamak için diğer tedbirlerin alınması.
3. Kazakistan Cumhuriyeti Cumhuriyet Başsavcılığı, bu Kararnamenin 1. fıkrasının uygulanmasında yasaya uygunluğun denetimini sağlayacaktır.
4. Bu Kararın uygulanmasına dair kontrol Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İdaresine verilir.
5. Bu Kararname, imzalanma tarihinde yürürlüğe girecektir.

Astana, Akorda, 6 Mayıs, 2016

No. 248¹¹²

Moratoryumla beraber Toprak Kanunundaki değişikliklere ilişkin özel bir komisyon kurulmuş ve konuyla ilgili çalışmalar yapması istenmiştir. Toprak Reformu Komisyonu Kazakistan Cumhuriyeti Parlamentosu Senatosu ve Mazhilis (Meclis) milletvekillerinden, hükümet üyelerinden, devlet organlarının temsilcilerinden, siyasi partilerin temsilcilerinden, tarım arazi şirketlerinin temsilcilerinden, akademisyenlerden ve sivil aktivistlerden oluşturulmuştur. Toplamda 75 kişiden oluşan bu komisyon halka geniş çaplı bir bilgilendirme çalışması yapmak üzere çalışmalarına başlamıştır. Ayrıca Toprak Reformu Komisyonu sosyal ağlarda paylaşılmış önerilere açık olduğunu da dile getirmiştir. Zamanın Başbakan Yardımcısı, aynı zamanda Komisyon Başkanı olan Bakytzhan Sagintayev Kazakistan vatandaşlarının sosyal medyada paylaştığı toprak reformuna ilişkin sorunların çözümüne yönelik önerilerin de dikkate alındığını ve analiz edildiğini söylemiştir. Sagintayev Kazakistan vatandaşlarının toprak mevzuatı ile ilgili soru ve önerileri için aynı zamanda hükümeti oluşturan Nur Otan partisinin tüm

¹¹² Akorda Kazakistan Cumhurbaşkanlığı Resmi Sitesi, Arazi Kanunu İle İlişkin Moratoryum Hakkında Resmi Tebligat, 2016, Erişim Adresi: http://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/akorda_other_events/ukaz-o-vvedenii-moratoriya-na-primenenie-otdelnyh-norm-zemelnogo-zakonodatelstva (Erişim tarihi 20.11.2018).

şubelerine ve ayrıca Kazakistan'da kayıtlı tüm siyasi partilerin ofislerine, bölgelerdeki belediyelerin kamu konseylerine başvurabileceğini belirtmiştir.¹¹³ Büyük sosyal gerilime neden olan Toprak Kanunundaki değişikliklere karşı sosyal medya önemli bir araç olarak insanların kendilerini duyurmak için paylaşım yaptığı, bu şekilde tepkilerini ortaya koyduğu ve toplumsal bir olay haline gelen protestolar için haberleşme ve bir araya gelme amacıyla kullandıkları bir mecra olmuştur. Sosyal medyanın toprak meselesinde çok büyük rolü olduğunu anlayan hükümet geri adım atmıştır. Devletin ilk defa sosyal medyaya çok büyük bir önem verdiği, hatta sosyal medyada vatandaşların paylaştığı Toprak Kanunu ile ilgili öneri, görüş ve sorunların çözümü için paylaşımlara dikkat edilip, analiz edileceği belirtilmiştir. Fakat moratoryumun açıklanması protestoları durdurmamıştır. Örneğin 21 Mayıs 2016 tarihinde ülkenin bazı şehirlerinde Kazakistan Cumhuriyeti Toprak Kanunu'nda yapılacak değişikliklere karşı bir takım mitingler gerçekleşmeye devam etmiştir.¹¹⁴

2 Kasım 2015 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından imzalanan Toprak Kanunundaki değişiklikler halkın rahatsız olmasına neden olurken, 2016 yılı boyunca konu ile ilgili durum tüm hassasiyeti ile devam etmiştir. Nisan ve Mayıs 2016'da gerçekleşen kapsamlı protestolar ve mitingler sonucunda dönemin Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev toprak meselesi ile ilgili şöyle bir açıklamada bulunmuştur:

“Arazilerin yabancılara satılacağına yönelik ısrarla yayılan yanlış bilgiler bu konuya olan dikkatleri arttırmıştır. Bunun doğru olmadığını defalarca anlattım.

Bir kez daha söylemek isterim ki; tarımsal arazilerin yabancı kişilere satılacağı

¹¹³ Liter Cumhuriyet Sosyal-Siyasal Gazetesi, Toprak Meselesi İle İlgili Sosyal Medyadaki Paylaşımlar Arazi Kanunu Özel Komisyonu Tarafından İncelenecektir, 2016, Erişim Adresi: https://liter.kz/mobile/ru/news/show/20028komissiya_rk_po_zemelnoi_reforme_rassmatrivaet_predlozheniya_opublikovannye_v_socsetyah (Erişim Tarihi 11.09.2018).

¹¹⁴ KazTAG Haber Ajansı, 2016b.

konusu hiç konuşulmadı ve konuşulmayacak da. Bu konuya ilişkin tüm spekülasyonlar temelsizdir. Provokasyon yapanlar yasalara göre gerekli cezalarını almalıdır... Bir Kazak vatandaşı yabancı yatırımcıyı dışarıdan getirmiş olursa acil şekilde arazi kiralanmış sayılacaktır. Mesele çiftçilerimizi kendi topraklarının sahibi yapmaktır. Önceleri kiralama süresi 10 yıl ile sınırlıydı ancak bu süre zarfında kimse yatırım yaptığı parasını geri kazanamaz, özellikle yabancı yatırımcılar. Bu sebeple kiralama süresini 25 yıla çıkardık. Rusya’da bu süre 25, Birleşik Arap Emirlikleri’nde 99 yıldır... Bunda sorun oldu mu? Ayrıca protesto alanlarına gelenler ne traktör kullanıcısı ne de çobanlık yapan kişilerdir. Tarım hakkında hiçbir bilgisi olmayan ve genellikle bu arazilerin nerede olduğunu bile bilmeyenler alanlardaydı... En önemli olan şey atalarımızın bizlere bıraktığı kendi zenginliğimizdir, çok büyük insan zenginliği. Kazak toprakları halka aittir” (Kasenova, 2016).

Cumhurbaşkanının bu net mesajından sonra, Mayıs 2016 tarihinde devlet tarafından Toprak Kanunu ve arazi meselesi ile ilgili tüm bilgileri kapsayan bir web sitesi halkın hizmetine sunulmuştur. Web sitesinin adı www.jerturaly.kz (“jer”-yer yani toprak, “turaly”-hakkında toprakhakkında.kz) olarak belirlenmiştir. Bu sitenin amacı Toprak Kanunu hakkında vatandaşlara bilgi vermek ve ilgili haberleri sunmaktır. Ana sayfasında çağrı merkezinin telefonunu bulunduran bu site halkla iletişim kurma amacıyla kullanılmaktadır. Toprak Kanunu ile ilgili her türlü soru veya şikâyeti hem çağrı merkezi üzerinden, hem de yazılı halde vatandaşlar iletebilmektedir.¹¹⁵ Devletten halka bir geri bildirim mekanizması olarak adlandırılabilen bu yeni açılan siteye 14 Mayıs 2016 tarihinden 23 Haziran 2016 tarihine kadar 12.458 soru vatandaşlar tarafından sorulmuştur. Bu sayı hem siteye doğrudan gelen hem de çağrı merkezinden

¹¹⁵ Qazaqstan Devlet Televizion ve Radyo Kurumu, Arazi Konuları ile ilgili Kazakistan’da Vatandaşlar için Özel Web Sitesi Açıldı, 2016, Erişim Adresi: <https://kaztrk.kz/ru/news/portal/v-kazahstane-otkrylsya-sait-dlya-razyasneniya-zemelnyh-voprosov-wwwjerturaly.kz-60058>(Erişim Tarihi 03.01.2018).

iletilmiş sorulardır. Sorular ve şikâyetler Toprak Kanunu ile ilgili kurulmuş özel komisyona ileilmektedir. En sık sorulan soruların cevapları jerturaly.kz sitesinde yayınlanmıştır.¹¹⁶Bu sorulara kısaca örnek vermek gerekirse:

1. Özel mülkiyete devredilecek arazileri kimler satın alabilir?
2. Yasa, yabancıların arazinin alınması için geçici çözümler bulma olasılığını ne derece kontrol etmektedir?
3. Hangi nesnel göstergeler ülkemizde tarım arazilerinin özel mülkiyet kapsamında kullanılmasının, uzun vadeli kiralamalara kıyasla daha verimli olacağını kanıtlamıştır?

Görüldüğü üzere sitede sorulan sorular temel olarak halkın en başından beri hassasiyet gösterdiği konuları doğrudan içermektedir. Sitede Toprak Kanunu hakkında bilgi, kısa cevaplar, infografik, istatistik, basın, sosyal medya, soru sorma bölümü, Toprak Komisyonu olarak ayrı bölümler bulunmaktadır. Sitede yer almakta olan Toprak Kanunu bölümü Kazakistan Cumhuriyetinin Toprak Hukuku hakkında tarihi bilgiler ve dönem dönem kanuna girmiş olan değişiklikler hakkında bilgiler içermektedir.

İnfografik bölümünde Kazakistan Cumhuriyeti'nin toprak fonunu, arazi kullanım haklarının tarihi ve ülkenin arazilerinin ne kadarı yabancı vatandaşlar tarafından kiralandığına dair bilgiler bulunmaktadır. Sitenin istatistik bölümünde Kazakistan Cumhuriyeti Toprak Fonu hakkında kategorilere göre ayrıntılı bilgi verilmektedir. Basın bölümünde toprak meselesi ile ilgili güncel haberler sunulmakta, çoğunlukla arazilerde artan üretim veya arazilerde kullanılan yeni teknolojilerle ilgili de haberler verilmektedir. Sosyal medya bölümünde bu konu ile ilgili sosyal medyadaki popüler paylaşımlar yayımlanmaktadır. Fakat değişikliklere karşı çıkan paylaşımlar

¹¹⁶ Today.Kz Haber Portalı, 14 Mayıs 2016 Tarihinden İtibaren Toprak Meselesi İle İlgili 12 000'den Fazla Soru Alınmıştır, 2016b, Erişim Adresi: <http://today.kz/news/zhizn/2016-07-23/722708-bolee-12-tyisyach-voprosov-po-zemle-postupilo-ot-kazahstantsev-s-14-maya-2016-goda/> (Erişim tarihi: 03.01.2019).

daha azdır. Toprak komisyonu bölümünde komisyon üyeleri tarafından sorulara cevap verilmektedir.¹¹⁷

Halkın genel tepkisi ve bu tepkilerin protestolara dönüşmesi, halk arasında günden güne artan gerginlik Cumhurbaşkanının moratoryuma karar vermesine sebep olmuş, ayrıca internet ve sosyal medya üzerinden halkla yeni bir iletişim sağlanmıştır. Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'a göre bunca tepkinin ve halkın arasındaki gerginliğin sebebi olan tek şey devlet tarafından yapılmış, ama yetersiz kalmış açıklamalardır. Toprak Kanunundaki değişiklikleri kanuna geçirmeden önce çok kapsamlı bir açıklama ve anlatma kampanyasının gerçekleşmesi gerektiğini ifade eden Nazarbayev şöyle devam etmektedir:

Aslında tarım sektörü, ekonominin diğer sektörleri gibi alanlarında uzman olan nitelikli kişilerce değerlendirmesi gerekmektedir. Bu meseleler meydanlarda toplanarak çözülmez. Gürültü ile çözülmez. Dünyada neyin başarıldığını, neyin başarılmadığını, hangi deneyimin edinildiğini görmek amacıyla bu durumu açıklayan dünya düzeninin en iyi şekilde açıklanması gerekmektedir. Devlet elbette daha fazla yatırım çekmek ve tarım seviyesini yükseltmek istiyordu. Fakat eğer bu çalışmaya kapsamlı açıklamalar ile başlasaydık ve yasadaki değişiklikleri sonra kabul etseydik her şey tamamen farklı olurdu. Kanundaki bu değişiklikleri kabul ettik, ancak tarım sektörüne yatırım yapmadan bir şeyi çözenin imkânsız olduğunu insanlara açıklamadık (Ensebayeva, 2016).

Arazi yasasının değişikliklerine ilişkin halkın tepkisi ile ilgili olarak karara bağlanan moratoryumun 31 Aralık 2016 tarihine kadar olacağı açıklanmıştır. Tüm bu gelişmelerden sonra Toprak Kanununun bazı maddeleri üzerine moratoryumun 2021 yılına kadar uzatılması önerilmiştir. Bu fikir, Toprak Reformu Komisyonu

¹¹⁷ Toprak Konuları ile İlgili Resmi İnternet Sitesi, Toprak Hakkında, Erişim Adresi: <http://ru.jerturaly.kz/ru> (Erişim Tarihi: 10.01.2019).

toplantısında zamanın Tarım Bakanı Askar Myrzakhmetov tarafından 13 Ağustos 2016 tarihinde dile getirilmiştir. Cumhurbaşkanına böyle bir öneride bulunmak gerektiğini ifade eden Bakan bu süre zarfında daha kapsamlı bilgi havuzunun oluşturulması ve envanterin hazırlanması gerektiğini savunmuştur. Askar Myrzakhmetov yalnızca bu çalışmalardan sonra halkın tüm sorularına net cevap verebileceklerini belirtmiştir. Toplantılar ve bölgelerdeki nüfusla iletişim sırasında Kazakistan'da arazi ile ilgili daha kapsamlı bilgiye ihtiyaç duyulduğunun açıkça ortaya çıktığını belirten Bakan Myrzakhmetov şöyle devam etmektedir: “Moratoryum sürecinin uzatılacağına karar verilirse tüm envanter çalışmalarını yapacağız, arazi rezervlerimiz için bir fon oluşturacağız. Sonra tüm konularda topluma tam olarak cevap verme fırsatına sahip olacağız”. Bakan, toplantıda bu öneriyi ve birtakım diğer önerilerin onaylamaları ve bunları Kazakistan Parlamentosu'na sunmaları gerektiğini söylemiştir (Usupova, 2016). Toprak Kanunu Komisyonu çalışmalarını sürdürürken, moratoryum süresinin uzatılması ile ilgili öneri kabul edilmiş olup 23 Aralık 2016'da Cumhurbaşkanı tarafından imzalanmıştır ve bu karar Kazakistan Cumhurbaşkanınının resmi sitesinde paylaşılmıştır. Böylece halk tarafından büyük bir tepkiyle karşılanan Toprak Kanunundaki değişikliklere ilişkin moratoryum Aralık 2021 tarihine kadar uzatılmıştır.¹¹⁸

¹¹⁸ Akorda Kazakistan Cumhurbaşkanlığı Resmi Sitesi, Normatif Hukuki Filler, 2016, Erişim Adresi: http://www.akorda.kz/ru/legal_acts/laws/glavoi-gosudarstva-podpisan-zakon-respubliki-kazahstan-o-vnesenii-izmenenii-v-zakon-respubliki-kazahstan-ot-30-iyunya-2016-goda-o-priostanov?q=%D0%9C%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%B9 (Erişim Tarihi: 12.01.2019).

SONUÇ

Kazakistan hükümetinin toprak reformu fikriyle ortaya çıkan “toprak” sorunu, Kazakistan'daki karar alıcıları beklenmedik bir şekilde asimetrik bilgi akışı sürecine itmiştir. Yani hükümet yetkilileri beklenmedik tepki karşısında kendilerinin de planlamadığı bilgi politikası alanında düzenlemeleri hayata geçirmek durumunda kalmıştır. Kişi sayısı olarak çok kapsamlı olmasa da toprak reformundan rahatsız olan grupların yaptıkları, protesto ve mitinglere, sosyal ağlarda duyguların ve fikirlerin çok yoğun bir şekilde dile getirilmesine, iki Bakan ve bir Bakan Yardımcısının görevlerinden alınmasına neden olmuştur (Poletayev, 2016). Ayrıca bilgi alanını kontrol etmek ve bilgi politikasını geliştirmek için yeni bir Bilgi ve İletişim Bakanlığı kurulması için gerekli çalışmalar başlatılmıştır. Kazakistan'da gerçekleşen olaylar kelebek etkisine benzemektedir. Kelebek etkisi teorisine göre aynı zamanda başlayan bir olay daha sonraki olayları da etkileyecektir. Böylece toprak reformuna karşı protesto olarak başlayan gösteriler daha önce gözden kaçırılmış meseleleri yeniden gündeme getirmiştir. Bununla birlikte toprak sorunu halkın eski yaralarının tekrar açılmasına neden olmuştur. Bu sorunlar hükümet ile toplum arasında yeni bir iletişim metoduna ihtiyaç duyulduğunu, toplum ve hükümet arasındaki iletişim sorunlarını çözmek için iktidarın daha hızlı davranması gerektiğini ortaya koymuştur. Protesto öncesinde bilgilendirici notların paylaşılması ve insanların barışçıl amaçlarla bu mitingleri düzenlendiğine dair birbirini duyarlılaştırması olası şiddet olaylarının önüne geçmiştir. Ancak yine de topluma (halka) yönelik kontrol amaçlı önlemlerin artırılmasına ve olayların kötü yönde gelişmemesine dair çalışmaların sürdürüleceği belirtilmiştir. Cumhurbaşkanı yanlış ve kışkırtıcı bilgileri yayan kişilerin tespit edilmesini ve adalete teslim edilmesini gerektiğinin altını çizerek, bütün bu olaylardan sonra vatandaşların taleplerine daha çok dikkat edilmesini ve sosyal medyanın rolüne daha da önem verilmesini istemiştir. Sosyal medyanın artan gücünün dikkate alınarak bundan sonraki

süreçte etkili bir iletişim ve geri bildirim aracı olarak kullanılması karar alıcı mekanizmanın gündemine girmiştir. Resmi kurum ve kuruluşların sosyal medyayı daha etkili bir şekilde kullanması, sosyal medya hesapları olan bazı devlet yetkililerinin de sosyal medyayı geri bildirim verme amacıyla ve halkla daha şeffaf şekilde iletişimde olmak için kullanmaları buna birer örnektir (Mukankyzy, 2017). Sosyal medyanın yanı sıra, devlete bağlı olarak faaliyet gösteren resmi kamu konseylerinin rollerinin de artırılması önemsenmiştir. Buna göre ilgili konseylerin mevcut ve olası sorunlara yönelik hükümete etkili çözümler önermesi beklenmekte, önceleri daha az işlevi olan kamu konseylerinin ileriki süreçte daha aktif olmaları istenmektedir. Sonuç olarak iktidarda olanlar, değişikliklerle ilgili bir moratoryum sunarak ve Toprak Reformu Komisyonu kurarak sosyal medya üzerinden sesini duyuran halkın görüşünü de dikkate aldıklarını açıkça belirtmiştir. Özellikle toprak reformuna yönelik yapılan ülke çapındaki protestoların neticesinde, sosyal medyanın önemini daha net gören resmi otoriteler, bu alana ağırlık vererek çalışmalar gerçekleştirmiştir. 75 kişiden oluşan Toprak Reformu Komisyonu halka geniş çaplı bilgiler verme görevini üstlenirken, sosyal ağlardan gelecek her türlü öneriye açık olduğunu belirtmiştir. Bu durum halkın düşünce ve davranışlarının dikkate alınmasının yanı sıra, sosyal medyanın da yadsınamaz bir güç olduğuna işaret eder niteliktedir. Toplumsal gerilimi azaltmak adına da bir dizi yenilikler hayata geçirilmeye başlanmıştır (Poletayev, 2016).

Toprak Kanununda yapılması düşünülen değişiklikler içeriği ve getirdiği yenilikler göz önünde bulundurulduğunda, devlete ekonomik katkı sağlamasını ve bunun yanı sıra, rezerv durumda bulunan arazilerin tarımsal üretime kazandırılmasını amaçlamıştır. Arazilerin kiralama süresinin artırılması, Kazakistan vatandaşlarına satılması için gerekli hukuki ve finansal kolaylıkların sunulması gibi teşvik edici çalışmalar halkın farklı kesimlerden çeşitli tepkilerle karşılanmış, sosyo ekonomik ve siyasi sebeplerle beslenen karşıt görüşler zamanla protesto ve mitinglere dönüşmüştür. Ana akım medya

tarafından bilgilendirmesi yapılan yeni düzenlemenin toplum tabanına eksik veya yanlış anlaşılmalara sebep verecek şekilde aktarıldığını dile getiren hükümet yetkilileri, devlet eliyle daha sağlıklı ve kapsamlı bilgilendirmeler yapılması için çalışmalar yürütmüştür. Tüm bu süreçte ön plana çıkan en önemli nokta ise toplumsal olayların merkezinde sosyal medyanın olması ve kitleleri etkileme gücünün fark edilmesidir. Toplumun hemen hemen her kesiminden insanların ana akım medya dışında sosyal medya kanallarını da kullanmış olması, yeni medyanın kişilere yüklemiş olduğu sosyal rolün gözle görülür biçimde önem kazandığını ispatlar niteliktedir. İçerik üretici ve takipçisi olan sosyal medya kullanıcılarının artık diğer kullanıcılarla bilgi paylaşımı yaparak ortak bir amaç uğruna bir araya gelmesi devletin yeni medya aracı olarak internete ve sosyal medyaya atfettiği önemi arttırmıştır. Dijital bir etkileşim sonucunda, kişilerin paylaşılan içerikler sayesinde çok hızlı bilgiye eriştiği ve geri bildirim alabildiği platformlar olan sosyal medya, Kazakistan'da hayata geçirilmesi planlanan toprak reformunun protesto ve mitinglerle engellenmesine, dahası karar alıcı mekanizmanın kitlesel bir tepki olarak gelişen toplumsal bir olayı dikkatle takip etmesine yol açmıştır. Bu haliyle ana akım veya geleneksel medya araçlarının yeni medya karşısında yetersiz kalabileceği devlet yetkililerince değerlendirilmiş, iletişim ve geri bildirim aracı olarak resmi web sitesinin kullanıma açılmasına olanak tanımıştır. Kamuoyunun bilgilendirilmesi konusuna daha fazla özen gösteren devlet yetkilileri, kurulan internet sitesi üzerinden (jerturaly.kz) 14 Mayıs 2016 tarihinden 23 Haziran 2016 tarihine kadar 12.458 soru almıştır. Vatandaşlar tarafından iletilen bu soru ve şikayetler kurulan özel komisyon tarafından değerlendirilerek daha fazla kitleye ulaşması amacıyla jerturaly.kz sitesinde yayınlanmıştır.¹¹⁹

Sosyal medya her ne kadar haberleşme, bilgi yayma, hızlı, ucuz ve erişilebilir bir platform olarak kullanılsa da zaman zaman manipülasyon ve provokasyonların da

¹¹⁹ Today.Kz Haber Portalı, 2016b.

olabildiği bir alan olduğu tartışılmalı bir konudur. Toprak reformuna ilişkin protestolarda da dönemin Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in dikkat çektiği noktalardan birisi de bu olmuştur. Nazarbayev provokatif eylemlerden dolayı kolluk güçlerinin olaylara müdahale ettiğini ve bu tür eylemlerin kanunun belirlediği çerçeveler neticesinde olması gerektiğini söylemiştir. Miting ve protestoların yoğunlaştığı dönemden sonra, 16 Mayıs - 20 Mayıs arasında, İdari Suçlar Kanunu 39'un 488. maddesi gereğince en az 34 kişi tutuklanmıştır. Kazakistan Cumhuriyeti barışçıl toplantılar, mitingler, yürüyüşler ve gösterilerin düzenlenmesi ve yürütülmesi konusundaki mevzuatın ihlali sebebiyle 10 ile 15 gün arası idari tutuklamalar gerçekleşmiştir. Almatı, Astana, Talgar, Atyrau, Uralsk, Semey, Kokshetau ve Shymkent'te protestocular gözaltına alınmıştır. 21 Mayıs tarihindeki miting öncesi Facebook, Twitter, VKontakte, WhatsApp, Viber ve YouTube da dahil olmak üzere en büyük uluslararası sosyal medya kanallarına erişim kısıtlanmıştır.¹²⁰ 21 Mayıs'ta ise 55 gazeteci gözaltına alınmıştır.¹²¹ Başta 21 Mayıs 2016 tarihli miting olmak üzere Toprak Kanunundaki değişikliğe karşı protesto gösterileri durdurulmak istenmiş, resmi rakamlara göre Kazakistan'ın birçok şehrinde planlanan ve beklenen protesto eylemlerinde yaklaşık 40 aktivist gözaltına alınmıştır.¹²² Bu gelişmelerin yanı sıra bireyler de provokatif eylemlere karşı tutum ve davranışlarında dikkatli olmaya çalışmıştır. Özellikle sosyal medyada provokasyon ve manipülasyona karşı etiketlerin kullanılarak ortak bilincin yaratılmak istenmesi, protesto ve mitinglerde herhangi bir şiddet veya taşkınlığa sebep olabilecek olaylardan kaçınmak için kişilerin birbirlerini uymaları ve tüm bu eylemlerin barışçıl amaçlarla yapıldığının vurgulanması

¹²⁰TJournal Yeni Medya, Kazakistan'da Geçici Olarak Sosyal Medya Engellendi, 2016, Erişim Adresi: <https://tjournal.ru/flood/28402-v-kazahstane-vremenno-otklyuchili-krupneyshie-socseti-i-messendzhery>, (Erişim Tarihi: 4.09.2019).

¹²¹Adil SozInternational Foundation for Protection of Freedom of Speech, 21 Mayıs Günü 55 Gazeteci Gözaltına Alındı, 2016, Erişim Adresi: <http://www.adilsoz.kz/news/show/id/2047>, (Erişim Tarihi: 3.09.2019).

¹²²BBC News, Kazakistan'da Protestolara Müdahale: Görgü Tanıkları, 2016, Erişim Adresi: https://www.bbc.com/russian/international/2016/05/160523_kazakhstan_protests, (Erişim Tarihi: 5.09.2019).

protestoların olaysız ve şiddet içermeyen yapılması için gösterilen çabayı ortaya koymaktadır.

Toplumsal bir hassasiyet yaratan toprak reformu, aynı anda birçok yerde protesto edilmiş, bir şehirden başka şehre veya bölgeye sıçrayarak hem yerel hem de ülke çapında karşılık bulmuştur. Kentsel alanlarda ve sosyal medyada birliktelik duygusu ile hareket eden protestocular tartışmaya dayalı bir tavır ortaya koymuş, alanlara gelen resmi kurum ve kuruluş temsilcileri ile görüşmeler gerçekleştirerek taleplerini aktarmıştır. Herhangi bir siyasi hareketin veya kurumun bünyesinde olmaması insanların başka amaçlarla yönlendirilmesinin önüne geçmiştir.

Toprak reformuna karşı binlerce kişinin katıldığı en kapsamlı ve en etkili miting, Nisan 2016'da ülkenin batısındaki Atyrau şehrinde gerçekleşmiştir. Bu Kazakistan'da bağımsızlık ateşini yakan 1986'daki Almatı'daki Aralık olaylarından sonra en büyük toplumsal olay olarak sayılabilir.¹²³ Toprak reformu protestoları sosyal medyanın #topraksatılmasın etiketi ile en etkin kullanıldığı olaylardan birisidir.

Genel çerçeveden bakıldığında Kazakistan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığından bu yana deneyimlediği yaklaşık otuz yıllık demokrasi kavramı hem kavramın kendi içindeki çıkmazları neticesinde, hem de teknolojik ve dijital çağın getirdikleri ile birlikte farklı dönüşümlere maruz kalmaya başlamıştır. Teorik açıdan ele alındığında temsili demokrasinin yeterli olmadığını, onun yerini daha çok katılımcı/müzakereci demokrasinin alması gerektiğini savunan görüşlerin Kazakistan örneğinde dolaylı da olsa eylemsel olarak karşılık bulduğu söylenebilir. Başka bir deyişle, insanların sadece yetki devri yaparak temsil edilmelerinin yeterli olmadığı, bunun yerine daha fazla katılımın ve müzakere imkânlarının yaratılması gerektiğine dair doğrudan bir talep gelmemiştir. Ancak sosyal medya üzerinden organize olarak gerçekleştirdikleri protesto

¹²³ Radyo Azzatyq Multimedya Haber Portalı, Kazakistanlılar Ne İçin Ve Nasıl Protesto Ediyorlar?, 2018, Erişim Adresi: <https://rus.azattyq.org/a/protest-spal/29182993.html>, (Erişim Tarihi: 4.09.2019).

ve mitingler ve başta toprak reformun olmak üzere farklı konulardaki sorunlarını da dile getirmek istemeleri karar alıcıların daha fazla insanlara yaklaşması gerektiğini ortaya koymuş, bu amaçla bir dizi iletişim kanalları oluşturulmuştur. Özellikle yeni medyanın yadsınamaz gücü ile ortaya çıkan bu durum, insanların herhangi bir resmi otoritenin gözetimi olmaksızın fikirlerin ve eleştirilerin özgürce yapılabileceği yeni bir kamusal alana duyulan ihtiyacı göstermiştir. Bu sebeple sosyal medyanın aktif kullanımı bu konudaki boşluğun yerini almış, bireyler sonu toplumsal hareketlere varan eylemler gerçekleştirmiştir. Sosyal medya bir araç olarak insanların aynı veya benzer hedefler için bir araya geldiği, organize olduğu, anlık ve hızlı paylaşımlarla etkileşimde bulunduğu, katılımcı tavır sergilediği bir alan olmuştur.

Bu haliyle tezin araştırma alanına girmesinin en önemli sebeplerinden birisi de demokrasi kavramına yeni kamusal alan temelinde tartışmaları ekleyerek, yeni medyanın kamusal alandan toplumsal olaya olan etkisini incelemektir. Hâlihazırda insanların özellikle sosyal medyanın ve internetin gücünü fark etmesi ile zaman zaman kamusal alanda konuların tartışıldığı, çeşitli toplumsal olaylara karşı ortak tavır ve hareketin gerçekleştiği durumlar yaşanmaya devam etmektedir. Bu durumun, ileride yapılacak akademik çalışmaları beslemeye devam edeceğini, sosyal medya, toplumsal hareket ve kamusal alan gibi konularda tartışmaların ele alınacağı birçok eserlerin ortaya çıkmasına olanak sağlayacağını söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

ACT Araştırma ve Danışmanlık, (2018), Sosyal Medya Kullanımı, Erişim Adresi:

<http://kazakhstan.act-global.com/news/%d0%b8%d1%81%d0%bf%d0%be%d0%bb%d1%8c%d0%b7%d0%be%d0%b2%d0%b0%d0%bd%d0%b8%d0%b5-%d1%81%d0%be%d1%86%d0%b8%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d1%8b%d1%85-%d1%81%d0%b5%d1%82%d0%b5%d0%b9/#top> (Erişim Tarihi: 16.04.2019).

Adil SozInternational Foundation for Protection of Freedom of Speech, (2016), 21

Mayıs Günü 55 Gazeteci Gözaltına Alındı, Erişim

Adresi: <http://www.adilsoz.kz/news/show/id/2047> (Erişim Tarihi: 3.09.2019).

Akkuly S., (2012), Kazakların Etnik Adını Savunan Gazetenin 100. Yılı, Erişim Adresi:

<https://rus.azattyq.org/a/newspaper-khazakh-aikhap-baitursunuly-dulatuly/24605595.html> (Erişim Tarihi:23.02.2019).

Akmolinskaya Pravda Gazetesi, (2016), 28 Haziran – Bilgi ve İletişim Çalışanlarının

Günü, Erişim Adresi: <http://apgazeta.kz/2016/06/27/28-iyunya-den-rabotnikov-svyazi-i-informacii-pisat-prosto-i-yasno-tak-zhe-trudno-pozdravleniya-vazhnoe-svyazuyushhee-zveno-mikrofon-vmesto-diktofona-pozitiv-v-derzhavinskom-efire-syuzhety/> (Erişim Tarihi: 25.03.2019).

Akorda Kazakistan Cumhurbaşkanlığı Resmi Sitesi, (2016), Arazi Kanunu İle İlişkin

Moratoryum Hakkında Resmi Tebligat, Erişim Adresi:

http://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/akorda_other_events/ukaz-o-vvedenii-moratoriya-na-primeneniye-otdelnyh-norm-zemelnogo-zakonodatelstva (Erişim tarihi 20.11.2018).

- Akorda Kazakistan Cumhurbaşkanlığı Resmi Sitesi, (2016), Normatif Hukuki Filler,
Erişim Adresi: http://www.akorda.kz/ru/legal_acts/laws/glavoi-gosudarstva-podpisan-zakon-respubliki-kazahstan-o-vnesenii-izmenenii-v-zakon-respubliki-kazahstan-ot-30-iyunya-2016-goda-o-priostanov?q=%D0%9C%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%B9 (Erişim Tarihi: 12.01.2019).
- Alaş Elektronik Kütüphanesi, Alaş Partisi, Alaş-Orda Hükümeti Özerk Alaş, Erişim Adresi: http://alash.semeylib.kz/?page_id=561&lang=ru (Erişim Tarihi:23.02.2019).
- Algül F., (2014), Yeni toplumsal hareketler ve sosyal medya: Kuzey ormanları savunması hareketine yönelik bir örnek olay incelemesi, Marmara İletişim Dergisi, Sayı 22, Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/206432>, (Erişim tarihi: 03.06.2019).
- Almatı Belediyesinin Resmi Instagram Hesabı, Erişim Adresi: https://www.instagram.com/akimat_almaty/?hl=tr (Erişim Tarihi: 24.04.2019).
- Almuhamedova N., Karimova M. ve Zholdybalina A., (2016), Toprak Tartışması: Kronoloji, İçerik, Sonuçlar, Erişim Adresi: <http://www.kisi.kz/uploads/33/files/3ZxVo0uA.pdf> (Erişim Tarihi: 21.05.2019).
- Altayeva J., Kazak Hitabet Sanatının Ulusal Özellikleri, Taraz, Erişim Adresi: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/3027> (Erişim Tarihi:12.04.2019).
- Amnesty International Uluslararası Af Örgütü, (2017), Bir Şey Paylaşmadan Düşün, Erişim Adresi: <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR5756442017RUSSIAN.pdf> (Erişim Tarihi:26.01.2019).
- Antonov S., (2017), Alaş Özerk Cumhuriyetinin 100. Yılı, İlk Kazak Cumhuriyeti Hakkında Bilmemiz Gerekenler, Erişim Adresi <https://inforburo.kz/stati/100-let->

avtonomii-alash-vsyo-chto-nuzhno-znat-o-pervoy-kazahskoy-respublike.html

(Erişim tarihi: 23.02.2019).

Artantaş E. ve Sipahi E., (2017), Sosyal Medya İle Kurumsal İtibar Oluşturma, Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 4, Sayı 10, s. 598-617, Erişim

Adresi:http://www.sobider.com/Makaleler/1273732230_3346%20Esra%20S%c4%b0PAH%c4%b0.pdf (Erişim Tarihi: 6.7.2019).

Ashenova S., Kazak Gazeteciliği Tarihi, Yayınlanmamış Ders Notları, Gazetecilik Fakóltesi, S. Toraygyrov Pavlodar Devlet Üniversitesi, Pavlodar.

Auyezov M., Kazak Edebiyatı Tarihi, Eğitim ve Tarih Arşivi, Erişim Adresi:

<https://qamba.info/site/content/maqalalar-7/qazaq-adebietining-tarihy-193/>

(Erişim tarihi:12.04.2019).

Aziz, A. (2014), Siyasal İletişim, Nobel Yayıncılık.

Babacan M.E., (2014), Sosyal Medya Sonrası Yeni Toplumsal Hareketler, Birey ve Toplum, Cilt 4, Sayı 7.

Babacan M.E., (2015), Yeni Medya Bağlamında Toplumsal Hareketler ve Yeni İnsanın Karakter Analizi, Folklor Edebiyat Dergisi, Cilt: 21, Sayı: 83, Erişim Adresi:

<https://dergipark.org.tr/download/article-file/255542> (Erişim Tarihi: 04.06.2019).

BBC News, (2016), Kazakistan'da Protestolara M¼dahale: G¼rg¼ Tanıkları, Erişim

Adresi:https://www.bbc.com/russian/international/2016/05/160523_kazakhstaprotests (Erişim Tarihi: 5.09.2019).

Becker P. ve Raveloson J. A., (2008), Demokrasi Nedir?, Bibliothek der Friedrich

Ebert Stiftung, Erişim Adresi: [http://library.fes.de/pdf-](http://library.fes.de/pdf-files/bueros/madagaskar/05860.pdf)

[files/bueros/madagaskar/05860.pdf](http://library.fes.de/pdf-files/bueros/madagaskar/05860.pdf) (Erişim Tarihi: 13.04.2018).

Binark M., (2007), Yeni Medya Çalışmaları, Ankara, Dipnot Yayınları.

Bostancı M., (2014), Siyasal İletişim 2.0, Erciyes İletişim Dergisi.

Bostancı M., (2014), Siyasal İletişim 2.0, Erciyes İletişim Dergisi Academia, Cilt 3, Sayı 3.

Castells M., (2008). The New Public Sphere: Global Civil Society, Communication Networks and Global Governance, The Annals of the American Academy of Political and Social Science, V:116/ 1, s:78-93, Erişim Adresi: <https://annenberg.usc.edu/sites/default/files/2015/04/28/The%20New%20Public%20Sphere.pdf> (Erişim Tarihi: 30.06.2019).

Çebi S., Akıllı Y.Ş., (2011). Türkiye’de Gençliğin İnternet Üzerinden Katılımı Özelinde Genç Siyasallığı ve Müzakereci Demokrasi, Katılımın “E-Hali: Gençlerin Sanal Alemi. (Der.). Aslı Telli Aydemir, İstanbul: Alternatif Bilişim, 198-231. Erişim Adresi: <https://ekitap.alternatifbilisim.org/files/katilimin-e-hali.pdf> (Erişim Tarihi: 24.06.2019).

Çetinkaya Y.D., (2014), Toplumsal Hareketler, Tarih, Teori ve Deneyim, İletişim Yayınları.

Çildan C. ve diğerleri, (2012), Sosyal Medyanın Politik Katılım ve Hareketlerdeki Rolü, Erişim Adresi: <https://ab.org.tr/ab12/bildiri/205.pdf> (Erişim Tarihi: 28.05.2019).

Digital.Report Avrasya Ülkelerinde Dijital Ekonomi, 2017, Bilgi ve İletişim Teknoloji Politikası, İnternet Erişimi ve İnternet Hizmetleri, Erişim Adresi: <https://digital.report/kazahstan-dostup-v-internet/> (Erişim Tarihi: 26.01.2019).

Dijital Orta Asya, (2018), Birinci Bölüm: İnternet Erişimi, Rakamlar, Erişim Adresi: <https://caa-network.org/archives/12646> (Erişim Tarihi: 9.04.2019).

Dilmen, N. E., (2003), Bilişim Çağı’nın Gelişim Sürecinde E-Gazetecilik Olgusu ve İnternet Gazeteleri ve Haber Portalları Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Dolgun U. ve Sütüoğlu T., (2014), Sosyal Medya ve Yeni Toplumsal Hareketler, Bozkurt V.(ed.), Çağdaş Toplumsal Süreçler, Atatürk Üniversitesi, Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/322386107_Sosyal_Medya_ve_Yeni_Toplumsal_Hareketler (Erişim Tarihi: 05.06.2019).
- Dolgunyürek, D.Ö., (2018), Gazeteciliğin Yeni Bir Boyutu: İnternet Gazeteciliği, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Edebiyat Portalı, Saken Seifullin, Erişim Adresi: <https://adebiportal.kz/kz/authors/view/786> (Erişim Tarihi: 20.02.2019).
- Enseyeva M., (2016), Nursultan Nazarbayev Arazi Kanununun Değişikliklere İlişkin Moratoryumun Tarihini Uzattı, Erişim Adresi: <https://informburo.kz/novosti/nursultan-nazarbaev-prodlil-moratoriy-navstuplenie-v-silu-spornyh-popravok-k-zemelnomu-kodeksu.html> (Erişim tarihi: 10.01.2019).
- Erdem B. K., (2011), Radikal Demokrasi Kuramı Bağlamında Yeni Medyanın Geleceği: Wikileaks Örneği, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı 40.
- Erdoğan İ., (2013), Yeni Medya Gazeteciliğinde Etik Bir Paradigma Belirlemenin Kapsamı ve Sınırları, İletişim ve Kuram Araştırma Dergisi, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Süreli Elektronik Dergi, Sayı 36.
- Eskendir R., (2015), Kazakistan Siyasetçileri İnternetin Etkilerinden Çekinmemektedir, Erişim Adresi: <https://liter.kz/ru/articles/show/8007-kazahstanskih-politikov-ne-pugayut-prostory-interneta> (Erişim Adresi: 18.04.2019).

- Fraser N., (2004), Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek: Gerçekte Var Olan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı, Özbek M.(ed.), Kamusal Alan, İstanbul, Hil Yayın.
- Friedland L.A., Hove T., ve Rojas H., (2006). The Networked Public Sphere, Javnost-The Public/European Institute for Communication & Culture, V:13/ 4, s:5-26, Erişim Adresi:https://www.researchgate.net/publication/238741282_The_Networked_Public_Sphere (Erişim Tarihi: 30.06.2019).
- Geray H., (2003), İletişim ve Teknoloji Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları, Ankara, Ütopya Yayınları.
- Gerbaudo P., (2014), Twitler ve Sokaklar, Çev. Akınhay O., İstanbul, Agora Kitaplığı.
- Gezmen B., (2002), İletişim Teknolojisinin Gazeteciliğe Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Genel Gazetecilik Bilim Dalı.
- Göksu V., (2015), Sosyal Medyanın Kamuoyu Oluşturma ve Siyasal Katılma Üzerine Etkileri: Kuramsal ve Ampirik Bir Analiz, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Göksu V., (2016), Kamusal Alan ve Siyasal Katılma Mecrası Olarak Sosyal Medya, Konya, Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Gürkan, P.S., (2002), İnternet Gazeteciliğinin Geleneksel Medya Yapısı Üzerine Etkileri, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Habermas J., (1995), Kamusal Alan: Ansiklopedik Bir Makale, Birikim Dergisi, Sayı, 70, Erişim Adresi: <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/4966/kamusal-alan-ansiklopedik-bir-makale#.XMIcVugzZPY> (Erişim Tarihi: 27.04.2019)

- Habermas J., (2004), Kamusal Alan, Özbek M.(ed.), Kamusal Alan, İstanbul, Hil Yayın.
- Heywood A., (2013), Siyaset, Ankara, Adres Yayınları.
- Hopyar Z., (2016), Temsili Demokrasiden Katılımcı Demokrasiye: Sosyal Medya, Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, Yıl:2, Cilt:2, Sayı:1, Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/583554> (Erişim Tarihi: 27.06.2019).
- Inalmaty.kz Almatı Hakkında Haber Sitesi, (2019), Almatı Belediye Başkanı Baybek'in Sosyal Medyayı Hangi Hesaplardan Gözlemlediğini Söyledi, Erişim Adresi: <https://www.inalmaty.kz/news/2348890/v-akimate-almaty-rasskazali-s-kakih-akkauntov-monitorit-socseti-bajbek> (Erişim Tarihi: 25.04.2019).
- Innis H., (1951), The Bias of Communication, Toronto, University of Toronto Press.
- Irgaliyev E., (2017), Kazakistan'da Sosyal Medya: Instagram Gençler İçin, Odnoklassniki Emekliler İçin, Erişim Adresi: <https://365info.kz/2017/06/sotsialnye-seti-v-kazahstane-instagram-dlya-molodezhi-odnoklassniki-dlya-pensionerov/> (Erişim tarihi 26.01.2019).
- İbrayev S., (2014), Land Use Issues In Kazakhstan From The Perspectives Of The Leaders Of Alash Movement, Erişim Adresi: https://e-history.kz/en/contents/view/land_use_issues_in_kazakhstan_from_the_perspectives_of_the_leaders_of_ash_movement_1610 (Erişim Tarihi: 07.06.2019).
- İçirgin, Ö., (2018), Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları ve Motivasyonları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İnceoğlu Y., (2006), Medya İktidar İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi, <http://bianet.org/bianet/medya/86980-medya-iktidar-iliskilerinin-tarihsel-gelisimi>, (Erişim Tarihi: 19.05.2019).

Kara A., (2017), 1986 Aralık Olayları, Erişim Adresi: <http://www.trt.net.tr/kazakh/bag-darlamalar/2017/09/17/1986-zhylyg-y-zhieltok-san-ok-ig-alary-807179> (Erişim Tarihi: 06.03.2019).

Karagöz K., (2013), Yeni Medya Çağında Dönüşen Toplumsal Hareketler ve Dijital Aktivizm Hareketleri, İletişim ve Diplomasi, Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Dergisi, Sayı 1, Erişim Adresi: <http://www.iletisimvediplomasi.com/yeni-medya-caginda-donusen-toplumsal-hareketler-ve-dijital-aktivizm-hareketleri/> (Erişim Tarihi: 05.06.2019).

Karavan Medya Portalı, (2016), Instagram Sayesinde Tasarruf Edebiliyoruz, Erişim Adresi: <https://www.caravan.kz/news/blagodarya-instagram-udalos-sehkonomit-sredstva-bajjbek-379047/> (Erişim Tarihi: 19.04.2019).

Kasenova A., (2016), Nazarbayev: Provoke Eden ve Yabancılara Toprak Satılacağını İddia Eden Kişiler Cezasını Çekmeli, Erişim Adresi: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/provokatorov-sluhov-prodaje-zemli-inostrantsam-nujno-nakazat-293359/ (Erişim Tarihi: 11.09.2018).

Kaypak Ş. ve Haytoğlu M., (2016), Küreselleşme Sürecinde Toplumsal Hareketler ve Kente Yansıması, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: CİEP Özel Sayısı.

Kazahstanskaya Pravda Gazetesi, (2018), Kazak Televizyonculuğunun 60. Yılı, Erişim Adresi: <https://www.kazpravda.kz/multimedia/view/kazahskomu-televideniuispolnilos-60-let>, (Erişim Tarihi: 28.02.2019).

Kazakistan Cumhuriyeti Bilgi ve İletişim Bakanlığın Resmi İnternet Sitesi, (2019a), Kitle İletişim Araçları, Erişim Adresi: <http://mic.gov.kz/ru/pages/smi> (Erişim Tarihi: 25.03.2019).

Kazakistan Cumhuriyeti Bilgi ve İletişim Bakanlığın Resmi İnternet Sitesi, (2019b), Kazakistan'da Kayıtlı Medya Kuruluş Sayısı, Erişim Adresi:

<http://mic.gov.kz/ru/pages/kolichestvo-zaregistrovannyh-smi-v-kazahstane>

(Erişim tarihi:26.03.2019).

Kazakistan Silahlı Kuvvetleri İnternet Sitesi, Kazakistan'ın Cephe Gazeteleri ve

Gazetecileri, Erişim Adresi: <http://military->

[kz.ucoz.org/publ/sovetskij_kazahstan/ww2/prikazy_nko_v_1942_godu_ob_izdani_gazet_na_kazakhskom_jazyke_v_krasnoj_armii_i_statja_ob_ehtikh_gazetakh/6-1-0-341](http://military-kz.ucoz.org/publ/sovetskij_kazahstan/ww2/prikazy_nko_v_1942_godu_ob_izdani_gazet_na_kazakhskom_jazyke_v_krasnoj_armii_i_statja_ob_ehtikh_gazetakh/6-1-0-341) (Erişim tarihi: 27.02.2019).

Kazakistan Tarihi İnternet Sitesi, 1917 Ekim Darbesi ve Kazakistan'ın Sosyal ve Politik

Hayatına Etkisi. Sovyet İktidarının Kurulması: Süreci ve Özellikleri, Erişim

Adresi: <http://www.tarih-begalinka.kz/ru/history/revolution/history/> (Erişim

Tarihi: 25.02.2019).

Kazakistan Tarihi İnternet Sitesi, İlk Kazak Gazeteleri, Erişim Adresi: [http://www.tarih-](http://www.tarih-begalinka.kz/ru/timetravel/page3280/)

[begalinka.kz/ru/timetravel/page3280/](http://www.tarih-begalinka.kz/ru/timetravel/page3280/) (Erişim Tarihi: 25.02.2019).

Kazakistan Tarihi İnternet Sitesi, Tarihsel Kronoloji, Erişim Adresi: [http://www.tarih-](http://www.tarih-begalinka.kz/ru/history/modern/history/)

[begalinka.kz/ru/history/modern/history/](http://www.tarih-begalinka.kz/ru/history/modern/history/) (Erişim Tarihi:25.02.2019).

Kazakistan Tarihi Resmi Sitesi, (2013), 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Kazakistan

Kültürü, Erişim Adresi: <https://e-history.kz/ru/contents/view/1117> (Erişim Tarihi:

12.04.2019).

Kazakistan Tarihi Resmi Sitesi, (2018), Kazakistan'ın Rusya İmparatorluğu'na

Katılımının Başlangıcı, Erişim Adresi: <https://e-history.kz/ru/contents/view/1498>

(Erişim tarihi:10.01.2019).

Kazinform International News Agency, (2009), Mir Yakub Dulatoğlu, Erişim Adresi:

<http://m.inform.kz/kz/article/1225338> (Erişim tarihi: 25.02.2019).

KazTAG Haber Ajansı, (2016a), Akmola Bölgesinde 43 Bin Hektar Arazi Satışa

Sunulacak, Erişim Adresi: <https://kaztag.kz/ru/news/43-tys-ga-zemel->

selkhoznaaznacheniya-vystavyat-na-prodazhu-v-akmolinskoy-oblasti-s-1-iyulya?sphrase_id=4518085 (Erişim Tarihi 11.09.2018).

KazTAG Haber Ajansı, (2016b), KazTAG Haber Ajansına Göre 2016 Yılın En nemli 10 Olayı, Erişim Adresi: https://kaztag.kz/ru/news/10-glavnykh-sobytiy-2016-goda-po-versii-kaztag?sphrase_id=4518085 (Erişim Tarihi 11.09.2018).

Kejanlıoğlu D. B., (2004), Medya alışmalarında Kamusal Alan Kavramı, zbek M.(ed.), Kamusal Alan, İstanbul, Hil Yayın.

Khabar 24 Haber Portalı, (2016), Toprak Meselesi: Uzmanların Görüşü, Erişim Adresi: <https://24.kz/ru/news/social/item/119883-zemelnyj-vopros-mneniya-ekspertov> (Erişim Tarihi 29.11.2018).

Kılıç, ., (2015), Gündem Belirleme Kuramı erevesinde Siyasal Karar Verme Sürecine Sosyal Medya Etkisinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kırık A. M., (2017), Yeni Medya Aracılığıyla Değişen İletişim Süreci: Sosyal Paylaşım Ağlarında Gençlerin Konumu, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/287187> (Erişim tarihi: 24.05.2019).

Klemperer P., (1999), Auction theory: A guide to the literature. Journal of Economic Surveys, 13 (3): 227-286. (<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/224738>) (Erişim tarihi: 05.01.2019).

Kosnazarov D., (2019), The Growing Popularity Of The Content Created By Young Bloggers İn Kazakhstan İmplies That Coverage Of Political And Socio-Economic İssues İs Beginning To Sell, Erişim Adresi: <http://voicesoncentralasia.org/hashtag-activism-youth-social-media-and-politics-in-kazakhstan/> (Erişim Adresi: 18.04.2019).

Köker İ. ve Erem O., 1917: Dünyayı Değiştiren Devrimlerin Yılı, Erişim Adresi:
https://www.bbc.com/turkce/resources/idd-sh/russian_revolution_turkish (Erişim Tarihi: 25.02.2019).

Köker L., (2004), “Çoğulculuk Olmadan Demokrasi ve Sivil Toplum Olmaz”, (Röportaj Sivil Toplum Geliştirme Merkezi), Sivil Toplum, 2 (5). Erişim Adresi:
<http://www.stgm.org.tr/tr/icerik/detay/cogulculuk-olmadan-demokrasi-ve-sivil-toplum-olmaz-2> (Erişim Tarihi: 06.06.2019).

Köker L., (2004), Demokratik Meşruluk, Kamusal Alan ve Çokkültürlülük Sorunu, Özbek M.(ed.), Kamusal Alan, İstanbul, Hil Yayın.

Köselerli B.B., (2017), Yeni Medya Ortamının Yeni Kamusal Alan Olarak Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme, Humanitarian Sciences (NWSAHS), 12 (1), s. 51-64, Erişim Adresi:
https://www.researchgate.net/publication/312929558_YENI_MEDYA_ORTAMININ_YENI_KAMUSAL_ALAN_OLARAK_KULLANIMI_UZERINE_BIR_DEGERLENDIRME, (Erişim Tarihi 30.06.2019).

Kydyralina J., (2016), Kazak Liberal-Demokrat Aydınlarının 20. Yüzyılın Başlarında Kazakistan Ulusal Kurtuluş Hareketindeki Rolü, Astana, Erişim Adresi:
<http://www.ca-portal.ru/article:28575> (Erişim Tarihi: 22.02.2019).

Lister M. ve diğerleri, (2009), New Media: A Critical Introduction, Second Edition, Routledge, s. 13-43, Erişim Adresi:
http://www.philol.msu.ru/~discours/images/stories/speckurs/New_media.pdf (Erişim Tarihi: 06.07.2019).

Liter Cumhuriyet Sosyal-Siyasal Gazetesi, (2016), Toprak Meselesi İle İlgili Sosyal Medyadaki Paylaşımlar Arazi Kanunu Özel Komisyonu Tarafından İncelenecektir, Erişim Adresi:

https://liter.kz/mobile/ru/news/show/20028komissiya_rk_po_zemelnoi_reforme_rassmatrivaet_predlozheniya_opublikovannye_v_socsetyah (Erişim Tarihi 11.09.2018).

Mamaşuly A., (2016), iftiler Arazilerin Açık Arttırma İle Satışından Endişeliler, Erişim Adresi: <https://rus.azattyq.org/a/prodazha-zemel-aukciony-fermery/27659322.html>(Erişim Tarihi 11.09.2018).

Marshall G., (1999), Sosyoloji Szlg, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

Mayfield A., (2008), What is Social Media?, iCrossing Elektronik Kitap, Erişim Adresi: https://www.icrossing.com/uk/sites/default/files_uk/insight_pdf_files/What%20is%20Social%20Media_iCrossing_ebook.pdf (Erişim Tarihi: 28.05.2019).

McLuhan M. ve Powers B. R., (2001), Global Köy, Scala Yayıncılık.

Meriç ., (2013) Yeni Medya ve Dijital Demokrasi Siyasal Yaşamdaki Görünümleri Olarak A.B.D rneği, 1. Uluslararası ‘‘Siyasal İletişim Demokrasi ve Yeni Süreçler’’ Sempozyumu, Diyarbakır: Dicle niversitesi, s. 97-112. Erişim Adresi: https://www.academia.edu/5626753/YEN%20MEDYA_VE_D%20TAL_DEMOKRAS%20S%20YASAL_YA%20EAMD_AK%20G%20R%20CN%20CMLER%20OLARAK_A.B.D._%20RNE%20E%20 (Erişim Tarihi: 6.7.2019).

Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan Statistics Committee, (2016), Population, Erişim Adresi: http://stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/homePop?_afLoop=6418703519828457#%40%3F_afLoop%3D6418703519828457%26_adf.ctrl-state%3Dsn2mtf9v7_17 (Erişim Tarihi: 13.04.2019).

- Mukankyzy M., (2016), Toprak Meselesi İle İlgili Aktobe ve Semey Şehirlerinde Mitingler, Erişim Adresi: <https://rus.azattyq.org/a/semey-aktobe-mitingi-zemelniy-vopros/27701331.html> (Erişim Tarihi 11.09.2018).
- Mukankyzy M., (2017), Sosyal Medyada Siyasetçilerin Aktif Olması, Erişim Adresi: <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-chinovniki-v-socialnykh-setyakh/28948146.html> (Erişim Tarihi: 18.04.2019).
- Niyazgulova A., Radyo Gazeteciliğinin Kuram ve Yöntemleri, Radyo Yayının Temelleri, 11. Bölüm, Erişim Adresi: http://old.unesco.kz/massmedia/pages/11_1.htm (Erişim Tarihi: 28.02.2019).
- Nur.kz Haber Portalı, (2016), 1 Temmuzdan İtibaren Arazi Satışı Başlayacak: Bilinmesi Gerekenler, Erişim Adresi: <https://www.nur.kz/1104517-kazakhstan-prodaet-zemlyu.html> (Erişim Tarihi 14.09.2018).
- Nurbekov S., Bağımsız Kazakistan'ın Medyası, Erişim Adresi: http://old.unesco.kz/massmedia/pages/1_3.htm(Erişim Tarihi: 4.03.2019).
- Nurbekov S., Sovyetler Zamanında Kazakistan Basını 1917-1991, Erişim Adresi: http://old.unesco.kz/massmedia/pages/1_2.htm (Erişim Tarihi:26.02.2019).
- Nurtazina R., (2011), Kazakistan Cumhuriyeti: Medya ve Siyaset, Astana.
- Orta Asya'da Medya Hukuku, Kazakistan'da Bilgi Piyasasının Oluşum Tarihçesi, Erişim Adresi: <http://medialaw.asia/node/9139>. (Erişim Tarihi:26.03.2019).
- Önder T., (2003), Ekoloji, Toplum ve Siyaset, Ankara, Odak Yayınevi.
- Öztürk M.C.(ed.), (2013), Dijital İletişim ve Yeni Medya, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Poletayev E., (2016), Kelebek Efeği: Kazakistan'daki Toprak Sorunu Eski Sorunları Ortaya Çıkardı, Erişim Adresi: <https://www.ritmearasia.org/news--2016-05-29--effekt-babochki-zemelnyj-vopros-v-kazahstane-oboznachil-rjad-zastarelyh-problem-23794> (Erişim Tarihi 17.01.2019).

- Prohorov E., (2009), Gazetecilik Teorisine Giriş, Gazeteciliğin Tarihsel Gelişimi, Toplumun Geçiş Dönemlerinde Medya, Aspekt Press, Erişim Adresi: <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook714/01/part-006.htm>. (Erişim Tarihi: 06.03.2019).
- Qazaqstan Devlet Televizyon ve Radyo Kurumu, (2016), Arazi Konuları ile İlgili Kazakistan'da Vatandaşlar İçin Özel Web Sitesi Açıldı, Erişim Adresi: <https://kaztrk.kz/ru/news/portal/v-kazahstane-otkrylsya-sait-dlya-razyasneniya-zemelnyh-voprosov-wwwjerturalykz-60058>(Erişim Tarihi 03.01.2018).
- Radyo Azzatyq Multimedya Haber Portalı, (2016), Nazarbayev Arazi Kanunu Meselesi İle İlgili Provoke Edenler Hakkında Konuştu, Erişim Adresi: <https://rus.azattyq.org/a/nazarbaev-zemelniy-vopros-provokatory/27697501.html> (Erişim Tarihi 19.12.2018).
- Radyo Azzatyq Multimedya Haber Portalı, (2018), Kazakistanlılar Ne İçin Ve Nasıl Protesto Ediyorlar?, Erişim Adresi: <https://rus.azattyq.org/a/protest-spal/29182993.html> (Erişim Tarihi: 4.09.2019).
- Rheingold H., (1993), The Virtual Community, Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Rheingold H., (2000), The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier, Cambridge, MIT Press.
- Seytzhanova J., Çağdaş Medyanın Tipolojisi, Erişim Adresi: http://old.unesco.kz/massmedia/pages/3_1.htm (Erişim Tarihi: 08.03.2019).
- Shigayeva D., (2015), Kazakistan'ın İnternet Kullanıcılarının Portresi, Kullanıcıların Özellikleri, Erişim Adresi: <https://forbes.kz/stats/internet-auditoriya-kazahstana-portret-i-predpochteniya-polzovatelya> (Erişim Tarihi 26.01.2019).
- Shubin A., Kişilik Kültü, Dünya Tarihi Ansiklopedisi, Erişim Adresi: https://w.histrf.ru/articles/article/show/kult_lichnosti (Erişim Tarihi: 26.04.2019).

Shubin A., Perestroyka Siyaseti, Dünya Tarihi Ansiklopedisi, Erişim Adresi:

https://w.histrf.ru/articles/article/show/politika_pieriestroiki (Erişim Tarihi: 07.03.2019).

Sitembölükbaşı Ş., (2005), Liberal Demokrasinin Çıkmazlarına Çözüm Olarak Müzakereci Demokrasi, Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi, Sayı 10.

Snow D. A., Soule S. A., ve Kriesi H. (2004), "Introduction, Mapping the Terrain." In David A. Snow, Sarah A. Soule, and Hanspeter Kriesi (eds.) The Blackwell Companion to Social Movement. Oxford: Blackwell Publishing.

Sochnev A., (2016), Sansür Yasağı: Perestroyka Döneminde “Glastnost” Politigi Medyada Nasıl Uygulanıyordu, Erişim Adresi:

<https://lenta.ru/articles/2016/07/06/censorship/>, (Erişim Tarihi: 07.03.2019).

Sokov K., (2016), Kazakistan’da Toprak Sorunu, Erişim Adresi:

<https://www.ritmearasia.org/news--2016-05-18--zemelnyj-majdan-v-kazahstane-23572> (Erişim Tarihi:15.01.2019).

Sovyetler Birliği Komünist Partisi Toplantı ve Kongre Kararları, (1986), Komünist Parti Merkez Komitesi Marksizm ve Leninizm Enstitüsü, Cilt 9, Moskova, Siyasal Edebiyat Yayınevi.

Stevenson N., (2008), Medya Kültürleri, Sosyal Teori ve Kitle İletişimi, Ütopya Yayınevi.

Şentürk Ü., (2016), Küresel Yeni Sosyal Hareketler ve Savaş Karşıtlığı, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 30, No: 1, Erişim Adresi:

<http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/1361.pdf> (Erişim Tarihi: 04.06.2019).

Timisi N., (2003), Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi, Dost Kitabevi.

- TJournal Yeni Medya, (2016), Kazakistan'da Geçici Olarak Sosyal Medya Engellendi, Erişim Adresi: <https://tjournal.ru/flood/28402-v-kazahstane-vremenno-otklyuchili-krupneyshie-socseti-i-messendzhery> (Erişim Tarihi: 4.09.2019).
- Today.kz Haber Portalı, (2016a), Instagram Sayesinde Devlet Bütçesinde Ekonomik Açıdan Tasarruf Sağlanmıştır, Erişim Adresi: <http://today.kz/news/internet/2016-07-07/721540-blagodarya-instagram-udalos-sekonomit-sredstva-bajbek/> (Erişim Adresi: 25.04.2019).
- Today.Kz Haber Portalı, (2016b), 14 Mayıs 2016 Tarihinden İtibaren Toprak Meselesi İle İlgili 12 000'den Fazla Soru Alınmıştır, Erişim Adresi: <http://today.kz/news/zhizn/2016-07-23/722708-bolee-12-tyisyach-voprosov-pozemle-postupilo-ot-kazahstantsev-s-14-maya-2016-goda/> (Erişim tarihi: 03.01.2019).
- Toiken S., (2016), Atyrau'da Arazi Satışına Karşı Protesto Geçti, Erişim Adresi: <https://rus.azattyq.org/a/protest-v-atyrau-protiv-prodazhi-zemelinostrantsam/27693602.html> (Erişim Tarihi 11.09.2018).
- Topbaş H., (2016), Demokratik Bir Tehdit ya da Katılım Aracı Olarak İnternet ve Sosyal Medya, Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi Ocak / Şubat / Mart- Kış Dönemi Sayı: 10, Erişim Adresi: <http://www.uhedergisi.com/dergi//demokratik-bir-tehdit-ya-da-katilim-araci-olarak-internet-ve-sosyal-medya201702.pdf>, Erişim Tarihi 26.06.2019).
- Toprak Konuları ile İlgili Resmi İnternet Sitesi Toprak Hakkında, (2016), Kazakistan Cumhuriyeti Toprak Dağılımı: Kategoriler, Erişim Adresi: <http://ru.jerturaly.kz/zemelnyj-fond-respubliki-kazahstan-po-kategoriyam-55> (Erişim tarihi 30.11.2018).

Toprak Konuları ile İlgili Resmi İnternet Sitesi Toprak Hakkında, (2016), Yabancıların Kiraladığı Tarımsal Araziler, Erişim Adresi: <http://ru.jerturaly.kz/skolko-zemel-selhoznaznacheniya-arenduyut-inostrantsy-81> (Erişim Tarihi: 30.11.2018).

Toprak Konuları ile İlgili Resmi İnternet Sitesi Toprak Hakkında, (2016) Kazakistan Cumhuriyeti Arazilerinin Kategorilere Göre Dağılımı: İstatistikler, Erişim Adresi: <http://ru.jerturaly.kz/zemelnyj-fond-respubliki-kazahstan-po-kategoriyam-55> (Erişim Tarihi 30.11.2018).

Toprak Konuları ile İlgili Resmi İnternet Sitesi Toprak Hakkında, Erişim Adresi: <http://ru.jerturaly.kz/ru> (Erişim Tarihi: 10.01.2019).

Törenli N., (2005), Yeni Medya, Yeni İletişim Ortamı, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.

Türkoğlu N., (2004), İletişim Bilimlerinden Kültürel Çalışmalara Toplumsal İletişim: Tanımlar, Kavramlar, Tartışmalar. İstanbul, Babil Yayınları.

Usupova A., (2016), Toprak Kanunu İle İlişkin Bazı Normlara Moratoryumun 2021 Yılına Kadar Uzatılması Önerildi, Erişim Adresi: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/moratoryie-nekotoryie-normyi-zemelnogo-kodeksa-predlojili-300378/ (Erişim tarihi: 11.01.2019).

Ünür E., (2016), Geleneksel Medya'nın Sosyal Medyayı Nasıl Kullandığına İlişkin Bir İnceleme: Dizilerin Twitter Kullanımı, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/200649> (Erişim Tarihi: 28.05.2019).

World Bank, (2017), International Internet Bandwidth per Internet User in China and Central Asia, World Development Indicators: The Information Society, Erişim Adresi: <https://www.researchgate.net/figure/International-internet-bandwidth-per->

[internet-user-in-China-and-Central-Asia-Source_fig8_323448513](#) (Erişim Tarihi 29.01.2019).

Yengin D., (2012), Yeni Medya ve Dokunmatik Toplum, İstanbul, Derin Yayınları.

Yükselbaba Ü., (2008), Kamusal Alan Modelleri ve Bu Modellerin Bağlamları, İÜHFİM C. LXVI, Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/97604> (Erişim Tarihi: 27.04.2019).

Zabunoğlu H. G., (2017), Bir Radikal Demokrasi Teorisi Olarak Müzakereci Demokrasi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Erişim Adresi: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/2245/23361.pdf> (Erişim Tarihi: 06.06.2019).

Zaibert V., (1998), “Kazakların Günlük Yaşamı ve Sanatı”, Beşinci Bölüm:19. Yüzyılın İkinci Yarısında Kazakistan (1850 - 1899), Kazak Tarihi Ders Notları, Kuzey Kazakistan Devlet Üniversitesi, Kazakistan Tarihi ve Arkeoloji Bölümü, Erişim Adresi: <http://bibliotekar.kz/kurs-lekcii-po-istorii-kazahstana/3-kultura-i-byt-kazahskogo-kraja.html> (Erişim Tarihi:12.04.2019).

Zaibert V., (1998), Kazakistan’ın Siyasi ve Sosyo-Ekonomik Gelişimi (1985-1997), Kazak Tarihi Ders Notları, Kuzey Kazakistan Devlet Üniversitesi, Kazakistan Tarihi ve Arkeoloji Bölümü Erişim Adresi: <http://bibliotekar.kz/kurs-lekcii-po-istorii-kazahstana/2-stanovlenie-politicheskoi-nezavisimost.html> (Erişim Tarihi: 06.03.2019).

Zakon.kz Haber Portalı (2015a), Nazarbayev Arazi Kanunundaki Değişiklikleri İmzaladı, Erişim Adresi: <http://www.zakon.kz/4755570-nazarbaev-podpisal-popravki-v-zemelnyjj.html> (Erişim Tarihi 13.09.2018).

Zakon.kz Haber Portalı (2015b), Kazakistan Cumhuriyetinin Arazi Kanununa İlişkin Değişiklikler ve Eklmeler, Erişim Adresi:

http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33479343#pos=3;-274 (Erişim Tarihi 14.09.2018).

Zakon.Kz Haber Portalı, (2016), 21 Mayısta Gerçekleşmesi Planlanan Yasa Dışı

Mitingler Yapılmadı, Erişim Adresi: <https://www.zakon.kz/4794359-v-kazakhstane-ne-sostojalis-mitingi.html> (Erişim Tarihi:20.01.2019).

Zappavigna M., (2011), Ambient Affiliation: A Linguistic Perspective on Twitter, Sage Publications.

ÖZET

Bu çalışma, Kazakistan'da 2016 yılında yaşanan toprak reformuna karşı protestolar üzerinden yeni medyanın en önemli araçlarından olan sosyal medyanın kitleleri etkileme gücünü incelemektedir. Çalışma, toplumsal hareketlerin tanımını da değiştiren sosyal medyayı, içerik üretici ve takipçisi olan kullanıcılarının artık diğer kullanıcılarla bilgi paylaşımı yaparak ortak bir amaç uğruna bir araya gelmesinive devletin yeni medya aracı olarak internete ve sosyal medyaya attığı önemi ve hayata geçirdiği uygulamaları irdelemektedir.

Teorik açıdan ele alındığında temsili demokrasinin yeterli olmadığını, onun yerini daha çok katılımcı/müzakereci demokrasinin alması gerektiğini savunan görüşlerin Kazakistan örneğinde dolaylı da olsa eylemsel olarak karşılık bulduğu görülmektedir. Özellikle yeni medya araçlarının yadsınamaz gücü ile ortaya çıkan bu durum, insanların herhangi bir resmi otoritenin gözetimi olmaksızın fikirlerin ve eleştirilerin özgürce yapılabileceği yeni bir kamusal alana duyulan ihtiyacı göstermiştir. Bu sebeple sosyal medyanın aktif kullanımı bu konudaki boşluğun yerini almış, bireyler sonu toplumsal hareketlere varan eylemler gerçekleştirmiştir.

Çalışma demokrasi kavramına yeni kamusal alan temelinde tartışmaları ekleyerek, yeni medyanın kamusal alandaki etkisininive çeşitli toplumsal olaylara karşı ortak tavır ve hareketin gerçekleştiği durumları incelemektedir. Kısacası bu tez tüm bu süreçleri Kazakistan'da yaşanan protesto ve mitingleri yeni kamusal alan/müzakereci demokrasi, toplumsal hareketler ve sosyal medya çerçevesinde ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler:(1) Sosyal medya, (2) müzakereci demokrasi, (3) toplumsal hareketler, (4) Kazakistan toprak reformu

ABSTRACT

This study focuses on the impact of social media, one of the most important tools of the new media, on the masses through protests against the land reform in Kazakhstan, 2016. The study scrutinizes the social media which changes the description of social movements, and also how users of content producers and followers now come together for a common purpose by sharing information with other users. Additionally, the importance given to the internet and social media as new media tool by the state and its implementations related with the protests are argued in a detailed way.

From the theoretical perspective, it is observed that participatory democracy is much more demanded instead of representative democracy in the case of land reform protests. In particular, the emerging situation with undeniable power of the new media has shown the need for a new public sphere where people can freely express their ideas and make criticism without the supervision of any official authority. For this reason, the active use of social media has replaced the gap on this issue and individuals have taken actions as part of social movements.

The study is to examine the effects of new media in the public sphere and the situations in which common attitude and movement against various social events take place by adding debates on the basis of new public sphere to the concept of democracy. In short, this thesis deals with all these processes within the framework of new public space / participatory democracy, social movements and social media.

Key Words: (1) Social media, (2) participatory democracy (3) social movements (4)

Land reform in Kazakhstan